

c r e e d o

evangélikus folyóirat | XVII. évfolyam, 2011/3.

⊕ LISZT ⊕ COLERIDGE ⊕ ORLAI ⊕

Credo Evangélikus Folyóirat

A Magyarországi Evangélikus Egyház folyóirata
XVII. évfolyam, 2011/3.

A szerkesztőbizottság tagjai

Zászkaliczky Zsuzsanna szerkesztő

Fabiny Tibor

Fábri György

Gadó György Pál

Ittész Gábor

Potzner Ferenc

Pröhle Gergely

Réthelyi Orsolya

Szabó T. Anna

Szebik Imre, ifj.

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház

Luther Kiadója

Felelős kiadó: Kendeh K. Péter

Olvasó- és tördelőszerkesztő: Petri Gábor

Szöveggondozó: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Galgóczi Andrea

Grafika: Kurdi István

Szerkesztőség és kiadóhivatal

1085 Budapest, Üllői út 24.

Tel.: 317-5478, 486-1228, fax: 486-1229

Előfizetés egy évre: 1790 Ft. Fél évre: 895 Ft.

Egy szám ára: 450 Ft

Előfizetés külföldre portóval együtt:

6260 Ft vagy 25 euro.

Kapható a gyülekezeti iratterjesztésben, a kiadó
könyvesboltjában (1085 Budapest, Üllői út 24.)

és a Huszár Gál Papír- és Könyvkereskedésben
(1052 Budapest, Deák tér 4.)

Készült a Pauker Holding Kft.-ben

Felelős vezető: Varga Szilárd ügyvezető

ISSN 1219-6800

Előző számunk 4–5. oldalán a Mesterházy Balázs által – Fabiny Tamástól is –
idézett passzussal kapcsolatban elmaradt a forrás megjelölése.

„Ahol egy hibát megszüntetünk, az egy lépcsőfok.

Ahol egy jajt elnémítunk, egy lépcsőfok.

Ahol egy ártalmas, hazug hangot leintünk, egy lépcsőfok.

Ahol egy tévedésünket beismerjük, két lépcsőfok.

Ahol egy hatalmaskodót rendre intünk, egy lépcsőfok.

(...) Ahol egy éhes szájat megcsitítunk, az is nagy lépcsőfok.

(...) Egy csecsemőt kézbe venni, anyjának szépet mondani, leánynak
udvarolni, fiúnak visszabiccenteni, minden, ami a világnak
valahol örömet ad, a csók, ami addig nem volt, a gyermek, aki
most lett, lépcsőfok mind, mind fölfelé...”

ILLÉS Gyula: *Az éden elvesztése*. Magvető, Budapest, 1968. (Lírai oratórium 46.).

A Digitális Irodalmi Akadémia (DIA) a Szépirodalmi Könyvkiadó 1993-as kiadása
alapján idézi. (II. köt. 510–511. o.). A mulasztásért elnézést kérünk.

Az általános illusztrációként használt képek jegyzéke

A borítón látható fotó és a Molnár Krisztina Rita verseihez (25. o.) használt dnyomat
Szőnyi István munkája. A Kertész Eszter verse alatt látható kép forrása: <http://m.blog.hu/pa/pallerozottelme/image/br%C3%A9jking%20ny%C3%BAsz/temet%C5%91.jpg>. (52. o.)

Dezséry László portéi az Evangélikus Országos Múzeum, a Luther Otthont ábrázoló
kép az Evangélikus Országos Levéltár tulajdona.

A tartalomjegyzéket angolra Petri Gábor, németre Verebics Éva Petra fordította.

A természet értékeinek védelme közös ügyünk és keresztény felelősségünk.

Ebből a megfontolásból a Credo Evangélikus Folyóirat Cyclus ofszet környezetbarát
papíron jelenik meg.

A mi reformátoraink és a mi pénzünk

A Magyarországi Evangélikus Egyház tematikus évekkkel készül a reformáció 500. évfordulójának megünneplésére. Idén a szabadság van napirenden, de lesz szó oktatásról, kultúráról, toleranciáról, a nőkről – persze a reformáció vonatkozásában, olykor jeles protestáns személyek jubileumához, kerek születésnapjához kötve. Nem vitás, hogy a kijelölt témák fontos üzenetet hordoznak a protestáns közösség számára, sőt azon túl is, kidomborítva azokat a nem hívő többség szemében is fontos értékeket, amelyek alapvetően a reformációhoz kapcsolódnak. E sorozatból azonban hiányzik valami, ami pedig manapság igencsak meghatározza a közbeszédet mind itthon, mind külföldön, hatását pedig ki-ki a saját bőrén is érzi. Ez pedig nem más, mint a gazdaság témaköre.

Az utóbbi időben fájdalmasan eltorzult az ezzel kapcsolatos diskurzus. A 2008 óta tartó gazdasági válság, ennek újabb és újabb megjelenési formái, országok csődje, az euró veszélybe kerülése, családok eladósodása, a valutaárfolyamok elszabadulása, s mindezek mellett a politika könnyen emészthető üzeneteket közvetíteni akaró szándéka számos közszereplőt arra sarkall, hogy a pénzpiacok működésében, a globalizált kapitalista világban már-már az ördög munkáját lássa. Ezzel a leegyszerűsítéssel könnyen lehet kriminalizálni bankárokat, nemzetközi vállalatokat, a globalizáció különböző rendű-rangú szereplőit. Nem kétséges persze, hogy az a szemlélet, amely a tőke felhalmozását voltaképp függetlenítette a javak megtermelésétől, valóban egy sajátos pilótajátékká változtatta a nemzetközi gazdaság világát, s az is biztos, hogy e folyamat főszereplőit szükséges lenne felelősségre vonni, még ha nem is diabolizálni. Ám annak érdekében, hogy az eddigi rendszer összeomlását követően senki ne tápláljon furcsa illúziókat, ne baloldali utópiák ígézetében vonjunk meg minden bizalmat „a kapitalistáktól”, ugyanakkor kitarthassunk a társadalmi igazságosságba vetett bizalmunk mellett, érdemes visszatérni a kapitalizmus bölcsőjéhez, amely nem másutt ringott, mint Wittenberg, Genf és Zürich környékén.

A reformátoroknak ugyanis fontos, a mai jelszavaknál jóval differenciáltabb üzenetük volt és lehetne ma is a valóban eltorzult, extraprofitot áhító, a gazdasági növekedés szentségében hívő üzleti világban. Kétségtelen, hogy a reformáció nagy alakjai közül Luther volt a konzervatívabb: megkülönböztetve a „polgári kereskedést” és „az istentelen kereskedést”, voltaképp egy százalékban maximálta az elérhető árrést. Kamatszedés dolgában még szigorúbb volt, s csak akkor tarthatta megengedhetőnek, ha a kölcsönt adót kimondott kár éri vagy elmarad a haszna, például ha nem kapja vissza a megállapodott határidőre a pénzét, ugyanakkor neki magának is fizetnie kell. A lutheri hivatás-etika ismeretében nem csoda, hogy a munkával keresett pénz számára (is) értékesebb, mint

„...mindezek mellett a politika könnyen emészthető üzeneteket közvetíteni akaró szándéka számos közszereplőt arra sarkall, hogy a pénzpiacok működésében, a globalizált kapitalista világban már-már az ördög munkáját lássa. (...) az a szemlélet, amely a tőke felhalmozását voltaképp függetlenítette a javak megtermelésétől, valóban egy sajátos pilótajátékká változtatta a nemzetközi gazdaság világát, s az is biztos, hogy e folyamat főszereplőit szükséges lenne felelősségre vonni, még ha nem is diabolizálni.”

a kereskedéssel vagy pénzügyi spekulációval szerzett haszon. Így válik érthetővé a Fuggerekre vonatkozó lesújtó véleménye, amely szerint nem lehet „igazságos és Istennek tetsző, ha valaki egyetlen emberi élet alatt oly sok és oly

királyi javakat hord össze egy rakásra”. Luther kapitalizmuskritikája azért is tanulságos, mert a pápai államot is indokolatlan felhalmozással vádolja, ugyanakkor épp a pápai állam mai értelemben vett csődjét megelőzni hivatott búcsúcedulák kibocsátása lett a reformáció egyik kiváltója.

A szorgalmas munkával való istendicséret, a munkához való jog és egyben kötelesség, a közjó gyarapítása iránti elkötelezettség Kálvin tanításaiban óriási lendületet adott a kor gazdasági fejlődésének. Egyúttal azonban a fogyasztásban való önmérsékletre is ösztönzött, innen pedig egyenes út vezetett a tőkefelhalmozáshoz, egyesek meggazdagodásához, ami viszont lehetőséget teremtett a rászorulóknak való adakozásra. Tekintettel a már akkor is virágzó genfi pénzpiaci tevékenységre, nem véletlen, hogy Kálvin fontosnak tartotta rögzíteni álláspontját a kamatokkal kapcsolatban is. Ennek egyik legfőbb üzenete, hogy egyértelmű különbséget tesz fogyasztási kölcsön és produktív kölcsön között – egyértelműen az utóbbi javára, hiszen ez által új érték teremődik. E kölcsön után ezért kamat is szedhető.

Idézzük csak fel az elmúlt évek banki reklámjait! A plazmatévék vásárlására ösztönző, a nagyszabású esküvői mulatságok megrendezését lehetővé tevő kölcsönök felvételére csábító hirdetések. A kockázatot látszólag csökkenteni akaró, ám – mint kiderült – mégiscsak növelő frankhitelek óriásplakátjait. És az említett példák csupán cseppek a banki, hitelezési üzletek tengerében, amelynek méretét jól mutatja az Egyesült Államok és jóformán egész Dél-Európa megingása – hogy óvatosan fogalmazzunk. Vajon mit szólna mindehhez Luther és Kálvin? Vajon nem lenne-e érdemes újraolvasni írásaikat vagy legalábbis elővenni Max Webert s megnézni,

mit is írt a protestáns etika és a kapitalizmus szellemének összefüggéseiről, a politikáról mint hivatásról vagy a tőzsde működéséről? S ha a modernitás felkent papjai esetleg anakronizmusnak gondolnák mindezt, irányítsuk a figyelmüket egy pillanatra azokra az országokra, ahol még viszonylag jól működnek a dolgok: Finnországra, Svédországra, Hollandiára, Norvégiára, Svájcra. Az alpesi ország elmúlt évi költségvetésének több milliárdos többlete talán elég meggyőző érv ahhoz, hogy érdemben elgondoljunk a protestáns hagyomány és a modern, működőképes gazdaság összefüggéseiről.

Pröhle Gergely

Pröhle Gergely a Magyarországi Evangélikus Egyház országos felügyelője, a Magyar Evangélikus Konferencia elnöke, a Külügyminisztérium helyettes államtitkára.

Irgalommal élni

Takácsné
Kovácsházi
Zelma

„Ez az én szolgálóm, akit támogatok, az én választottam, akiben gyönyörködöm, lelkemmel ajándékozom meg, törvényt hirdet a népeknek. Nem kiált, nem lármáz, és nem hallatja szavát az utcán. A megrepedt nádat nem töri el, a füstölő méceszt nem oltja el, igazán hirdeti a törvényt.” (Ézs 42,1–3)

Szenvedés, hanyatlás, tönkremenés és halál mindennapi tapasztalatunk. És így volt ez a történelem hajnala óta mindig. Ezért is jutott kifejezésre az ember vágya a szabadító után a legkorábbi mítoszokban és imádságokban az ókori közel-keleti kultúrákban kezdettől fogva.

A szabadítót természetesen hatalmasnak, erősnek, diadalmasnak, hódítónak képelték, akinek érkezését látványos bevonulás, kürtzengés, éljenzés, az ellenség megsemmisítése és a bőség s boldogság világának prezentálása jellemezte.

A sóvárgó várakozás szüntelen volt, de az időpont újra és újra történő elhalasztásába is bele tudtak az emberek nyugodni. Voltak olyan próféták, apokaliptikus írók, akik konkrét időpontot ígértek, de az Ótestamentum rendszerint ezt a kifejezést használja a szabadítás tényleges beköszöntésére: „ama napon majd”, „azokban a napokban”.

Az előttünk lévő ézsaiási ige Isten szolgájáról szól, akivel Isten tökéletes egységben és közösségben együttműködik. Ez az Isten szolgája azonban nem kelt feltűnést megjelenésével a nyilvánosság előtt, és semmi olyat nem visz véghez, amiben egykettőre teljesülnének a nép várakozásai. Elsődleges jellemzője, hogy nem semmisíti meg azt, ami teljesen haszontalannak és veszendőnek látszik. Bár ez nagyon is erőteljes kritérium egy személy jellemzésében. Ugyanis az különbözteti meg az istenes és istentelen embert, az emberségest és az embertelent, hogy azt, ami hullik, hagyja-e hullani, netalán még taszít is rajta, hogy gyorsabban beteljék a sorsa, vagy pedig megkíméli és legalábbis létezni engedi.

Ismert-e vajon az írópróféta olyan valós személyt, akire az volt jellemző, hogy irgalmasan megkímélte a veszendőt? Vagy azt remélte-e az író, hogy Isten ilyen irgalmas és kíméletes lesz az ember iránt? Esetleg éppen az emberi magatartás példájának és mintájának tartja-e ezt az irgalmas kíméletet?

Kövessük-e a példát, és váljunk-e hasonlóvá az Ézsaiás-féle Úr szolgájához, aki nem töri el a repedt nádszálat, bár nem is karózza meg, és nem oltja ki a pislogó gyertyabelet, bár nem is tölti fel az olajtartályt, hogy fellobbanjon a láng?

Vagy nekünk már Jézusra kell vonatkoztatnunk ezt az ótestamentumi prófeciát, és kettős értelmezésben is szükséges alkalmaznunk? Úgy is, hogy Jézus az ember iránt való gyengéd, kímélő isteni irgalmat mutatja meg, amit az evangélium tanúskodása elénk is rajzol: segít minden rászorulón, akivel csak találkozik, és minden módon küzd a szenvedés, a szegénység, a nélkülözés és a romlás ellen, és követőinek is ezt a feladatot hagyja meg – még ha az ínség nem is űzhető ki végleg a világból.

Az első mondatunk egyoldalúan sötét képet fest a világról s az emberi életről. A valóság azonban az, hogy annyi szép, jó, örömteli van benne. A közelmúltban elhangzott a rádióban egy sorozat magyar költők verseiből, amelyeknek mindegyike a szomorúság, a reménytelenség, sőt a kétségbeesés lelkiállapotából indul ki, s azután egy természeti jelenség (például szivárvány felragyogása a vihar után) vagy egy kedves emberi hang és gesztus rést hasít a sötét burkon, és látni engedi a valóság másik arcát is.

A világnak ez a kétarcúsága azt a kihívást jelenti az ember számára, hogy változtasson a világon: javítson rajta, irtsa a bajt, a rosszat, és fejlessze a jót. De mi a jó? Azt a mi bonyolult világunkban már nem olyan egyszerű megállapítani. Ismerjük meg világunkat, kutassuk ki titkait? Amikor nyitjára jutottunk az atomhasításnak, atombombát fabrikáltunk belőle. Sikerült visszaszorítani a gyermekhalandóságot, s most gyermekek milliói halnak éhen. Létrehoztunk intenzív orvosi állomásokat az emberi élet megmentésére, de ezzel sokszor csak intenzív szenvedését hosszabbítjuk meg. Nem arra kellene-e bízni az embert, hogy ne ügyködjék annyit, ne tegyen meg mindent, amire képes? Dürrenmatt drámájában az atomtitok birtokában lévő fizikusok bemenekítik dokumentumaikat az elmegyógyintézetbe, hogy ne jusson a politikusok kezébe, és ne aktualizálják a lehetőséget.

Teológus koromban, az '50-es években naponta elhangzott közöttünk egymás tanácsolásra és vigasztalására a következő tételsor: amit kell, azt lehet is, amit nem lehet, azt nem is kell, de nem mindent kell, ami lehetséges... Ugyanakkor új és erős hangsúlyt kapott gondolkodásunkban és beszédünkben a mulasztás bűne, amely talán legtöbbünk életében gyakoribb a tettlegesnél. Jézus az ítélőbíróról szóló példázatában csupa mulasztást ró fel a vétkeseknek: nem adtak enni és inni az éhezőknek és szomjazóknak, nem ruházták fel a ruhátlant, és nem látogatták meg a betegeket és a foglyokat. Az irgalmas samaritánus példázatának papját és lévitáját sem érheti azért szemrehányás, hogy bántalmazták volna az út mellett fekvő szerencsétlent, de elmulasztották a segítségnyújtást.

Találunk-e mintát, modellt, példát magunk között az egyidejűleg „hagyni és tenni” magatartásra?

Ljudmila Ulickaja orosz író nő ismert egy embert, aki később modellül szolgált *Daniel Stein, a tolmács* című regényéhez. Ez az ember minden repedt nádhoz és pislogó gyertyabélhez hasonló embertársát az életre méltónak tartotta és kímélte. Tizenhét évesen menekülő lengyel zsidóként a Gestapo tolmácsa lett, és így százak életét mentette meg, előre jelezve nekik a veszélyt. A háború után Izraelben katolikus szerzetesként – koldusszegényen – plébániát épített ki és gyülekezetet gyűjtött maga köré. Se tőkájuk, se pártfogójuk, se anyagi forrásuk nincs, mégis bárki kaphat szállást, egy tál ételt, betegápolást náluk. Ebben a gyülekezetben együtt vannak zsidók, ortodoxok, római katolikusok, különböző bőrszínűek, nemzetiségűek és hagyományt követők. Dániel tolmács a szó legteljesebb mértékében különböző emberek között kiegyenlíti a különbségeket, elsimítja az ellentéteket. S ezt egyszerűen azáltal, hogy ott van, jelen van, és az együttérző és segíteni kész szeretet sugárzik belőle, és erőteret teremt. Közös konfessziója nincs ennek a plébániának. Papjuk egyszer azt mondja nekik, látva a tanítás iránti értetlenségüket: nem bánom, mit hisztek és mit mondotok, az a döntő, hogyan és mit cselekesztek.

Lehet, hogy ebben áll a törvény igaz hirdetése?

Talán ez: egyszer „hagyni lenni és történni”, máskor pedig „erőteljesen meghatározni és mederbe terelni” a dolgokat? A két hozzáállás együttléte, egymás mellettisége lenne a törvény igaz hirdetése – az egyes ember irányában és a közösségben is?

Takácsné Kovácsházi Zelma nyugalmazott evangélikus lelkész.

Jól értjük az isteni szót?

Horváth
Orsolya

A kockázatvállalás mint az ige értésének alapfeltétele

Mindannyian tanúi vagyunk annak, hogy a Szentírással ugyanúgy vissza lehet élni, mint bármilyen más szellemi alkotással. Attól, hogy az Írás szent, még nincsenek beleépítve olyan védelmi elemek, amelyek meggátolnák azt, hogy vissza lehessen élni vele. A Szentírás attól szent, hogy maga Isten a végső szerzője, de ez a Szerző megengedi, hogy az ember szabadon éljen vagy visszaéljen szavával. Így aztán az igét is fel lehet használni arra, hogy általa saját meglévő beidegződéseinket, rossz szokásainkat, hadd mondjam, bűneinket vagy önös céljainkat igazoljuk.

A Szentírás azáltal, hogy önmagunk igazolásának eszköze lehet, különösen veszélyes fegyverré is válhat, mert ekkor Isten nevével és szentségével legitimáljuk a bűnt, az istentelenséget. Hadd jegyezzem meg: nem véletlen, hogy a kereszténység olyan ellenszenves sokak szemében, hiszen a Szentírás által legitimálni akart bűnök a Krisztust még nem ismerők előtt is utálatosak, hiszen a józan lelkiismeret számukra is felmutatja, mi a bűn.

Most talán mi, akik Krisztus-hívók vagyunk, székünkön nyugodtan hátradőlve követjük ezeket a gondolatokat. Talán úgy vélekedünk, bizony, hogy vannak, akik visszaélnék a Szentírással, de én nem tartozom közéjük, engem mindez személyesen nem érint, csupán egy gondolati kaland. Érdemes azonban tudatosítani magunkban azt, hogy a Szentírással való visszaélés kérdése végső soron mindannyiunkat közelről érint, mert nem csak akaratlagosan, tudatosan válhat öngazolásunk eszközévé a Biblia. Ezért kell kutatnunk az ige értésének a feltételeit vagy más szavakkal: az igével való élés feltételeit. Hiszen akik visszaélnék az igével, ők is úgy gondolják, hogy értik a Szentírás üzenetét.

Hogyan kerülhető el tehát, hogy félreértsük Isten írott kinyilatkoztatását? Vagy pozitívan feltéve a kérdést: hogyan érhetjük el, hogy valóban magát az isteni szót értsem, és ne pusztán természetes önmagamot erősítsem meg általa? Van-e útmutatás erre magában a Szentírásban? A Biblia szól az igével való visszaélésről. Gondoljunk csak a farizeusok többségének a gyakorlatára.¹

Különös lenne azonban, ha a Szentírás nem szólna egyúttal arról is, hogyan kerülhető el ez a veszély. Külön hangsúlyoznom kell, hogy az ige nem módszert ad, hanem útmutatást. Bár nagyon szeretnénk, ha lenne egy világos, néhány pontban rögzíthető módszerünk, amelyet minden további nélkül alkalmazhatnánk és aztán persze ellenőrizhetnénk is, így gyorsan megoldhatnánk a fent jelzett problémákat, ilyen módszer azonban nincs és nem is lehetséges. A szóban forgó dolog természetéhez tartozik az, hogy nem foglalható össze definíciókban és szabályokban, csupán útmutatást kaphatunk, amelyet szemlélés által nyerhetünk el. De a Szentírás nem hagy minket tanácstalanságban. Nem rajta kívül kell keresnünk, hanem az értés elveit maga a Biblia tárja fel számunkra.

A kockázatvállalásról, illetve kockáztatásról egyetlen helyen szól a Szentírás konkrétan, mégpedig Pál apos-

¹ Vö. Jak 1,22–25; 2Pt 3,16; Lk 18,9–14 stb.

tol Filippieknek írt levelében: „Mert a Krisztus dolgáért jutott majdnem halálra [Epafroditosz], kockára téve [parabuleuomai] életét, hogy kárpótoljon engem azért, hogy nekem tett szolgálatotoknál ti nem voltatok jelen.” (Fil 2,30)²

Ebben az esetben a konkrét fizikai élet kockázatásáról van szó, hiszen Epafroditosznak még a tulajdon élete sem volt drága, ezt is kész volt elveszíteni, hogy szolgálja az evangélium ügyét. Hogyan kapcsolódik ez egyáltalán az igeértéshez?

Hogy az összefüggés az igeértés és a kockázatvállalás között kirajzolódjon előttünk, vegyünk szemügyre egy jól ismert történetet: a gazdag ifjú találkozását Jézussal. Ezt a találkozást most úgy fogjuk fel, mint amelyen szemlélhetővé válik az ember viszonyulása az isteni szóhoz.

„És mikor útnak indult, hozzá futva egy ember és letérdelve előtte, kérdezte őt: Jó Mester, mit cselekedjem, hogy az örök életet elnyerhessem? Jézus pedig mondta neki: Miért mondasz engem jónak? Senki sem jó, csak egy, az Isten. A parancsolatokat tudod: Ne paráználkodjál, ne ölj, ne lopj, hamis tanúbizonyságot ne tégy, kárt ne tégy, tiszteld atyádat és anyádat. Ő pedig felelve mondta neki: Mester, mindezeket megtartottam ifjúságomtól fogva. [Mi fogatkozás van még bennem?; Mt 19,20b] Jézus pedig rátekintve, megkedvelte őt, és mondta neki: Egy fogatkozásod van; eredj el, add el minden vagyonedat, és add a szegényeknek, és kincsed lesz a mennyben; és gyere, kövess engem, felvéve a keresztet. Ő pedig elszomorodva e beszéden, elment búsán, mert sok jószága volt.” (Mk 10,17–22)³

A történetben szereplő fiatalember azzal a kérdéssel fordul Jézushoz, hogy mi szükséges ahhoz, hogy elnyerje az örök életet. Nem véletlenül találkozik Jézussal, ő az, aki kezdeményezi a találkozást, és Jézushoz jutva kérdez. Bár Jézust jó mesternek nevezi, amivel elárulja hitének még meg nem születését, mégis azt olvassuk: futva közeledett – azaz egyáltalán nem volt közömbös számára a tervezett beszélgetés a mesterrel. Mintha sietve, minél előbb, belső nyugtalanság által tüzelve akarna Jézus elé jutni. Amikor végre odaér, letérdel előtte. Ebből a jelentőségteles mozzanatból tudhatjuk, hogy Jézushoz fordulása nem valamiféle próbára tevés, netán provokáció volt, hanem belülről égető kérdése kiáltott válasz, enyhülés után.

A történet szemügyre vételében már ezen a ponton érdemes megállni, hiszen a fiatalember hozzáállása korántsem kézenfekvő. Mások például így fordultak Jézushoz: „Szabad-e nekünk adót fizetnünk a császárnak, vagy nem?” (Lk 20,22) Ugyan mindkét esetben kérdés hangzik el, de – mint láthatjuk – a kérdések nagyon különbözőek lehetnek. Míg a gazdag ifjú esetében egy nyitott kérdést hallunk, amely valóban választ vár, addig az utóbbi esetben a kérdés zárt, hiszen valójában nem választ vár, hanem provokálni akar. Az isteni szóhoz fordulásban csak akkor van esélye a kérdezőnek az értésre, ha nyitott kérdéssel fordul a szó felé, ha képesen szólva, futva és térdelve kérdez, akár hitetlenül is.

Jézus félre nem érthető módon felel az ifjú kérdésére.⁴ Aki minden biztonnal megnyugvással veszi tudomásul, hogy Jézus semmi újat, semmi váratlant nem mond, szinte halljuk megkönnyebbült sóháját, amikor ezt mondja Jézusnak: mindezeket eddig is megtartottam. Amit Jézustól hall, az az eddigi gyakorlatát igazolja vissza.

² A bibliai részleteket Károlyi fordításában, a mai magyar nyelvhez igazított helyesírással közöljük.

³ Mivel a szóban forgó történet a szinoptikus evangéliumok mindegyikénél előfordul, ezért a Márk által adott leírást a Máténál és Lukácsnál szereplővel összevetve, adott esetben kiegészítve vesszük górcső alá. Ugyanannak a történetnek a három leírására úgy tekintünk, mintha három írásvetítő fólián ugyanaz az esemény került volna rögzítésre, csak éppen apróbb eltérésekkel, hiszen mindhárom fóliát más-más rajzolta meg. A rajzolatok azonban nem mondanak ellent egymásnak: úgy látjuk legteljesebben az eseményt magát, ha a három fóliát egymásra csúsztatjuk, hogy így egy rajzolatot adjanak ki.

⁴ A 18. vers magyarázatára nem térek ki az elemzésben, bár a történetben központi jelentősége van: Jézus már itt rá akarja vezetni az ifjút arra, hogy nem csupán egy mesterrel beszél.

Mégis előkerül még egy kérdés:⁵ van-e még bennem valamilyen fogyatkozás? Ez is nyitott kérdés, amelyre kimondható a válasz. Elmehetett volna az ifjú közvetlenül azután is, hogy nyugtázta: a Jézus által megszabott feltételeknek megfelel, azaz a jézusi szó megerősíti, igazolja őt. De valamiért nem ment el, hanem tovább kérdezett. És ehhez bátorság kellett, hogy kérdésével mélyebbre merészkedjen. Hadd mondjam: ezzel a kérdéssel óriási kockázatot vállalt a fiatalember, amely már-már érthetetlen számunkra. Szabad utat nyitott a jézusi szónak.

Érdemes felfigyelnünk arra, hogy Jézus válaszai annak függvényében mélyülnek el, ahogyan a kérdések⁶ egyre mélyebbre bocsátkoznak. Az ígéretés második sajátossága került most szemünk elé: az ígéhez közeledő kérdéseink mélységén, illetve bátorságán múlik az isteni kijelentés mélysége is.

Ezt a kockázatvállalást, amely az ifjú kérdésében ölt testet, nevezzük intellektuális vagy részleges kockázatvállalásnak, amely – úgy tűnik – elengedhetetlen feltétele az isteni szó értésének.

Nézzünk erre egy konkrét példát. „*Ahol az Úrnak Lelke, ott a szabadság.*” (2Kor 3,17b) Ennek a mondatnak egyfajta értelmezése így hangzik: semmiféle kényszer nem alkalmazható a Krisztus-hit ürügyén a lelkiismeret dolgában, az ember lelkiismeretében szabad lény, amelyet feltétlenül tiszteletben kell tartani. Ez a mondat valóban alátámasztja a lelkiismereti szabadság védelmét. Ezzel az értelmezéssel aztán a következő történhet. Annyira öszszefonódik magával az eredeti gondolattal,

Bartolomeus Breenberg (1599–1657): Jézus és a gazdag ifjú

⁵ Ezt a kérdést Márk nem jegyzi fel, Máté evangélista leírásában találkozunk vele.

⁶ A Máténál szereplő plusz egy kérdéstől („*Melyeket?*”) eltekintve, amely, úgy tűnik, csupán a pontosítást, a megerősítést szolgálja.

ha mindig együtt szerepelnek, mindig ugyanebben az összefüggésben, hogy az eredeti gondolattal találkozva az már semmi mást nem tud mondani nekem, azonkívül, hogy felidézi a bevett értelmezést. Minden valódi értelmezés megnyit, napvilágra hoz, de egyben elrejt, el is fed. Ebben a konkrét esetben például az értelmezés elfedi előlem a hitben megszülető szabadságnak a gondolatát. A felszabadultságnak azt az üzenetét, amelyről a zsolttáros több helyen így vall: „*Tágas térre tett engem az Úr.*” (Zsolt 118,5) És ki tudja még mennyi aspektus és értelmezési lehetőség húzódik árnyékba előlem a bevett, immár magától értetődővé vált értelmezés miatt.

Az intellektuális kockázatvállalás igénye a megértésre törekvés során átfogó: még meglévő, bevett igeértelmezésekre is vonatkozik, ezt is kockára kell tennem a jézusi szóval való minden egyes találkozásnál. A Szentírás így tanítani tud: egyrészt újjal tud megajándékozni, másrészt meg tudja erősíteni kockára tett gondolataimat, és harmadrészt korrigálni, elvettetni tud, ha kell.

Az intellektuális kockázatvállalás igénye a megértésre törekvés során átfogó: még meglévő, bevett igeértelmezésekre is vonatkozik, ezt is kockára kell tennem a jézusi szóval való minden egyes találkozásnál. A Szentírás így tanítani tud: egyrészt újjal tud megajándékozni, másrészt meg tudja erősíteni kockára tett gondolataimat, és harmadrészt korrigálni, elvettetni tud, ha kell.

A gazdag ifjú és Jézus története „a mester” válaszával folytatódik. Jézus második kijelentése az ifjú számára megdöbbentő, teljességgel váratlan és felforgató. Add el mindenedet, és kövess engem. A jézusi kíváncsalom radikális. A fiatalember hallja a szavakat, hiszen ő maga nyitott utat nekik, sőt mintha meg is értené őket – ezt teszi egyértelművé a megszorodása. Megértette, hogy Jézus mit kíván tőle, pontosabban megértette, hogy ez a kíváncsalom milyen következményekkel jár a saját életére nézve. Döntés előtt áll: Jézus szavainak enged, vagy vagyona vonzásának. Miután mérlegel, megszületik a döntés ez utóbbi mellett; azt olvassuk, hogy az ifjú elment.

A történet kézenfekvő értelmére maga az evangélista vezet rá bennünket. Az ifjúnak sok jószága volt, azaz gazdag volt, és a pénz szerelme erősebbnek bizonyult az életében a jézusi hívásnál. A történetet átgondolva azonban úgy látszik, hogy az ifjú döntésében végeredményben nem a pénz és a jézusi szó feszült egymásnak. A pénz, a gazdagság végső soron egy bizonyos életformát, életgyakorlatot jelenít meg, amely tetten érhető az ember ruházkodásában, táplálkozásában, más emberekhez való viszonyában stb., de a legteljeseb-

ben áthatja a gondolkodást is, azt, ahogyan a világot, benne önmagát, másokat és ahogyan magát Istent szemléli. Amikor a fiatalember élete legsúlyosabb döntése előtt áll, akkor valójában saját egész addigi élete és Jézus szavai között kell döntenie.

A fiatalember becsületes. Tudja, hogy nem képes feladni azt, aki ő maga, amivé önmagát építette az évek során. Megpróbálhatta volna, hogy vagyonát sziklahasadékba rejti, és mintha eladta volna mindenét, Jézus követőjének szegődik. Így bebiztosította volna magát: ha mégsem váltja be a Jézus-követés a hozzá fűzött reményeket, visszatér korábbi életéhez elrejtett vagyona segítségével. Ő ezt meg sem próbálja: nem kerüli meg a döntést, hanem nemet mond Jézus radikális feltételére. Nem tudja kockára tenni egész életét és önmagát.

A jézusi szóval való találkozás során másodszer kerül elő a kockázatvállalás követelménye. Ez a követelmény azonban radikálisabb, mint az előző, ezért az intellektuális kockázatvállalástól eltérően egzisztenciális vagy teljes kockázatvállalásnak nevezem. Míg az intellektuális kockázatvállalás helye a kérdés, addig az egzisztenciális kockázatvállalás a döntésben mutatkozik meg.

Megértette-e ez az ifjú Jézus szavát? Megértette-e ezeknek a szavaknak a valódi üzenetét? Hiszen a gondolatmenetünket motiváló kérdés az volt, mi a feltétele annak, hogy értsem az isteni szót. Minden bizonnyal nem. Amit a fiatalember kétségkívül világosan meglátott, az a jézusi szó következménye saját életére vonatkozóan. De ez még nem jelenti az isteni szó értését. Az ifjú csak akkor értette volna meg Jézust, ha enged a hívásának, és csak az engedéssel tett volna bizonyosságot arról, hogy megértette a jézusi szavak hozzá intézett üzenetét. Engedés és megértés az egyik oldalon, a következmények latolgatása és nem értés a másikon.

A történet fázisai összefoglalóan a következők az ifjú szemszögéből:

- Első kérdés (futva és térdelve feltett kérdés)
„Jó Mester, mit cselekedjem, hogy az örök életet elnyerhessem?”
- A jézusi szó megértése
„Mester, mindezeket megtartottam ifjúságomtól fogva.”
- Második kérdés – intellektuális kockázatvállalás
„Mi fogyatkozás van még bennem?”
- A jézusi szó következményeinek megértése
„ő pedig elszomorodva e beszéden [...], mert sok jószága volt”
- Döntés: elutasítás – az egzisztenciális kockázatvállalás elutasítása
„elment búsan”
- A jézusi szó megértésének elmulasztása.

Az igével, a Szentírással való találkozás Jézussal és az ő szavával való találkozás. Ez a találkozás mindig döntés elé állít. A kérdés pedig végső soron mindig ugyanaz, amelyet az imént a gazdag ifjú esetében szemlélhettünk: hajlandó vagyok-e önmagam és életemet kockára tenni a Jézus szavához fordulásban. Ha ezt elmulasztom, akkor a megértést mulasztom el.⁷

Mit jelent önmagam kockáztatása, az egzisztenciális vagy teljes kockázat vállalása a megértés érdekében? Azt, hogy kockára teszem identitásomat, azt, aki vagyok, vagy akinek gondolom magamat, mindazt, amit tudok, összes beidegződésemet, meggyőződéseimet és gyakorlataimat – egy szóval: kockára teszem az ént és az életét. A kockára tétel nem keresztülhúzást, nem megsemmisítést és nem is pusztulást, rombolást vagy halált jelent. Hanem az erre való készséget. A ragaszkodásom elengedését mindahhoz, ami az enyém, és mindezek megkérdőjelezését. Aztán Jézus szava dönt arról, minnek mi legyen a sorsa, mi marad és izmosodik, és mi kerül szemétre.

Az elmúlt időszakban sokat kutattam a kérdést, van-e, lehet-e garancia arra, hogy valóban értsem Isten élő szavát, hogy megmeneküljek önmagam becsapásától, hogy az Úr meg tudjon óvni az öngazolás sokszor teljesen észrevétlenül burjánzó bűnetől. Úgy találtam, hogy egyedül a teljes kockázatvállalás nyithatja meg az utat a valódi, azaz a Jézus Krisztus által vezetett megértés előtt. És ez az egyedüli garancia arra, hogy valóban Isten szavát értsem.

Az isteni szó nem egy intellektuális kaland. Az isteni szó felforgatja az életem újra és újra. Csak ha ezt engedem, nyílhat meg előttem az isteni szó.

⁷ A fentiekben szemügyre vett történetben a teljes vagy egzisztenciális kockázatvállaláshoz a részleges vagy intellektuális kockázatvállaláson keresztül vezetett az út. Érdemes lenne azonban végiggondolni, hogy vajon az intellektuális kockázatvállalás minden esetben az egzisztenciális kockázatvállalás nélkülözhetetlen előfeltétele-e.

Horváth Orsolya filozófiatörténeti és germanisztikai tanulmányait a Miskolci Egyetemen és az ELTE-n, teológiai tanulmányait a Sola Scriptura Teológiai Főiskolán végezte. 2008-ban szerzett doktori fokozatot az ELTE Filozófiatudományi Doktoriskolájában *Az öneszmélés fenomenológiája* című, Husserl késői filozófiájával foglalkozó értekezésével. 2006-tól a Sola Scriptura Teológiai Főiskola oktatója. Legkedvesebb kutatási témája: hermeneutikai témák az újszövetségi iratokban.

Kövecses
Zoltán

Jézus halála

Egy kognitív nyelvészeti megközelítés¹

A dolgozatban Jézus kereszthalálát igyekszem értelmezni a kognitív nyelvészet fogalmi eszközeivel.² A kereszthalál elemzése Jézus négy „arcára” világít rá: Jézus mint áldozati bárány, Jézus mint bűnbak, Jézus mint megváltó és megmentő, valamint az úrvacsorai kenyérben és borban megjelenő Jézus. Jézus kereszthalálát annak a kérdésnek a fényében vizsgálom meg, hogy miért kellett Jézusnak meghalnia.

Miért választottam egy ilyen súlyos teológiai kérdést dolgozatom témájaként, és miért a kognitív nyelvészetet mint módszert választottam a kérdés megválaszolására? A kérdés első felére adott válaszom az, hogy én is, mint sok más kereső keresztény, nemcsak hitre, hanem tudásra is vágyom. „Tudni” is szeretném azt a nagy titkot, azt a nagy misztériumot, amelyet vallásom hitként kínál számomra. Lehet, hogy ez a titok, ez a misztérium nem tudható, nem megismerhető számunkra, mégis sokunkban él a vágy, hogy ne „csak” higgyünk, hanem tudjunk is. Egy ebből az indítatásból megírt tudományos dolgozat azonban egyúttal önleplező gesztussá válik: rámutat arra, hogy hitem gyenge lábakon áll, és a tudástól várom megtámogatását. Ezt az önleplezést itt, a dolgozat elején vállalnom kell ahhoz, hogy őszintén meg tudjam indokolni témaválasztásomat.

A fenti kérdés második felére adott válaszom az, hogy azért a kognitív nyelvészetet használom a kérdés megválaszolására, mert a kognitív tudományon belül a kognitív nyelvészet foglalkozik legintenzívebben az emberi megértés és jelentésalkotás metaforikus aspektusaival. Dolgozatom egyik fő gondolata az, hogy a „miért kellett Jézusnak meghalnia?” kérdés tisztázásához elkerülhetetlen bizonyos metaforikus *fogalmi, kognitív* keretek (vagyis a nyelven túlmutató, a mögötte meghúzódó gondolati sémák) figyelembevétele. A kognitív nyelvészeti megközelítés nem korlátozódik bizonyos szavak vagy szövegek jelentésének vizsgálatára, hanem nem nyelvi események jelentésének vizsgálatára is kiterjeszhető. A nem nyelvi eseményekhez (cselekvések, történések) is jelentéseket rendelünk, és maguk a nem nyelvi események is az emberi jelentésalkotási műveletek eredményei. A dolgozatban tehát azokat a fogalmi kereteket igyekszem feltárni, amelyek megmagyarázzák, érthetővé teszik Jézus kereszthalálát. Állításom szerint négy ilyen fogalmi keret létezik, és mindegyik dominánsan metaforikus fogalmi keretek által létrehozott.

¹ Ez a dolgozat egy, a Károli Gáspár Református Egyetemen tartott előadás írott változata. Hálás vagyok Fabiny Tibornak, hogy meghívott egy ilyen témájú előadás megtartására, és azért, hogy értő és konstruktív kritikával elősegítette nyilvánvaló „teológiai hiányosságaim” csökkentését. Természetesen egyedül én vagyok felelős minden megmaradó értelmezési hibáért.

² Az utóbbi harminc évben a „fogalmi metaforák” elmélete új lehetőségeket nyitott meg a társadalom- és humántudományokban. Segítségével megvizsgálhatjuk az emberi elme világot értelmező és alakító erejét. Az elmélet megtermékenyítőleg hatott a vallástudományra is, és ezen belül különösen a Biblia értelmezésével kapcsolatos munkákra. A jelen tanulmány ebbe a szellemi-tudományos vonulatba illeszkedik, és igyekszik hozzájárulni az Újszövetség központi eseményének megértéséhez.

Id. Lucas Cranach: Krisztus a kereszten (1502)

Mivel a felhasznált fogalmi eszközök közül a metafora kiemelkedő szerepet játszik az itt következő elemzésben, a dolgozat első felében a kognitív nyelvészet metaforafelfogását mutatom be egy mindennapi példa és egy újszövetségi példa alapján. Ezután térek rá Jézus kereszthalálának négyszintű elemzésére.

A metafora

Amikor az élet absztrakt fogalmáról beszélünk a mindennapi használat során, gyakran folyamodunk az alábbiakhoz hasonló nyelvi kifejezésekhez:

Eltévelyedett.

Ott vagyok, ahová el akartam jutni az életben.

Válaszút előtt állok.

Sokra *viszi* az életben.

Feltartóztathatatlanul megy előre.

Sok minden *ment keresztül* az életben.

Látjuk, hogy a használt metaforikus kifejezések mind az utazás, a helyváltoztatás fogalmával kapcsolatosak. (A metaforikus nyelvi kifejezéseket *dőlten* szedtük.) Észrevehetjük azt is, hogy az egyes nyelvi kifejezések jelentése nem véletlenszerű, egy bizonyos rendszer szerint jelentik azt, amit jelentenek. A jelentések rendszere abból adódik, hogy az utazás fogalmán keresztül strukturáljuk és értelmezzük az élet fogalmát, vagyis az élet fogalmának bizonyos aspektusait az utazás fogalmán keresztül konceptualizáljuk, tesszük a magunk számára könnyebben érthetővé és hozzáférhetővé. Az utazás fogalmán keresztül értelmezett életfogalom a két fogalmi tartomány (az úgynevezett „forrástartomány”: az utazás és a „céltartomány”: az élet) közötti rendszeres megfelelésekből adódik. Amikor két fogalom között ilyen rendszeres megfeleléseket találunk, fogalmi metaforáról beszélünk. A fenti metaforikus nyelvi kifejezések alapján feltételezhetjük az *élet utazás* fogalmi metafora létezését. A példánkban szereplő fogalmi megfelelések rendszerét a következőképpen írhatjuk le:

Az élet utazás

Utazás		Élet
Az utazó	⇒	Az életet élő ember
Az utazás	⇒	Az élet élése
Úti cél(ok)	⇒	Elérendő célok az életben
(Utazást/mozgást megnehezítő) akadályok	⇒	Nehézségek (az életben)
A megtett út	⇒	Az élet egy leélt szakasza
Az út irányával kapcsolatos döntések	⇒	Az életben meghozott döntések

A továbbiakban a metaforát ilyen, két fogalmi tartomány közötti megfelelések rendszerének fogom fel (lásd KÖVECSES 2005).

A magvető példabeszéde

Jézus tanítása során sok esetben használja az ebben az értelemben felfogott metaforákat. Vegyük példaként a magvetőről szóló példázatot:³ *„Azon a napon kimenvén Jézus a házból, leüle a tenger mellett. És nagy sokaság gyülekezék őhozzá, annyira, hogy ő a hajóba méne leülni; az egész sokaság pedig a parton áll vala. És sokat beszéle nékik példázatokban, mondván: Imé kiméne a magvető vetni, és amikor ő vet vala, némely mag az útfélre esék; és eljövén a madarak, elkapdosák azt. Némely pedig a köves helyre esék, ahol nem sok földje vala; és hamar kikele, mivelhogy nem vala mélyen a földben. De mikor a nap felkelt, elsüle; és mivelhogy gyökere nem vala, elszáradott. Némely pedig a tövisek közé esék, és a tövisek felnevekedvén, megfojták azt. Némely pedig a jó földbe esék, és gyümölcsöt terem, némely százannyit, némely hatvanannyit, némely pedig harmincannyit. Akinek van füle a hallásra, hallja.”* (Mt 13,1–9; Károli-ford.)

Miután a példázatot elmondta, Jézus elmagyarázza a tanítványoknak, hogy miért beszél példázatokban, majd a fenti metaforafelfogásnak megfelelően kifejti a metaforát alkotó megfelelések rendszerét.⁴ Ez így hangzik:

„Ha valaki hallja az igét a mennyeknek országáról és nem érti, eljő a gonosz és elkapja azt, ami annak szívébe vetetett vala. Ez az, amely az útfélre esett. Amely pedig a köves helyre esett, ez az, aki hallja az igét, és mindjárt örömmel fogadja; de nincs gyökere benne, hanem csak ideig való; mihelyt pedig nyomorgatás vagy üldözés támad az ige miatt, azonnal megbotránkozik. Amely pedig a tövisek közé esett, ez az, aki hallja az igét, de e világnak gondja és a gazdagságnak csalárdsága elfojtja az igét, és gyümölcsöt nem terem. Amely pedig a jó földbe esett, ez az, aki hallja és érti az igét; aki gyümölcsöt is terem, és terem némely százannyit, némely hatvanannyit, némely pedig harmincannyit. (Mt 13,19–23; Károli-ford.)

Jézus ezzel tulajdonképpen egy kognitív nyelvészeti elemzést végez el. Kicsit átalakítva és mai nyelvre fordítva, a Jézus által kibontott megfeleléseket a következőképpen adhatjuk meg:

A mag → Jézus igéje

Útfélre esett mag → a meghallott, de meg nem értett ige

Köves helyre esett mag → örömmel fogadott, de csak rövid ideig élő/használt ige

Tövisek közé esett mag → a meghallott, de nagyobb hatást ki nem váltó ige

Jó földbe esett ige → a meghallott és megértett ige, amelynek sokszoros hatása van

Láthatjuk tehát, hogy a dolgozatban használt metaforafelfogás nemcsak egy lehetséges útja a jézusi metaforák megközelítésének, hanem egy kívánatos útja is, hiszen maga Jézus elemzi saját metaforáit azon a módon, ahogy a mai kognitív nyelvészek is teszik.⁵

³ A Károli-féle fordítást használom, mert ez az interneten könnyen elérhető magyar verzió (megtalálható a <http://biblia.hit.hu/bible/21/MAT/13> oldalon).

⁴ A fenti metaforafelfogás szerint a tipikusan konkrét és elvont fogalmi tartományok közötti megfelelések rendszere alapján működő minden alakzat, így az allegória is, metaforának tekinthető. Vagyis ebben a felfogásban a metafora mint alapvető megértési-megismerési eszköz szerepel, amelynek több változata lehetséges (például allegória, hasonlat stb.).

⁵ A hagyományosabbnak nevezhető de a kognitív nyelvészeti metaforakutatással összeegyeztethető bibliai metaforakutatás kiváló áttekintését adja Fabiny Tibor egyik új dolgozatában (lásd Fabiny 2011). A jövő egyik fontos feladata lehet az eddigi bibliai metaforakutatás integrálása az uralkodó kognitív nyelvészeti metaforakutatás eredményeivel.

Fogalmi integráció: a szőlősgazda példázata

Ugyanakkor persze a megfelelések rendszere nem mindig olyan egyszerű és világosan értelmezhető, mint a magvető példázatában. Szép számmal találunk olyan eseteket is, amikor, bár a forrás- és céltartomány világosan elkülönül, a kettő közti megfelelések nem teljesen felelnek meg intuíciónknak. Az egyik ilyen eset a szőlősgazda példázata.

„Mert hasonlatos a mennyeknek országa a gazdaemberhez, aki jó reggel kiméne, hogy munkásokat fogadjon az ő szőlőjébe. Megszerződvén pedig a munkásokkal napi tíz pénzben, elküldé őket az ő szőlőjébe. És kimenvén három óra tájban, láta másokat, akik hivalkodván a piacon álltak vala. És monda nékik: Menjetek el ti is a szőlőbe, és ami igazságos, megadom néktek. Azok pedig elmenének. Hat és kilenc óra tájban ismét kimenvén, ugyanazonképpen cselekedék. Tizenegy óra tájban is kimenvén, találá másokat, akik hivalkodva állottak vala, és monda nékik: Miért álltok itt egész napon át, hivalkodván? Mondának néki: Mert senki sem fogadott meg minket. Mondá nékik: Menjetek el ti is a szőlőbe, és ami igazságos, megkapjátok. Mikor pedig beestevedék, monda a szőlőnek ura az ő vincellérjének: Hívd elő a munkásokat, és add ki nékik a bért, az utolsóktól kezdve mind az elsőig. És jövé a tizenegyórások, fejenként tíz-tíz pénzt vőnek. Jövé azután az első, azt gondolják vala, hogy ők többet kapnak: de ők is tíz-tíz pénzt vőnek fejenként. Amint pedig fölvevék, zúgolódnak vala a házigazda ellen, mondván: Azok az utolsók egyetlen óráig munkálkodtak, és egyenlőkké tettet azokat velünk, akik a napnak terhét és hőségét szenvedtük. Ő pedig felelvén, monda azok közül egynek: Barátom, nem cselekszem igazságtalanul veled; avagy nem tíz pénzben szerződtél-e meg velem? Vedd, ami a tiéd, és menj el. Én pedig ennek az utolsónak is annyit akarok adni, mint néked. Avagy nem szabad-e nékem a magoméval azt tennem, amit akarok? Avagy a te szemed azért gonosz, mert én jó vagyok? Ekképpen lesznek az utolsók első és az első utolsók; mert sokan vannak a hivatalosok, de kevesen a választottak.” (Mt 20,1–16)

A történetet így írhatjuk le tömören: a gazda kimegy a piacra, hogy munkásokat fogadjon fel azért, hogy sző-

Földművesek és szőlőművesek a Beatus de Valcavado miniatúráján (9. század)

lőjében dolgozzanak. A gazda ígéretet tesz a munkásoknak a fizetésre vonatkozóan. Az ígéret az, hogy mindenki jogos bért kap a nap végén.

Mivel tudjuk, hogy a történet nem szó szerint értelmezendő, szinte párhuzamosan egy másik történetet is „hallunk”: Isten eljön az emberekhez, hogy befogadja, magához fogadja őket az ő országában. Azokkal az emberekkel, akik hozzá jönnek, Isten egyezséget köt. Az egyezés tárgya az Istentől kapott üdvösség.

A két történetet azért halljuk párhuzamosan, azért értelmezzük a szőlősgazda történetét egy másik történetként, mert a két történet között bizonyos fogalmi megfelelések találhatók. Ezek a következők:

Gazda → Isten

Kimegy a piacra → Isten eljön az emberekhez

Munkások → emberek

A gazda ígéretet tesz a munkásoknak → Isten egyezséget köt az emberekkel

Az ígéret a fizetésre vonatkozik → az egyezés az üdvösségre vonatkozik

A gazda felfogad egy munkára → Isten lehetőséget kínál (az üdvösségre)

A szőlőben való munka → Isten országába jutásért tett emberi hozzájárulás

A bér átvétele → az üdvösség elnyerése/az Isten országába jutás

A *gazda, piac, felfogad, munkás, szőlő, munka, fizetség* fogalmai a kognitív nyelvészet terminológiájával élve a metafora forrástartományát alkotják, míg az ezeknek megfelelő *Isten, eljön az emberekhez, befogad, Isten országa, Isten egyezsége az emberrel, üdvösség* fogalmai a metafora céltartományát alkotják.

Mint láttuk, a fogalmi megfelelések létrehozzák a bibliai történet nem szó szerinti jelentésének, értelmezésének jelentős részét. Ugyanakkor azonban nem magyarázzák meg annak legfontosabb mondanivalóját. Nevezetesen azt, hogy a történet munkásai miért háborodnak fel azon, amit a szőlősgazda, vagyis Isten mond: „*Barátom, nem bánok veled igazságtalanul: Nem egy [tíz] dénárban egyeztél-e meg velem?*” A történet mai hallgatói is inkább a háborgó munkásokkal értenek egyet, mint a szőlősgazdával, a legtöbb ember régen is, most is igazságtalannak tartja a gazda-Isten döntését.

Hogyan lehetséges ez egy Jézus által elmondott bibliai történet esetében? A kérdés megválaszolásához először is világosan kell látnunk, hogy a történet a Bibliát olvasó vagy az evangéliumot hallgató embereknek szól. Ez az alaphelyzet megkülönbözteti a bibliai történet értelmezését minden hasonló valós és konkrét történet értelmezésétől. A hasonló valós és konkrét történetekben valóban joggal érzi minden munkás és a történetet hallgató minden ember úgy, hogy több jár annak, aki hosszabb ideig dolgozik. A történet metaforikus értelmezése során viszont pontosan ez az ismeret, tudás, amely tévútra viszi, viheti a bibliai történetet olvasó, halló embert.

A bibliai történetnek két lehetséges értelmezési módja van. Egyfelől értelmezhetjük a történetet a forrástartomány szemszögéből (egy szőlősgazda felfogad munkásokat stb.), másfelől pedig a céltartomány szemszögéből (Isten eljön az emberekhez stb.). Ha a forrástartomány nézőpontjából értelmezzük, akkor ennek a „logikája” szerint értelmezzük. Azt mondjuk, hogy aki többet dolgozik, kapjon több fizetséget munkájáért, vagyis a fizetség és az üdvösség metaforikus megfelelése alapján aki többet tesz hitéért, kapjon több üdvösséget. Mélyen igazságtalannak érezzük, hogy aki szinte alig tesz hitéért, ugyanannyi üdvösséget kap, mint az, aki egész életén keresztül sokat tesz érte. Ezt az interpretációt tehát a forrástartomány logikája diktálja.

Ha viszont a céltartomány alapján értelmezzük az igazságos fizetség kérdését, más eredményre jutunk. Ugyan ebben az olvasatban is az üdvösség felel meg a fizetségnek, de itt az üdvösség mindenki számára egyenlő. Mivel Isten ebben a tekintetben nem tesz különbséget ember és ember közt, ahogy a gazda mondja, a fizetség mindenkinek tíz dénár lesz, tehát mindenki ugyanazt az üdvösséget kapja. Vagyis a céltartomány szemszögéből nézve a munkásnak-embernek adott fizetség-üdvösség teljes mértékben igazságos.

De akkor Jézus miért nem az isteni céltartomány szemszögéből mondja el a történetet? Miért hagyja, hogy a hétköznapi ember „beleszaladjon” a forrástartományon keresztül történő értelmezés hibájába, és igazságtalannak tartsa Isten döntését? Konkrétabban fogalmazva, miért hagyja, hogy az ember az *igazságos* fizetséget eleve a maga emberi módján értelmezze, és ezzel eleve hibázni kényszerüljön az interpretáció során? Valószínűleg azért, mert rá akar döbbsenteni minket arra, hogy az ő országa (ahol az üdvösség van) nagyon más világ, mint amelyben jelenleg is élünk. Olyan világ, amelyben a mi világunk logikája nem érvényes, sőt értelmetlen. Aki elfogadja Isten hívását az ő országába, nem kap, de nem is igényel több mint egy [tíz] dénárt.

Azonban felmerül a kérdés, hogy kognitív szempontból – mondjuk úgy, „technikailag” – ez a mindennapi gondolkodásunk számára kihívást jelentő elképzelés hogyan válik, válhat értelmezhetővé. A fenti példa azt mutatja, hogy a rendszeres fogalmi megfeleléseken nyugvó metaforafelfogás nem érvényes minden esetben. A forrástartományról a céltartományra történő leképezéseink nem mindig eredményezik azt az interpretációt, amelyet Jézus a példázatnak adni szándékozott. A helyes interpretáció sokszor azt követeli meg, hogy interpretációnk a forrás- és céltartományon kívül egy harmadik fogalmi teret is igénybe vegyen. Egy olyan „integrált teret”, amelyben a forrás- és céltartomány bizonyos elemei együtt tesznek lehetővé egy új olvasatot. Példánkban ez konkrétan azt jelenti, hogy egy olyan integrált fogalmi tér jön létre, amelyben minden munkás, függetlenül attól, hogy mennyit dolgozott, ugyanazt a bért kapja. Ez a bér felel meg az üdvösségnek. Vagyis a példázat értelmezése során létrehozunk egy, a mindennapi munkavégzés és az isteni világ elemeiből összeálló fogalmi teret, amelyben a munkabér/üdvösség mindenki számára egyenlő, a végzett munka idejétől függetlenül. A munkabérnek ez a felfogása a céltartomány által meghatározott módon jelenik meg az integrált fogalmi térben.

Ezt a kognitív jelenséget fogalmi integrációnak nevezzük, és a későbbiekben még támaszkodunk rá. (A fogalmi integrációról bővebben lásd KÖVECSÉS–BENCZES 2010.)

Jézus halála

A fő kérdés, amelyet megválaszolni kívánok a fenti és további fogalmi eszközök segítségével a következő: miért kellett Jézusnak meghalnia? Véleményem szerint a válasz legalább négy szinten fogalmazható meg, amelyek a kereszténység szimbolikus aspektusaira világítanak rá. Azokra az aspektusokra, amelyek szerint

- Jézus áldozati bárány;
- Jézus bűnbak;
- Jézus megváltó;
- Jézus kenyér és bor.

Javaslatom szerint a négy szimbolikus szint Jézus különböző oldalait hozza fókuszba, és mindegyik a maga módján a fenti kérdésre ad választ: miért kellett Jézusnak meghalnia?

Jézus mint áldozati bárány

Nézzük meg először azt az olvasatot, amely az Ószövetség világában gyökerezik! Ezen a szinten Jézus keresztre feszítése az áldozati bárány ószövetségi megőlésére épül metaforikusan. Vagyis:

Forrástartomány: áldozati bárány megőlése az Ószövetségben

Céltartomány: Jézus keresztre feszítése az Újszövetségben

Az Ószövetség világában az áldozati bárány megölése egy világos, jól körülhatárolható fogalmi tartományt alkot. Ebben a fogalmi tartományban az embereknek juhai-bárányai vannak, az emberek bűnöket követnek el, Isten létezik az emberek számára, az emberek feláldozzák bárányukat Istennek, hogy megbékítsék Istent bűneik miatt. Vagyis ez az ószövetségi fogalmi tartomány az alábbi elemeket tartalmazza:

- Isten;
- a bárány tulajdonosa;
- a bárány tulajdonosának bűne;
- bárány;
- a bárány tulajdonosa feláldozza a bárányt Istennek (hogy megbékítse őt).

Az ószövetségi fogalmi tartománynak megfelel az újszövetségi keresztre feszítés fogalmi tartománya, amely a következő elemeket tartalmazza:

- Isten;
- emberek;
- az emberek bűnei;
- Jézus mint Isten Báránya;
- Jézus az emberek bűneiért meghal.

Az ószövetségi és újszövetségi fogalmi tartomány (a forrás-, illetve céltartomány) így vonatkoztatható egymásra:

Isten → Isten

A bárány tulajdonosa → emberek

A bárány tulajdonosának bűne → az emberek bűnei

Bárány → Jézus mint Isten Báránya

A bárány tulajdonosa feláldozza a bárányt Istennek → Jézust mint Bárányt tulajdonosa (Isten) feláldozza az emberek bűneiért

Ezek a megfelelések létrehozzák a *Jézus keresztre feszítése az áldozati bárány megölése* metaforát, amely szerint Jézus az ószövetségi és az újszövetségi világ analógiájának megfelelően mint áldozati bárány, mint Isten Báránya és egyúttal kiengesztelője hal meg az emberek bűneiért. Mint a megfelelésekből látszik, az ószövetségi „báránytulajdonosok” az újszövetségi világban az „embereknek” felelnek meg, ahol „Jézus mint Isten Báránya” felel meg az ószövetségi „báránynak”.

További kérdés természetesen az, hogyan lesz az újszövetségi világnak része a „Jézus mint Isten Báránya” összetett kép. Ez csak úgy jöhet létre, ha fogalmilag integráljuk az ószövetségi „bárányt” az újszövetségi „Jézussal”, akinek atyja/tulajdonosa Isten maga. Hogy egyáltalán miért kellett létrejönnie ennek a képnek az Újszövetségben, az elemzés egy másik szintjén válik érthetővé.

Jézus mint bűnbak

Az elemzés következő szintjén azt állíthatjuk, hogy Jézus azért halt meg, mert az emberek bűnösök, és ezért büntetés jár Istentől. Itt is két tartományt különíthetünk el. Az egyik az ószövetségi világban az *emberi élet* tartománya. Ebben a fogalmi tartományban szintén az embereket és Istent találjuk, valamint azt, hogy Isten szenvedésre ítéli az embereket bűneikért.

Vagyis az Ószövetségben:

Céltartomány: az emberi élet

- Isten
- emberek
- Isten szenvedésre ítéli az embereket
- az emberek bűneiért
- halál(lal büntetés)

Az ezt a tartományt értelmező másik fogalom az Ószövetségben a bírósági tárgyalás, amelynek elemei a bűnt elkövető ember, a bíró, az emberek által elkövetett büntett és a büntettért kirótt szigorú büntetés.

Forrástartomány: bírósági tárgyalás

- bíró
- bűnösök
- az emberek büntetése
- az emberek által elkövetett büntettekért
- szigorú büntetés

Az az ószövetségi ember számára az *emberi élet* részben mint *bírósági tárgyalás* jelenik meg, amelynek során egy bíró szigorú büntetést ró ki rá, ha vétkezik.⁶ Ezt az elgondolást nevezhetjük *az emberi élet egy bírósági tárgyalás* metaforának. A metaforát alkotó fogalmi megfelelések a következők:

Az emberi élet egy bírósági tárgyalás

Bíró → Isten

Bűnösök → emberek

Az emberek büntetése → Isten szenvedésre ítéli az embereket

Az emberek által elkövetett büntettekért → az emberek bűneiért

Szigorú büntetés → halál(lal büntetés)

Tehát ez a metafora jellemzi az élet egy lehetséges felfogását az Ószövetségben. Az Újszövetségben azonban a metaforának egy olyan változata található, amely részleteiben más fogalmi megfelelésekre épül. A keresztény változatban Isten nem az emberekre ró ki büntetést bűneikért, hanem csak Jézusnak kell szenvednie. Vagyis az emberek bűneiért Isten a keresztre feszítéssel csak Jézust sújtja. Ezzel az Újszövetségben *az emberi élet egy bírósági tárgyalás* metafora egy alapvető ponton változik az ótestamentumi verzióhoz képest:

Bíró → Isten

Bűnösök/bűnözők → Jézus

Az emberek büntetése → Jézus szenvedése (keresztre feszítés)

⁶ Az életnek ez a felfogása természetesen nem jelenti azt, hogy Isten szerepe csak és kimondottan az igazságos ítélkezésre korlátozódott volna. Istennek az emberi életben betöltött szerepe magában foglalta a könyörületességet és az emberek szeretetét is. A fenti metafora azonban csak az előbbi szerepet hozza előtérbe.

Az emberek által elkövetett bűncselekményekért → az emberek bűneiért
Szigorú büntetés → halál(lal büntetés) (keresztre feszítés)

Ugyanúgy, mint az ószövetségi változat esetében, itt is elmondható, hogy ez a metafora sem fejezi ki teljességében a keresztény embernek az *emberi élettel* kapcsolatos felfogását, bár jelentős részét igen.

Az elemzéssel kapcsolatban három probléma merülhet fel. Az első: hogyan lehetséges, hogy Jézus minden ember megfelelője? Ez csak akkor lehetséges, ha feltételezzük egy metonímia⁷ meglétét és működését fogalmi rendszérünkben: *a kategória egy kiemelkedő tagja a kategória minden tagja helyett*. Ennek az általános metonímiának egy specifikus változata a *Jézus minden ember helyett* metonímia. Hogy Jézus miért tekinthető az emberek kategóriája kiemelkedő tagjának, az világossá válik az alábbiakban.

A második probléma: hogyan felelhet meg Jézus valós szenvedése az emberek virtuális szenvedésének? Jézus szenvedése valós volt, míg az embereké csak virtuális szenvedés. A keresztre feszítés örökre megmenti az embereket a szenvedéstől, ha hisznek Istenben. A jézusi valós szenvedés és a virtuális emberi szenvedés közötti ellentmondás feloldható, ha feltételezünk egy további metonímiát: *valós esemény az ugyanazon fajta virtuális esemény helyett* metonímia. Vagyis a jézusi szenvedés metonimikusan képviseli az emberek bűneikért való virtuális szenvedését.

A harmadik probléma a következő: hogyan lehet bűnöző és hogyan lehet büntethető valaki, aki büntelen? Isten megbünteti az embereket bűneikért, de Jézus büntelen. Viszont akkor hogyan büntethető? Csak akkor, válaszolhatjuk, ha Jézus magára veszi bűneinket, vagyis akkor, ha Jézus mint büntelen bűnbak⁸ jelenik meg a keresztre feszítéshez vezető eseményekben. Jézus ilyen értelmű bűnbak⁸ csak akkor érthető meg, ha túlmegyünk eddig bemutatott metaforikus gondolkodásunkon, és feltételezünk egy olyan fogalmi integrációs folyamatot, amelyben nemcsak két tartomány vesz részt, hanem több, és amelyben a különböző tartományok bizonyos elemei integrálódnak egy integrált térben. Az első bemeneti tér az *isten világa* tere, amelyben megtaláljuk Istent és az ő fiát, Jézust, aki büntelen. A második bemeneti tér az *emberi világ*, amelyben megtalálható az emberi Jézus, aki a megtestesült Isten, valamint az Isten által teremtett emberek összes bűneikkel. A harmadik bemeneti tér az *emberi büntetés-végrehajtás* tere, amelyben a keresztre feszítést végrehajtó katonák és a kivégzendő bűnözők vannak. Az integrált térben, a *keresztre feszítés* terében pedig megtaláljuk az isteni/emberi Jézust minden ember bűnével (a fenti metonímiák segítségével) és a harmadik bemeneti térben levő katonákat, akik Jézust keresztre feszítik, valamint a keresztre feszítés által immár büntelenné vált embereket a második bemeneti térből. Mindezt a következőképpen ábrázolhatjuk:

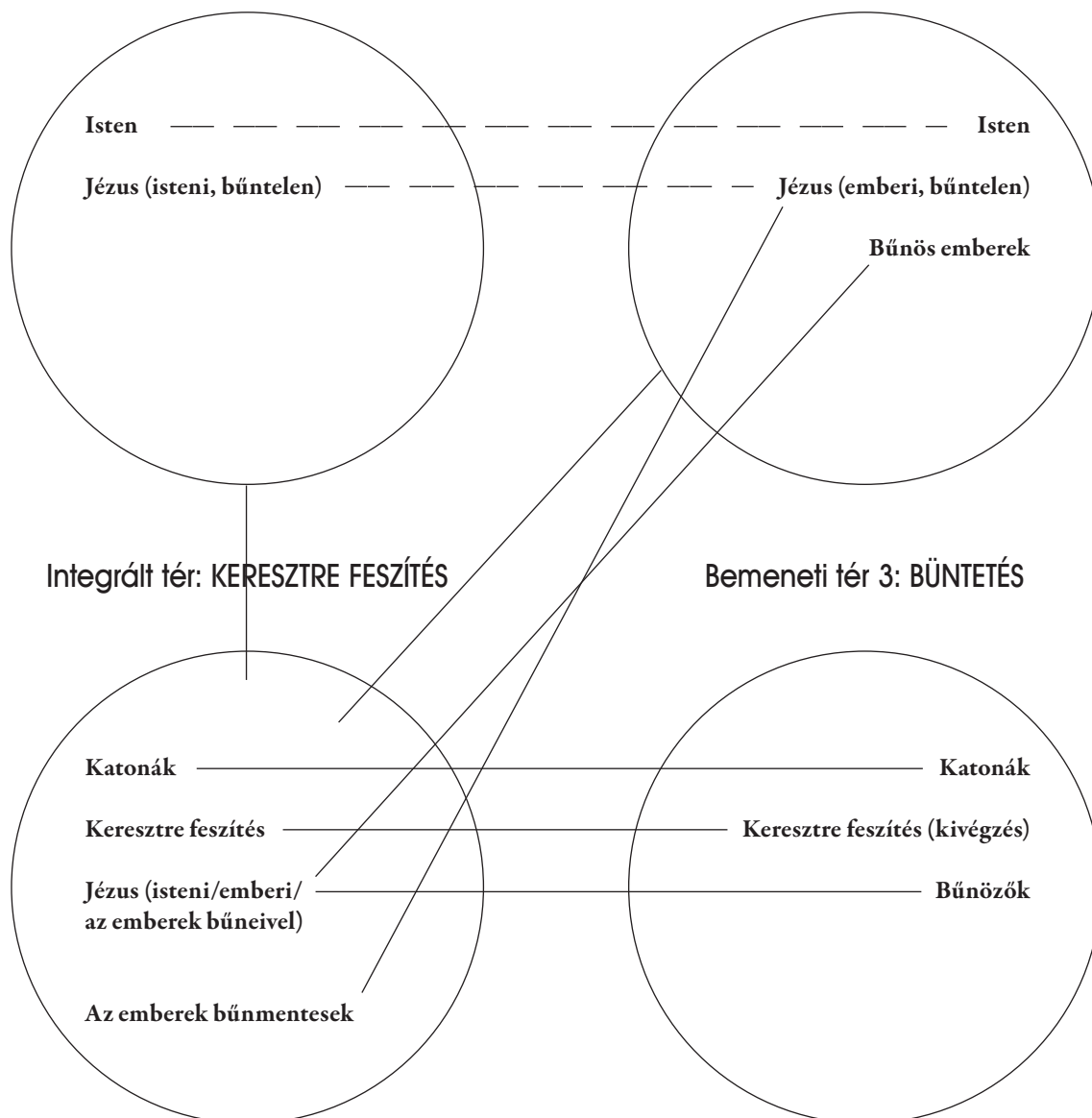
⁷ A kognitív nyelvészet felfogása szerint a fogalmi metaforával szemben, amely két különböző fogalmi tartomány között jön létre, a fogalmi metonímia egyazon fogalmi tartomány elemei vagy tagjai közötti kapcsolatot jelent. A fogalmi metonímia olyan kognitív mechanizmus, amelynek segítségével egy fogalmi tartomány egy elemén vagy tagján keresztül (fogalmilag) elérhetővé tesszük a tartomány egy másik elemét vagy tagját. Például egy „kiemelkedő tag” állhat minden tag helyett, vagyis egy tag fogalmi hozzáférést nyújt minden taghoz (lásd KÖVECSES 2005).

⁸ Mint a bevezetésben említettem, az elemzés célja nem egyes szavak vagy szövegek jelentésének leírása, hanem Jézus kereszthalálának és az ahhoz vezető eseményeknek a megfelelő (metaforikus) fogalmi keretekbe ágyazása, értelmezése. Vagyis nem azt vizsgálom, hogy milyen metaforára épül a *bűnbak* szó (amelynek jelentése természetesen metaforikus), hanem azt, hogy hogyan értelmezzük Jézust a bűnbak szerepében egy metaforikus fogalmi keret segítségével, és hogy a bűnbak fogalmi keretébe történő behelyezés hogyan motíválja Jézus halálát – a keresztre feszítést.

Bemeneti tér 1: ISTENI VILÁG

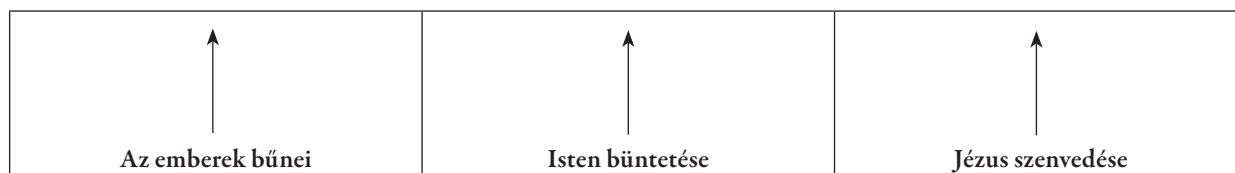
Bemeneti tér 2: EMBERI VILÁG

Az integrált térben Jézus félig isteni, félig emberi, hiszen az *isteni világból* jön, de az *emberi világban* él. Ez a kettősség az emberek kiemelkedő példájává teszi, és egyúttal megmagyarázza, hogy miért állhat metonimikusan minden ember helyett. Ami azonban számunkra itt a legfontosabb, az az, hogy Jézus és az emberek tulajdonságokat cserélnek az integrált térben: Jézus magára veszi az emberek bűneit, és ezért keresztre feszítik, az emberek pedig ezáltal büntől mentessé válnak.

Jézus mint megváltó és megmentő

De miért is békíti meg magával Isten a világot Jézus keresztre feszítése által? És miért történik az integrált térben a tulajdonságok cseréje? Ahhoz, hogy ezt megértsük, egy újabb metaforára kell támaszkodnunk: az *egyensúly*-metaforára. Az általános *egyensúly*-metafora már jelen van az *emberi élet egy bírósági tárgyalás* metaforában is, ahol a büntetés súlyossága az elkövetett bűn súlyosságától függ. Az *egyensúly*-metafora jelen esetben a *számviteli könyvelés* metafora alakját ölti. Amikor erről van szó, akkor Jézus Megváltóként áll előttünk. A *számviteli könyvelés* metafora esetében három skálát is találunk:

Az erkölcsszámviteli könyvelés

A három skála egyforma magas: az emberek által elkövetett bűn nagysága megegyezik Isten erre adott büntetésével, ez pedig megegyezik Jézus szenvedésének nagyságával. Tehát Jézus szenvedése megfelelően kiegyenlíti az erkölcsi hiányt, ami azt jelenti, hogy Jézus elegendően sokat szenved ahhoz, hogy a bűnök és büntetések skálái kiegyenlítődjének. Ezáltal Jézus megváltja az embereket a büntől. Ugyanakkor azt is állíthatjuk, hogy Jézus szenvedései nemcsak kiegyenlítik a számviteli könyvelésben a bűnök által okozott erkölcsi hiányt, hanem Jézus többet szenvedett, mint amennyi ezért elvárható lett volna. Ez a számvitelre alapozott erkölcsi felfogás logikájából adódik. Mivel Jézus büntelen, szenvedése olyan mennyiségű jóváírást hoz létre, amely jóval több, mint a bűnökért fizetendő erkölcsi adósság. Ezt a plusz jóváírást használjuk minden alkalommal, amikor bűneinkért bocsánatot kérünk és kapunk.

De az *egyensúly*-metaforát megtaláljuk az erkölcsön kívüli fogalmi tartományokban is, így például az olyan érzelmeknél, mint a düh és a szeretet. Az *egyensúly* ilyenkor mint *érzelmi egyensúly* jelenik meg. A düh esetében a düh fokának, intenzitásának egyeznie kell a dühöt kiváltó ok nagyságával. A *kereszténység* fogalmi tartományában tehát szintén három skálát találunk a dühvel kapcsolatosan: az elkövetett bűnök nagyságának megfelel Isten dühének nagysága, és Jézus szenvedése mértékének is egyeznie kell az elkövetett bűnök nagyságával. A szeretet esetében pedig, a mindennapi felfogásban, a szeretet mennyiségének egyeznie kell a kapott szeretet mennyiségével.

Isten haragszik az emberekre (elkövetett bűneik miatt), de ugyanakkor szereti is őket. Haragszik, mert az emberek bűnösök, és szereti őket, mert a saját képére teremtette őket. Haragja csak akkor lenne kiengesztelhető, ha az

embereket bűneikért halállal sújtaná, de mivel szeretetéből kifolyólag nem akarja, hogy az emberek meghaljanak, olyan embert kell halállal sújtania az emberek helyett, akit nagyon szeret, aki minden embert képvisel, és aki magára veszi minden ember bűnét. Így az emberek nem halnak meg, és bűneik bocsánatot nyernek. Ebből a nézőpontból válik Jézus Megmentővé.

Vagyis a következőképp érvelhetünk: ha szeretlek, nem akarom a halálot (keresztre feszítés). Isten szereti az embereket, ezért nem akarja a halálukat. De annak érdekében, hogy a fenti skálák egyensúlyban legyenek, valakinek meg kell halnia,

- akit Isten nagyon szeret (ugyanannyira, mint amennyire az embereket szereti – annak érdekében, hogy eleget tegyen a szeretet feltételének);
- aki minden embert képvisel;
- aki szimbolikusan magára veszi minden ember bűnét;
- és aki a valóságban bűn nélküli.

Az emberi világnak csak egy olyan tagja van, aki teljesíti mindezeket a feltételeket. Ez pedig Jézus, és Jézusnak ezért kell meghalnia a kereszten. Ezáltal Jézus megmenti az embereket a haláltól, és örök életet ad nekik. A Jézus által adott örök élet *a bűn halál* metaforára épül. Ha minden bűn, amelyet az emberek elkövetnek, előre bocsánatot nyer (a kereszthalál által), akkor azok, akik hisznek Istenben, örök életet kapnak.

”Az emberi világnak csak egy olyan tagja van, aki teljesíti mindezeket a feltételeket. Ez pedig Jézus, és Jézusnak ezért kell meghalnia a kereszten. Ezáltal Jézus megmenti az embereket a haláltól, és örök életet ad nekik. A Jézus által adott örök élet *a bűn halál* metaforára épül. Ha minden bűn, amelyet az emberek elkövetnek, előre bocsánatot nyer (a kereszthalál által), akkor azok, akik hisznek Istenben, örök életet kapnak.”

Jézus mint kenyér és bor

Az elemzés negyedik szintjén voltaképpen az úrvacsora (szimbolikus) aktusáról van szó. A kenyér és a bor magunkhoz vétele során Jézus halálára emlékezünk. A kenyér és a bor értelmezhető mind metaforikusan, mind metonimikusan.⁹ Kezdjük a metonimikus értelmezéssel. Az utolsó vacsorán Jézus megesszi a kenyeret és megissza a bort. Vagyis az étel (kenyér) és az ital (bor) az elfogyasztóval (Jézus) egy fogalmi keretben található. Mivel a metonímiában az egy fogalmi kereten vagy tartományon belül levő elemek egyike mentális hozzáférést biztosít egy, az ugyanazon fogalmi kereten belül levő másik elemhez, a kenyér és a bor Jézus teste és vére helyett áll. Jézus teste és vére pedig a megváltó és megmentő Jézus helyett áll. Az úrvacsorában az általunk fogyasztott kenyér (ostya) és bor (amelyek ugyanabba a kategóriába tartoznak, mint a Jézus által fogyasztott táplálék) a megváltó és megmentő Jézust szimbolizálják metonimikusan. Az ebben az értelmezésben részt vevő metonímiák tehát a következők:

- a Jézus által fogyasztott kenyér és bor Jézus teste és vére helyett;
- Jézus teste és vére a megváltó és megmentő Jézus helyett;
- az általunk magunkhoz vett ostya és bor a megváltó és megmentő Jézus helyett.

E metonímiák segítségével így értelmezhetjük az úrvacsorát: a kenyér (ostya) és a bor Jézus teste és vére helyett

⁹ A metaforikus értelmezés a katolikus és lutheránus felfogást tükrözi, míg a metonimikus a reformátust. Ezért az észrevételért köszönet illeti Fabiny Tibort.

állnak, ugyanakkor Jézus teste és vére Jézus helyett áll, akit keresztre feszítettek, ami által megmentette és megváltotta a világot. Ezt a Jézust vesszük magunkhoz az úrvacsora alkalmával.

A Jézus és az úrvacsorában található kenyér és bor közötti kapcsolatot azonban metaforikusan is értelmezhetjük. Jézust felfoghatjuk úgy, mint a céltartományt, míg a kenyeret és a bort mint a forrástartományt. A metafora tehát ez lenne: *Jézus teste és vére a kenyér és a bor*, ahol a metaforikus megfelelések a következők: „a kenyér → Jézus teste” és „a bor → Jézus vére”. De sem a metonímiák, sem ez a metafora nem ad választ arra a kérdésre, hogy miért vesszük magunkhoz a kenyeret és a bort. Úgy gondolom, hogy a kérdésre akkor kapunk választ, ha feltételezünk egy további metaforát, amely elengedhetetlen nemcsak az úrvacsora, hanem Jézus alakjának megértéséhez is. A metafora a következő: „Az Isten ige.”

A metaforát legvilágosabb formájában János evangéliumában találjuk: „*Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige.*” Az Isten ige metafora különös jelentőségét egy másik metaforán keresztül nyeri: *a megtestesült ige étel*. Jézus Isten igéjének a megtestesülése, és mint ilyen, ő maga is ételként konceptualizálható (*Jézus étel*). Jobban megérthetjük ezt a metaforát, ha figyelembe vesszük, hogy a hétköznapi nyelvben is létezik egy rokon metafora: *A gondolatok/fogalmak ételek*, amelyben a gondolatok/fogalmak a bibliai metaforában igeként szerepelnek. (Nyelvi példák a hétköznapi *gondolatok/fogalmak ételek* metaforára: „Ezt nem tudom *megemészteni*”, „egy *felmelegített* ötlet” stb.) Amikor magunkhoz vesszük a kenyeret és a bort az úrvacsora során – akár metaforikusan, akár metonimikusan –, Jézus testéből részesülünk, amely viszont Jézus helyett áll. Mivel Isten az Ige (vö. „az Isten ige”), valamint Jézus Isten Igéjének a megtestesülése, és ezért metaforikusan szintén étel („Jézus étel”), szimbolikusan részesülünk mind Jézusból, mind Istentől az úrvacsorán magunkhoz vett étel által.

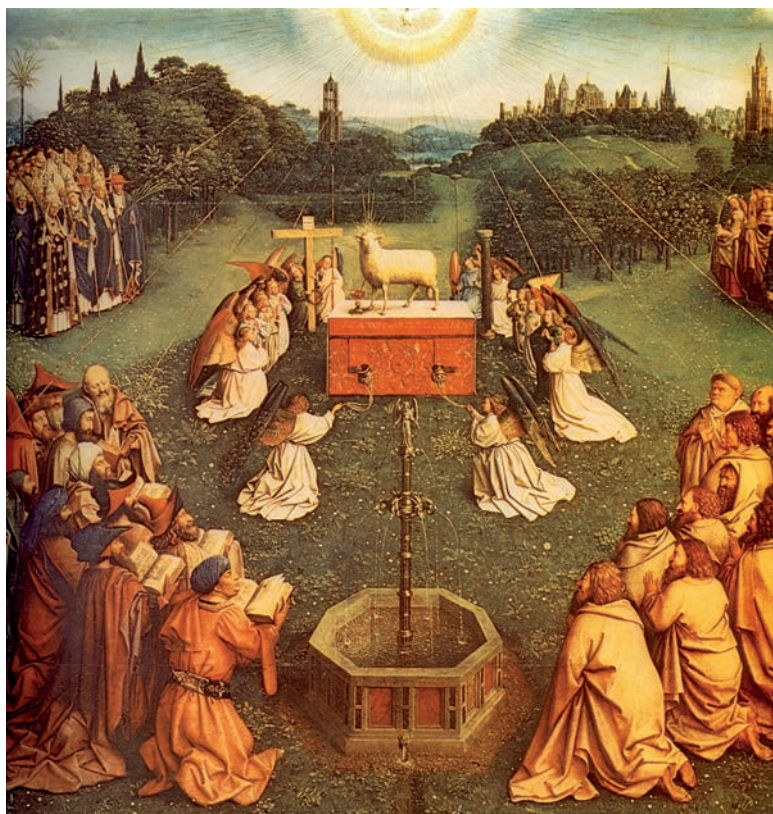
Juan de Juanes (1500 körül – 1579):
Az oltáriszentséget szerző Krisztus

Konklúziók

A dolgozatban a Biblia kiemelkedő eseményét, Jézus keresztre feszítését próbáltam elemezni a kognitív nyelvészet eszközeivel. A felhasznált négy eszköz a fogalmi tartomány (keret), a fogalmi metafora, a fogalmi metonímia és a fogalmi integráció volt.

A négy fogalmi eszköz segítségével rámutattam, hogy Jézus kereszthalála négy különböző, de egymáshoz kapcsolódó szinten elemezhető. A négy szint Jézus négy „arcának”, négy különböző felfogásának felel meg. Így beszélhetünk Jézusról mint áldozati bárányról, mint bűnbakról, mint Megváltóról és mint Isten igéjének megtestesítőjéről.

A négy arc a fogalmi eszközök négy különböző csoportjával volt feltárható és leírható. Az első csoportban (Jézus mint áldozati bárány) két fogalmi tartomány kapcsolódik össze metaforikusan: *Jézus keresztre feszítése az áldozati bárány megölése*. A fogalmi eszközök második csoportját (Jézus mint bűnbak) *az emberi élet egy bírósági tárgyalás* metafora alkotja, és egy olyan fogalmi integrációs hálózat, amely az *isteni világ* teréből, az *emberi világ* teréből, az *emberi büntetés-végrehajtás* teréből és a *keresztre feszítés* integrált teréből áll. A harmadik csoportban (Jézus mint megváltó és megmentő) *az erkölcsszámveteli könyvelés*, az *egyensúly*-metafora, valamint három összetartozó metaforikus *skála* található. Végül a negyedik csoport (Jézus mint kenyér és bor) fogalmi eszközei *a kenyér*

Jan van Eyck: Isten Bárányának Imádása a genti oltárról (1426–1432)

Felhasznált irodalom

FABINY Tibor 2011. *The Metaphorical World of the Sacred Word in the Prefaces of English Bible Translations from Tyndale to the King James Bible.* (Megjelenés alatt.)

KÖVECSES Zoltán 2005. *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe.* Typotex, Budapest.

KÖVECSES Zoltán – BENCZES Réka 2010. *Kognitív nyelvészet.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

LAKOFF, George 1996. *Moral Politics.* The University of Chicago Press, Chicago.

Kövecses Zoltán kognitív nyelvész. Egyetemi tanulmányait az ELTE-n végezte angol és nyelvészet szakon. 1988-ban a nyelvtudomány kandidátusa, 1996-ban a nyelvtudomány doktora. Az ELTE Amerikanisztika Tanszékének egyetemi tanára, a kulturális nyelvészet doktori program vezetője. Több német és amerikai egyetemen oktatott. 2008-ban Charles Simonyi kutatói ösztöndíjat kapott. Fő kutatási területe a metafora és a metonímia, valamint ehhez kapcsolódóan az absztrakt fogalmak természetének kérdésköre. Néhány idevágó angol nyelvű könyve: *Metaphor and Emotion* (Cambridge UP, 2000), *Metaphor in Culture* (Cambridge UP, 2005), *Language, Mind, and Culture* (Oxford UP, 2006).

és a bor Jézus teste és vére helyett, a Jézus teste és vére a megváltó és megmentő Jézus helyett és az általunk magunkhoz vett ostya és bor a megváltó és megmentő Jézus helyett metonímia, valamint az Isten az ige és a megtestesült ige étel metafora.

Jézus negyedik arca vagy oldala (Jézus mint kenyér és bor) különös jelentőséggel bír a keresztények számára. Mikor magukhoz veszik a kenyeret és a bort, a legközvetlenebb módon tapasztalják meg vallásuk lényegét: azáltal, hogy magukhoz veszik Jézus szimbolikus (metonimikus vagy metaforikus) formáit, fizikailag részesülnek Jézusból és egyúttal Istentől. De ahhoz, hogy ez a szimbolikus aktus teljes értelmet nyerjen, Jézus másik három arcára is szükségük van, bár a másik hármat nem tapasztalják az úrvacsorában rejlő közvetlenséggel.

Míg az első három Jézus-arc (vagy felfogás) három különböző fogalmi keretben tárja elénk Jézus keresztre feszítését, valamint a keresztre feszítés üdvtörténeti szükségességét, addig a negyedik (Jézus mint kenyér és bor) megmutatja számunkra Jézus halálának számunkra való jelentőségét: azt, hogy a kereszthalál révén megkaphatjuk itt és most egy új élet lehetőségét.

Molnár Krisztina Rita

Egy holland hanzavárosra gondol

– Talán kivándorolni volna jó,
messze, messze innen el, csak el,
egy hanzaváros, egy szelíd folyó,
ősz halárusasszony énekel

fehér falakra, míg az árny felér.
Várja férj, malomkeréknyi sajt.
Az ágyba süpped, álma sem nehéz,
hagymaként a föld alól kihajt,

röpke szirmain, nem ütve zajt,
az álmosarcú fény puhán dereng. –
Ennyi csak. De máris lépre csalt.

Lépre, sajtra, messze. Elcsavart
fejem a ködbe réved, elmereng.
Nem hülyülhet el, marad, lehajt.

Rekedt torok

(Rekedtség
a hangnak olynemű megváltozása, midőn a hang tisztaságát elveszti,
vagyis a midőn a hangot zavaró zörejek kísérik. Annál rekedtebb lesz
a hang, minél jobban elfedik azt a zörejek. A hangnak elváltozása az
alig észrevehető fátyolozottságtól egész a teljes hangatlanságig (aphonia)
fokozódhatik. A R.-nek gyakori oka szokott lenni a hangrésnek hiányos
záródása hangoztatáskor, mely vagy a hangrést záró izmok hűdéséből ered,
vagy mekanikus akadályoknak (duzzadt a hátsó gégefalon, kannaporcok
vizenyője stb.) lehet a következménye. Továbbá létrejön a hangszalagok
mindazon elváltozásainál, melyek rezgésképességüket befolyásolják, mint
növedékek (polypus), fekélyek jelenlétekor. v. midőn hurutos folyamat
következtében nyáklерakodás jelentkezik. R. akkor is beáll, ha a hangszalagok
feszülési viszonyai változnak. Különben R.-et létrehozhat a hangos
és tartós beszéd és éneklés is, különösen akkor, ha megerőltetéssel jár.
[A Pallas nagy lexikona])

bennrekedt
fennakadt
se ki
se be
a szó a jaj
ha évekig
csak egyre több
a horzsolás
a karcolás
csak egyre nő
rekedt torok
kapart sebe

nehéz beszélni így
a hang a fátyolos
erőtlen és hamis
megbicsaklik
krónikus hogy
félrecsúszik
tisztá hangra
nincs esély de
(köszörülgetni
bugyolálgatni hiába)
a hallgatás segít

Győrffy
Eszter

„A diákság szomjasan várja a hirdetett ígét”

Dezséry László egyetemi lelkészi szolgálata 1936–1949 között

Dezséry László (1914–1977)¹ személye és püspöki szolgálata ma is heves vitákat és indulatokat gerjeszt. Dezséry László püspöki tevékenységét és a kommunista hatalommal való együttműködését már kutatták, részben publikálták. Kevésbé közismert és eddig még nem feldolgozott korszaka életének az ezt megelőző, egyetemi lelkészi szolgálata. A róla megjelent életrajzok éppen csak megemlítik azt a tényt, hogy 1936–1949 között egyetemi lelkipásztorként szolgált.

Az Evangélikus Országos Levéltárban őrzött hagyatékából és az evangélikus sajtóban megjelent írásából egyértelmű, hogy Dezséry László egyetemi lelkészként szenvedélyes szeretettel és lelkesedéssel foglalkozott a rá bízott egyetemistákkal. Megdöbbentő az az éleslátás, amellyel a kor egyházi-társadalmi-gazdasági problémáit átlátta, és amelyekre igyekezett felhívni az akkori evangélikus közvélemény figyelmét.

Dezséry László egyetemi lelkészi szolgálatát kutatva református egyetemi lelkészként tanulságosnak tartom elgondolkodni munkamódszerén, kitartásán és cikkein. Tanulmányomban az evangélikus egyetemi misszió hősrát dolgozom fel, ezen keresztül igyekszem bemutatni Dezséry László eddig nem ismert arcát. Jelen írásomban szeretnék emléket állítani munkatársának és barátjának, Benczúr Lászlónak is, aki Dezséryt az egyetemi lelkészi szolgálatában követte.

¹ Dezséry László (Budapest, 1914. február 18. – Budapest, 1977. november 8.) a pécsi Erzsébet Tudományegyetem soproni hittudományi karán szerzett diplomát. 1936-ben avatta lelkészé dr. Raffay Sándor bányakerületi püspök. 1938-ban lelkészi vizgát tett, segédlelkészi éveit a fásori és az angyalföldi evangélikus gyülekezetben töltötte. 1941. szeptember 1-je és 1949. január 31-e között egyetemi lelkészként szolgált. Az óbudai gyülekezet lelkészévé választották. 1950-től 1956. október 28-ig először a Bányakerület, majd a Déli Evangélikus Egyházkerület püspöke volt. 1958 után egyházi szolgálatot nem végzett. Volt országgyűlési képviselő (1958–1962), az Országos Béketanács főtárgyalója (1962–1966). A Béke Világtanács tagjaként részt vett a Béke Világtanács és az Interparlamentáris Unió ülésein. Évekig tagja volt a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottságának. 1942-ben nősült, két gyermekük született. Első publikációi 1941-ben jelentek meg. A *Magyar Nemzet* rendszeres cikkírója volt (1957–1977). Munkatársa, majd főmunkatársa volt a Magyar Rádió belföldi politikai adásai szerkesztőségének. Sorozatában, a *Hétfélig jegyzetek*ben nagyrészt pedagógiai, közművelődési és szociálpolitikai tárgyú írások hangzottak el. Fontosabb művei: „*Lélek s szabad nép...*” *Evangélikus magyar költők istenes énekei* (Budapest, 1941); *Templomozó Kiskáté* (1942); *Oslói riport* (Budapest, 1948); *Hétfélig jegyzetek* (Budapest, 1957); *Olvasni jó* (Budapest, 1958); *Egy képviselő naplójából* (Budapest, 1962); *Az értelem nevében* (Budapest, 1963); *India* (Budapest, 1977).

Az egyetemisták közötti misszió megszervezésének okai

A 20. század első felében működő hatvanhét felsőoktatási intézmény² ellenére európai viszonylatban a magyar hallgatói létszám alacsony volt. 1895-ben 10 031 hallgató iratkozott be, és ez a szám 1914-ig csak 8000-rel lett több. 1920 után, a trianoni határok miatt Magyarország lakosságának száma 7,5 millióra csökkent. A két világháború közötti korszakban a felsőoktatásban 10-12 000-en tanultak. 1921–23-ban volt a legmagasabb a hallgatói létszám 14 838 fővel. A második világháború éveiben a beiratkozottak számában ingadozás mutatható ki: 6000 és 16 000 fő között. A magyar felsőoktatás a népességhez viszonyított hallgatói létszámot tekintve az utolsó helyről európai középmezőnybe került, amely elsősorban a Klebersberg Kúnó (1875–1932) nevével fémjelzett kultúrpolitikának volt köszönhető (LADÁNYI 1999).

A felsőoktatásban részt vevők létszáma és aránya a 20. század első felében nem volt jelentős a magyar társadalomban, azonban a diplomával rendelkező értelmiség számarányához képest az ország közéletére gyakorolt hatása meghatározó volt. Az első világháborút követő zavaros és nehéz politikai években az értelmiség politikai, illetve hitbéli elköteleződése hatással volt a magyar közéletre. A '20-as évek nyomorúságos körülményei között, nagy áldozatok árán továbbtanuló fiatalok nyitottá és érzékenyvé váltak a szélsőséges politikai áramlatokra, amelyek a '30-as évekre hazánkban is egyre erősebben érzékeltették hatásukat. A jobb-, illetve baloldali szélsőséges politikai nézetek hangsúlyosabban befolyásolták az egyetemistákat, a fiatal értelmiségieket, mint a kevésbé iskolázottakat. A korabeli (egyházi) sajtó cikkeiben azonban inkább a baloldali veszélytől óvták az egyetemistákat. A Tanácsköztársaságnak a magyar történelemben betöltött egyházellenes szerepe után ez érthető.

A szélsőséges politikai nézeteket valló fiatal értelmiségiek esetében még szomorúbb az a tény, hogy sok hallgató az egyetemi éveit alatt a megélhetési gondok, illetve az egyházak³ kiüresedett igehirdetése miatt diplomás hivatását csupán megélhetési forrásnak tekintve, közönyössé és hitét nem gyakorlóvá vált.

A bemutatott jelenségek mindegyik felekezet egyetemi, főiskolai hallgatóira jellemzőek voltak. A hivatalos egyházi státuszok megszervezése előtt mindegyik felekezetben megjelentek az egyesületek és szervezetek,⁴ amelyek áldott és hatékony szolgálatot fejtettek ki az egyetemisták közötti misszió területén is. Valójában ezeknek az egyesületeknek a vezetői, illetve tagjai hívták fel egyházuk vezetőinek a figyelmét a gyors cselekvés fontosságára az

Dezséry László

² Két tudományegyetem, egy műegyetem, a többi főiskola, illetve felsőfokú szakiskolai jellegű intézmény. Az állam 1912-ben két új tudományegyetemet hozott létre, ezek a háború után kezdtek el működni. 1920 után csökkent az intézmények száma. A kolozsvári tudományegyetem Szegedre, a pozsonyi pedig Pécsre költözött. LADÁNYI 1999.

³ Az egyház alatt ebben az esetben a magyar történelmi egyházakat értem. Vizsgált korszakunkban mind a római katolikus, református, evangélikus felekezet igehirdetéseit nagyban jellemezte az erőtlenség, a moralizálás és gyakran az aktuálpolitikai elhajlás is.

⁴ A katolikus Americana, a református Soli Deo Gloria Szövetség, az evangélikus Luther Szövetség mellett kiemelkedően fontos szerepet töltött be az ökumenikus Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség szolgálata.

értelmiségi fiatalság misszióját illetően. A római katolikus egyház vezetői tudták leghatékonyabban megszervezni az egyetemi hallgatóság lelkigondozását, mivel náluk ennek már voltak évszázados hagyományai, és többségi helyzetük is komoly előnyt jelentett.⁵ A református egyházban 1934-től szolgált egyetemi lelkész Kiss Sándor személyében.

Az evangélikus egyetemi ifjúság helyzete és a köztük való misszió megszervezésének okai

Az evangélikus hallgatók létszáma 1914 és 1942 között az ország felsőoktatási intézményeiben 286 és 1172 fő között mozgott. Az evangélikus egyház 1920 után az ország legnagyobb megcsonkítást megélt egyházává lett, a többi történeti keresztyén egyházhoz viszonyítva még inkább kisebbségi helyzetbe került.⁶ Az evangélikus felekezet megközelítően 6 százalékos népességen belüli arányához képest azonban az adott korszakban a beiratkozott hallgatók 7-9 százaléka volt vallását rendszeresen gyakorló evangélikus. Az evangélikus fiatalok tehát az egyetemeken felülreprezentáltak voltak. „Ennek a háttérben az állhat, hogy az átlagosnál műveltebb evangélikus családokban nagyobb hagyományai voltak az oktatásnak, és ez az egyetemekre kerülésben is megmutatkozott.” (KIRÁLY 2009, 58–59. o., 64–65. o.) Az 1930-as években az evangélikus vallású érettségizettek kerültek be a legnagyobb arányban az egyetemekre, és ebben a felekezetben alacsony volt a szakképzetlen munkásrétegek (25 százalék) aránya is (uo. 65. o.). 1939-ben, az evangélikus egyetemista hallgatók kongresszusán a magyar evangélikus egyházat így jellemezte az egyik előadó: „Ha egészen szigorúan vesszük a statisztika számait: parasztegyház, az intelligencia egyházának jelszavával a »művelt réteg« egyházává álcázva. [...] országos számarányon felül szerepelünk az értelmiségi pályákon. [...] Az összes közszolgálati és szabadfoglalkozású keresőből arányszámunk 6,6%, azaz +0,5%. Egyes foglalkozásokban azonban nagyobb arányban eltolódások láthatók: egyetemi tanárokból 13% (+6,9%) [...] Az egyetemet végzettek (főiskolát végzettek) számában kedvező az arányszámunk, de feltűnően mégsem emelkedik ki (9%, +2,9%) [...] östermelő volt az 1930-as népszámlálás alapján egyháztagjaink 55%-a. [...] Több a kisbirtokos, középbirtokos és törpebirtokos arányszámában, és kevesebb a nincstelen, városi és falusi proletár. Innen magyarázható az is, hogy értelmiségi pályára egyházunk tagjai közül sokan mennek, arányszámon felül.” (KEMÉNY 1939, 6. o.) Az értelmiség alapvető küldetését ebben összegezte az előadó: „Az értelmiségi rétegnek egyházunkban is az a feladata, hogy megtartson mindenkit a maga helyén.” (Uo.)

Az evangélikus egyházban az Egyetemi Luther Szövetség tagjai igyekeztek felhívni a figyelmet az egyetemi misszió fontosságára. A püspök kész volt egy egyetemi lelkészi státusz megszervezésére, mégis csak 1941-ben nevezték ki Dezséry Lászlót egyetemi lelkésszé.

Dezséry László már 1938-ban sürgette egy átfogó ifjúsági koncepció kidolgozását az egyházában. Erről szóló cikkében az egyetemistákkal való foglalkozás lényegéről így fogalmazott: „Külön kell szólnunk az egyetemi és főiskolai ifjúságunk gondozásáról. Ezekből lesznek nagyjából a jövő egyházi vezető emberek. Alkalmam volt látni főiskolás ifjúságunk éhségét a szerves és mozgalmi jellegű egyházi munka után. Tíz éve minden evangélikus diákतालálkozó

⁵ A 18. században a jezsuita akadémiákon már voltak kinevezett hitszónokok. A Pázmány Péter által alapított egyetemen 1795-től volt hitszónok. Az 1930-as évek közepére vallásszociológiai okokból elavult ez a fajta pasztoráció: az ifjúság személyesebb hangvételre vágyott. 1934-től a hitszónoki állással összekapcsolt tanszéket gazdasági okokból megszüntették. 1936 őszétől egy egyetemi lelkészi tisztséget szerveztek meg, a '40-es évektől már több egyetemnek volt katolikus egyetemi lelkésze. MÓZESSY 1997, 51–52. o.

⁶ „Helyzetileg a legkisebb, legelszórtaabb, legvegyesebb és legpuszulóbb egyházak egyike vagyunk. Számunk arányszámában 6,2%, 1930-ban 6,1% volt” – jelent meg az *Evangélikus Élet* 1939. április 1-jei számában. Az *evangélikusság mérlegen* című összefoglalóban az evangélikus egyetemi és főiskolai hallgatók országos kongresszusán elhangzott előadásokat közölték.

ugyanazok a kérdések szerepelnek: kell egyetemi lelkész, kell jó főiskolás sajtó, kell országos szervezkedés a főiskolákon, már csak azért is, mert a katolikusok az Amerikában s a reformátusok a SDG-ban régen megcsinálták a szervezkedésüket. Az egyetemi hallgatók érzik, hogy magukra vannak hagyva. [...] Számptalan fiatal »laikust« ismerek, akik készen vannak az igehirdetésre s az egyház szolgálatára, de nem találják az egyházban a helyüket. [...] általában akkor indulhat meg komoly és szerves, minden réteget és korcsoportot elérő ifjúsági munkánk, ha egyszer megtörténik a megbízható adatfelvétel egyházunk ifjúságáról. [...] Kellenek szaklelkészek, elsősorban ifjúsági lelkészek. Kell karizma szerinti munkáskiválasztás, ehhez a kiválasztáshoz pedig igazságos és hivatalos minősítés. [...] A magyar ifjúsági munka különös módon függ attól is, hogy az egyház mennyire tud haladó szellemű és bizonyágtévő mozgalmi erő lenni a magyarság életében. [...] Az egyház újjászületésétől függ az ifjúsági munka.” (DEZSÉRY 1938, 345–346. o.)

Mindezek indokolták, hogy az evangélikus egyház kiemelten foglalkozzon az egyetemista és főiskolás fiatalokkal, ennek ellenére a misszióknak ez az ága későn vált az evangélikus egyház hivatalosan is elismert missziói ágává.

Az evangélikus egyetemi és főiskolai lelkigondozás kezdetei a Luther Szövetség keretein belül

Néhány egyetemi hallgató 1920. április 19-én alakította meg az Evangélikus Főiskolás Hallgatók Szövetségét azzal a céllal, hogy „az evangélikus főiskolai hallgatók ne legyenek kénytelenek más, a mi világnézetünknek sokszor idegen egyetemi ifjúsági egyesületekbe belépni, melyek különösen a múltban sokszor Isten- és hazaellenesek voltak”.⁷ A szövetség ezen felül hangsúlyt helyezett a hallgatók szociális segélyezésére. 1921-től már mint az Országos Luther Szövetség alosztálya működött az Egyetemi Luther Szövetség, alapszabályukban így fogalmazták meg a céljukat:

„A magyar evangélikus egyetemi és főiskolai hallgatók, ill. hallgatónők

- a) evangélizálása
- b) egyház- és hitvalláshűsége való nevelése
- c) diáktársadalmi úton való szervezése
- d) az evangélikus egyház életébe és szolgálatába való bevezetése
- e) diákszociális támogatása
- f) képviselete
- g) kulturális és lelki felkészítése a magyar nemzet szolgálatára.”⁸

A szövetség a működési helyén szolgáló evangélikus lelkészek közül egyet lelki irányítójául kért fel, aki választmányi tag is lett. A szövetség a mindenkor egyetemi lelkész országos lelkipásztori munkájához testvéri segítséget nyújtott.⁹

A szövetség tevékenységének köszönhetően az 1930-as évek elejére már hat egyetemi, illetve főiskolai szervezet

⁷ Szuchovszky Sándor (ügyvezető elnök) és Brenndörfer Terézia orvostanhallgatók levele a Kormányzó Bizottsághoz, Budapest, 1920. április 26. EOL, 3. irattartó: Evangélikus Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Szövetség ügyiratai, 1920–1921.

⁸ Az Egyetemi Luther Szövetség 1943. október 13-án tartott választmányi ülésén elfogadott (módosított) alapszabály 2. §-a. EOL, Egyetemi Luther Szövetség jegyzőkönyvei, 1938–1944.

⁹ Az Egyetemi Luther Szövetség 1936. december 10-én tartott választmányi gyűlésének jegyzőkönyve, 183. o. EOL, Egyetemi Luther Szövetség jegyzőkönyvei 1/b, 1928–1937.

működött az országban.¹⁰ Ezeknek a szervezeteknek a jogi helyzete nem volt egységes, egymástól elszigetelten működtek, az évente megrendezett evangélikus egyetemi konferencián találkoztak egymással a csoportok.¹¹

Az Egyetemi Luther Szövetség kiterjedt diakóniai munkával segítette a rászoruló hallgatókat (ingyenes vagy kedvezményes étkezések biztosításával, utazási kedvezmények megszerzésével, olcsóbb szén beszerzésével vagy kollégiumi helyek biztosításával). A szövetség 1937-ig nem rendelkezett saját irodával, ügyeiket a Luther Otthon¹² egyik szobájából intézték.¹³

A szövetség 1931-es jelentése szerint a körülbelül hatszáz nyilvántartott, a fővárosban tanuló evangélikus egyetemistának és főiskolásnak csak a 10 százalékát tudták rendszeresen megszólítani és programjaikra elhívni.¹⁴

A szövetség alapításától kezdve hetente tartott bibliaórákat és előadásokat, az 1934/35-ös tanévtől kezdve pedig rendszeresen szervezett egyetemi istentiszteleteket is. Az ígéhirdetés szolgálatát minden alkalommal más-más lelkipásztor látta el (MÓZESSY 1997, 118. o.). Karácsonykor és a böjti időszakban evangélizációs alkalmakra és szeretetvendégségekre hívták a fiatalokat. A lelki alkalmak megszervezésével is foglalkozott a Belmissziós Osztály, amelynek 1936 decemberétől Dezséry László lett az elnöke. Dezséryt 1939-ben megválasztották a szövetség igazgató lelkészének,¹⁵ aki megválasztásakor hangsúlyozta: „Az Egyetemi Luther Szövetséget a diák-társadalmi élet központjává kell tenni evangéliumi alapon. [...] tudnunk kell azt, hogy az evangélikus egyetemi társadalomban nem mindenki szervezhető, viszont azok is értékesek, akik nem szervezhetők. Tehát missziós munkát kell végeznünk.”¹⁶

Az evangélikus egyetemi lelkészi állás megszervezése

1937 novemberében az *Evangélikus Élet* „vezércikkében” hívta fel a figyelmet arra, hogy az evangélikus egyház érdeke, hogy az egyetemi ifjúság lelkigondozásának kérdését megoldja, „ha másként nem megy, akkor gyűjtések és offertóriumok útján” (FÜLÖP 1937). Még ebben az esztendőben a protestáns egyházak vezetői közösen kérvényt juttattak el a Vallási és Közoktatási Minisztériumhoz: „Az ifjúság nevelésének és valláserkölcsei irányításának az iskolákban is szükséges ellátása nem tekinthető befejezettnek az ifjúságnak a középiskolából való kikerülésével. Annak, hogy ez a munka az egyetemeken és a főiskolákon is folytattassék, fokozott jelentőséget ad az a körül-

¹⁰ Budapesten, Debrecenben, Pécsen, továbbá a szegedi Egyetemi Luther Szövetségek, Soproni Teológiai Ifjúsági Kör és a Miskolci Evangélikus Joghallgatók Luther Szövetsége.

¹¹ Memorandum és tervezet in: *A magyar evangélikus egyetemi és főiskolai ifjúság nyílt levele evangélikus egyházunk vezető férfiainak*.

¹² Az „egyetemes egyháznak” nevezett országos egyházi iroda 1906-ban nyitotta meg a kapuit az Üllői út 24. szám alatt. 1909–1949 között ebben az evangélikus székházban működött az egyetemes egyház által alapított főiskolás fiúkollégium, a Luther Otthon. Az intézmény alapításának célja az volt, hogy a fővárosba kerülő és itt egyetemi és főiskolai tanulmányokat folytató evangélikus ifjúságnak testi-lelki otthona legyen.

¹³ Az Egyetemi Luther Szövetség 1943. október 13-án tartott választmányi ülésén elfogadott (módosított) alapszabály 16. §-a. EOL, Egyetemi Luther Szövetség jegyzőkönyvei, 1938–1944.

¹⁴ Jelentés a budapesti Egyetemi Luther Szövetség 1931–32. évi működéséről, EOL.

¹⁵ Dr. Suchovszky Lajos igazgató lelkész utódjaként. Az Egyetemi Luther Szövetség 1939. december 15-én tartott tisztújító közgyűlés jegyzőkönyve. EOL, Egyetemi Luther Szövetség jegyzőkönyvei 1/a, 1938–1944.

¹⁶ Az Egyetemi Luther Szövetség 1939. december 15-én tartott tisztújító közgyűlésének jegyzőkönyve. EOL, Egyetemi Luther Szövetség jegyzőkönyvei 1/a, 1938–1944.

mény, hogy ma minden ki nem próbált új eszmeáramlat elsősorban az ifjúságot iparkodik a maga befolyása alá vonni, s ez, valamint az egyetemi és a főiskolai ifjúságra leselkedő más erkölcsi veszélyek is fokozottan indokolják, hogy az ifjúság az egyetemeken és a főiskolákon se hagyassék vallás erkölcsi továbbnevelés és irányítás nélkül, annál kevésbé, mert ez könnyen vezethet az eddigi ily neveléssel és irányítással elért eredmények megsemmisülésére is.” (MÓZESSY 1997, 51. o.) A minisztérium válasza sokáig késett. 1941 elején az evangélikus egyház már harmadszor adta be ezirányú kérelmét, mire az államtitkár „gyors” döntést ígért az ügyben. „Bármiképpen döntsön is a miniszter Úr – írta levelében Kapi Béla Dezsérynek –, az egyetemi lelkészi állást feltétlenül meg fogjuk szervezni, és pedíg minél előbb. Lehetséges, hogy még február havában. Ha lehetséges, megszervezzük államsegéllyel, ha ezt nem kapjuk meg, megszervezzük saját anyagi erőnkéből. Sokszor azon a ponton voltam már, hogy nem kötöm a megszervezés ügyét az államsegélyhez, mivel azonban az evangélikus és a református egyház közösen kéri az állam támogatását, nem tartottam megengedhetőnek az államsegélyről való lemondást, s ily lépésemért nem mertem felelősséget vállalni.”¹⁷

1941 nyarára kapta meg az ígért államsegélyt az Evangélikus Egyetemes Egyház a Vallási és Közoktatási Minisztériumtól,¹⁸ ennek segítségével szervezte meg az egyetemi lelkészi állást.¹⁹ 1941. szeptember 1-jei hatállyal dr. Raffay Sándor püspök felmentette Dezséry Lászlót az angyalföldi gyülekezetben betöltött segédlelkészi szolgálata alól.²⁰ Az egyházegyetem 1941-es közgyűlésén így méltatták a már eddig is egyetemi lelkészként szolgáló Dezséry Lászlót: „A megbízott lelkész megbízatásának megfelelően gondját kiterjesztette az ország többi egyetemi evangélikus ifjúságára. Országos kongresszust rendezett a vidék egyetemi és főiskolai hallgatóinak bevonásával. Ezen a kongresszuson az *Időálló megoldások és tettek felé* című kérdésről szolt a bevezető előadás. Három egymáshoz kapcsolódó előadás a következő kérdéseket tárgyalta: Korszerűtlen emberségünk; Korszerűtlen magyarságunk; Korszerűtlen keresztyénségünk. Bizalommal vagyok Dezséry László megbízott lelkész személye és munkája iránt, s jó reménységgel tekintek további működése elé. Feltétlenül bizonyos, hogy egyetemi evangélikus ifjúságunk lelkigondozásáról a lehető legnagyobb erővel gondoskodnunk kell. Bizonyos azonban az is, hogy ennek a gondozásnak az evangélium alapján és Luther szellemében kell történnie.”²¹ Az egyetemi lelkészi beiktatásra ünnepélyes keretek között 1942. március 8-án került sor a Deák téri evangélikus templomban. Ettől kezdve Dezséry nemcsak az Egyetemi Luther Szövetség igazgató lelkipásztorja volt, hanem az Evangélikus Egyházegyetem egyetemi lelkésze is, a szövetség jegyzőkönyveiben felváltva használta mindkét megnevezést.

„Az Egyetemi Luther Szövetséget a diáktársadalmi élet központjává kell tenni evangéliumi alapon. [...] tudnunk kell azt, hogy az evangélikus egyetemi társadalomban nem mindenki szervezhető, viszont azok is értékesek, akik nem szervezhetőek. Tehát missziós munkát kell végeznünk.”

¹⁷ Kapi Béla püspök levele Dezséry Lászlóhoz. Győr, 1941. január 8. EOL, Dezséry László levelezései 1. doboz, 1938–1946.

¹⁸ Kapi Béla püspök levele Dezséry Lászlóhoz. Győr, 1941. június 30. EOL, Dezséry László levelezései 1. doboz, 1938–1946.

¹⁹ A Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem rendes közgyűlésnek jegyzőkönyve. 1941. november 7. 4. pont.

²⁰ Raffay Sándor püspök levele Dezséry Lászlóhoz. Budapest, 1941. szeptember 3. EOL, Dezséry László levelezései 1. doboz, 1938–1946.

²¹ A Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem rendes közgyűlésnek jegyzőkönyve 1941. november 7. 4. pont.

Dezséry László egyetemi lelkesi szolgálatának bemutatása

Immár *kinevezett* egyetemi lelkipásztorként Dezséry Lászlónak szembesülnie kellett a szövetség visszatérő problémájával: az evangélikus egyetemi fiatalságnak csak töredékét tudják megszólítani és a munkába bevonni. Dezséry nemcsak a háborús helyzetben látta az okát annak, hogy nem olyan hatékony a misszió, mint kellene.

Az okok feltérképezését Dezséry László egy felméréssel kezdte 1941-ben. Ennek eredményeit és tanulságait közzé is tette a *Keresztyén Igazság* című lapban: „A kérdőívek célja az volt, hogy felderítsem, milyen vallási ismeretekkel, mennyi gyakorlati kegyességgel, milyen világnézettel s milyen fokú és irányú érdeklődéssel számolhatok az egyetemi és főiskolás hallgatók lelkgondozása közben. A kérdések közül hét hittani kérdés volt.”²² Ezek a következők voltak:

1. Olvas-e Bibliát és hogyan?
2. Imádkozik-e és hogyan?
3. Hogyan szokott készülni az úrvacsorára?
4. Erkölcsi kérdésekben mihez szokta szabni magát? Gondol-e keresztyénségére?
5. Emlékszik-e vallástanítása közben hatást gyakorló élményre? Mi volt az?
6. Emlékszik-e hatást gyakorló prédikációra? Milyen tárgykörből volt az?
7. Mi az a keresztyén erkölcsi követelmény, amelynek nem tud vagy nem akar eleget tenni?

Dezséry László száz, a bibliaóráira rendszeresen járó evangélikus egyetemi hallgatóval anonim módon töltette ki a kérdőívet. A 100 válaszadóból 78 fiú volt és 22 lány. A válaszadók 55 százaléka protestáns (46 evangélikus) egyházi iskolában végezte a középiskoláit, és csak 33-an jártak állami iskolába. Ezek szerint alapos, hitvallásos válaszoknak kellett volna születniük.

Dezséry jelentése szerint hétszázötvennél több, magát evangélikus felekezetűnek valló hallgatóról tudott.²³ Elgondolkodtató az a tény, amelyre Dezséry rámutatott, hogy ez a száz válaszadó a hűségesen bibliaórára járó hallgatókat jelentette. Ennek ellenére az első kérdésre, hogy olvas-e Bibliát, csak húszan válaszolták azt, hogy igen, rendszeresen. A válaszadók közül huszonhárman egyáltalán nem olvastak Bibliát. Ezt Dezséry a következőkkel magyarázta: „A bibliaolvasók nagy része nyilvánvalóan nem tud Bibliát olvasni, s csak csinálja, de nem tud mit kezdeni vele. Az életüket nemigen formálja, ami főként a 4. kérdésre adott válaszokból derül ki.” A négyes kérdésre – „Erkölcsi kérdésekben mihez szokta szabni magát? Gondol-e keresztyénségére?” – csak huszonhárman válaszoltak határozott igennel. Ugyanakkor ötvenhárman nemmel válaszoltak arra, hogy van-e olyan keresztyén erkölcsi követelmény, amelynek nem akarnának megfelelni.

Dezséry még hét kérdésben a hallgatók gyakorlati vallásosságáról érdeklődött:

1. Mi a keresztyénségnek (hitnek és tanításnak) a lényege?
2. Melyek a reformáció alapfelismerései? Mit hozott?
3. Mi van az Ágostai hitvallásban?
4. Mit tanít az egyházunk az úrvacsoráról?
5. Mit jelent ez: „onnan leszen eljövendő”? Általában mit tud az utolsó időkről?
6. Mit tart a bűnvallásról?
7. Mi az a „hittétel”, amelyet nem ért, nem hisz, vagy amelyről hallani szeretne?

Kiábrándító volt: a 3. kérdésre harmincöten semmilyen választ nem adtak, csak egyetlen helyes válasz született. Nyolcan pedig keverték a hitvallást más egyházi vagy egyháztörténeti jelenséggel.

²² Dezséry László a *Keresztyén Igazság* VIII. évfolyamában (1941) *Mit tudnak egyetemistáink a vallástamból?* (283–288. o.), illetve *Egyetemistáink gyakorlati keresztyénsége* (313–319. o.) címmel közölte a felmérésének eredményeit.

²³ A Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem rendes közgyűlésének jegyzőkönyve, 1941. november 7. 4. pont.

Dezséry László a felmérés eredményeit nemcsak publikálta, hanem a diáksággal meg is beszélte. Továbbá szolgálatában a bibliaórák, igehirdetések témaválasztásában ezeket igyekezett szem előtt tartani.

A végső összegzését ebben a három pontban foglalta össze:

„1. Ifjú értelmiségünk nincsen érdeklődés nélkül a vallástani kérdések között. Néhol igen fejlett teológus gondolkodás nyilatkozik meg a feleletek között, még a tagadók között is.

2. Nem nevelték rá őket a szabatos beszédre vallástani kérdésekben. [...]

3. A hallgatók vallástani tudása nem elég arra, hogy öntudatos, vitaképes hitük lehessen.”

Dezséry véleménye szerint a szövetség ezek miatt az okok miatt sem volt képes olyan programmal előállni, amely komolyan megmozgatná az ifjúságot.²⁴ A plakátok nem bizonyultak hatékony eszköznek a hívogatásban. Dezséry egyetemi lelkészként levélben fordult a gimnáziumi hittanárokhoz, hogy küldjék el neki végzős diákjaik nevét.²⁵

Az egyetemi lelképásztor első szolgálati évében végiglátogatta az egyetemek rektorait, dékánjait és a kollégiumok igazgatóit. Ez több mint ötven látogatást és beszélgetést jelentett. „Mindenütt szívesen és kedvesen tekintenek a munkára, az evangélikus professzorok pedig mind sokat remélnek tőle. Munkám hivatalos akadályokba sehol sem ütközik.” Az egyetemnek nyilvántartásának segítségével Dezséry Lászlónak módja nyílt felkeresni a Budapesten tanuló evangélikus hallgatókat.²⁶

Intézmény	1938/1939	1939/1940	1941/1942
Bölcsészkar	89	125	
Orvosi kar	60	67	
Gyógyszerészkar	12		
Jogi kar	148	91	
Testnevelési Főiskola		18	
Zeneművészeti Főiskola	44	42	
Mezőgazdasági kar		37	
Állatorvosi kar	26	43	
Pedagógiai szeminárium		11	
Gépészmérnöki kar	53	69	
Vegyészmérnöki kar	17	15	
Építészkar	7	18	
Mérnöki kar	18	42	
Közgazdász	50	103	
Képzőművészeti		28	29
Technikus	21		
Összesen	548	719	

²⁴ Az Egyetemi Luther Szövetség 1942. március 5-én tartott tisztújító közgyűlésének jegyzőkönyve. EOL, Egyetemi Luther Szövetség jegyzőkönyvei 1/a, 1938–1944.

²⁵ Dezséry László egyetemi lelkész és Hursán Pál budapesti Egyetemi Luther Szövetség 172/1941–42. számon iktatott levele iskolai lelkészekhez. Budapest, 1942. május 18. EOL 5. doboz, Evangélikus Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Szövetség iratai, 1940/41–43.

²⁶ Az Evangélikus Országos Levéltárban őrzött töredékes listák alapján.

A Luther Otthon Üllői út 24. szám alatti épületének homlokzata a két világháború között

Dezséry László az első egyetemi lelkipásztorként végzett szolgálati évről részletes jelentésben számolt be egyházi feletteseinek.²⁷ Ezek szerint az 1941/42-es tanévben legfontosabb szolgálatát a vasárnaponkénti egyetemi istentiszteletek megtartásában látta. A Luther Otthonban tartott istentiszteletekre rendszeresen száz diák járt el. Dezséry igehirdetési alapigének előírt perikópákat használt, vagy a hallgatók kívánságait figyelembe véve tematikus prédikációkat tartott. Gyakran hívott vendég-igehirdetőket.

Dezséry László a liturgikus szolgálata mellett a személyes kapcsolatépítést emelte ki. Csütörtökönként a lakására hívott fiatalokat, hogy kötetlenebb formában megismerhesse és megszólíthassa őket. Ezekre az alkalmakra személyre szóló levélben hívta meg őket. Körlevelek és névre szóló magánlevelek útján is értesítette a hallgatókat a Luther Szövetség alkalmairól. Dezséry ebben a tanévben hatszázhuszonhét levelet küldött el és iktatott.

²⁷ A következőkben az egyetemi lelkész jelentése az 1941–42. tanévről, 135/1942–43. (Budapest, 1942. október 23.) alapján mutatom be Dezséry László szolgálatát.

Az egyetemi lelkész rendszeresen látogatta a hallgatókat nemcsak a kollégiumokban és diákotthonokban, hanem igyekezett eljutni az albérletekben élő magányos fiatalokhoz (kb. ötven fő) is. Fontosnak tartotta, hogy a honvédkórházakban felkeresse és lelki vigaszt adjon a katonának behívott és megsebesült hallgatóknak is.

A Luther Szövetség Bástya utcai lakásában tartották a bibliaórákat, és még tizenkét diákotthonban, illetve kollégiumban. A bibliatanulmányozás mellett gyakran tartottak dogmatikai, illetve etikai tartalmú előadásokat is. A „hétfő esték”²⁸ sorozatban egy-egy tanulmányi félévre a tananyaggal összhangban hirdettek meg előadásokat.²⁹

Az adventi és böjti időszakokban evangélizációkat és szeretetvendégségeket szerveztek. A tanév folyamán Morócz Sándor evangélikus lelkésszel közösen tartotta az egyetemi lelkész az egyhetes lelkigyakorlatot *Istent féljük és szeressük* címmel. A hallgatók állandó létszáma hatvan körül mozgott.

Dezséry László országos egyetemi lelkészként gyakran kereste fel a vidéki főiskolákat, egyetemeket és a Luther Szövetség csoportjait.

Végül Dezséry így összegezte az első évének tanulságait: „...munkám a kezdeti nehézségeken túl van. A munkám gócai kezdenek kialakulni. Ma már világosan lehet látni, hogy mit kell tennem. Kívülről jövő akadályok nem gátolják a munkát. A diákság szomjasan várja a neki hirdetett ígét, s remélem, hogy nemsokára lesznek a diákok közül kikerült segítő társak is.”

Az egyetemi lelkész a következő évi jelentésében a megkezdett szolgálatai folytatásáról számolt be. Újdonság a szolgáltatásban az a lehetőség volt, hogy Szekfű Gyula bölcsészkaros dékán felkérésére az egyetemen evangélikus hittani előadásokat tartatott *Korszerű dogmatika* címmel, heti egy órában.³⁰ Hasonló lehetőséget kaptak a katolikus és a református egyetemi lelkészek is. Dezséry a Pázmány Péter Tudományegyetemen a háború végéig tartott előadásokat.³¹ 1944-től a Műegyetemen is hasonló módon tarthatott tanrendbe beillesztett előadásokat az egyetemi lelkész.

Dezséry szolgálatának szerves része volt az ökumenikus kapcsolatok építése. Együttműködött a református Soli Deo Gloria Diákszövetséggel, a Pro Christo Szövetséggel és a Katolikus Diákszövetséggel, illetve a református és a katolikus egyetemi lelkészekkel. Nemcsak közös alkalmakat vagy evangélizációt szerveztek, de ha lehetett, a diákszociális munkában is együttműködtek – bár Dezséry több jelentésében is kitért rá, hogy ez az együttműködés nem mindig volt súrlódásmentes.

Dezséry és a Luther Szövetség gondot fordított a hallgatók szociális megsegítésére lakbér- és menzatámogatásokkal. „A diákszociális munka alapja a diákság volt, akik között megszerveztük a »diáktized« akciót. A tehetősebb

Dezséry szolgálatának szerves része volt az ökumenikus kapcsolatok építése. Együttműködött a református Soli Deo Gloria Diákszövetséggel, a Pro Christo Szövetséggel és a Katolikus Diákszövetséggel, illetve a református és a katolikus egyetemi lelkészekkel. Nemcsak közös alkalmakat vagy evangélizációt szerveztek, de ha lehetett, a diákszociális munkában is együttműködtek – bár Dezséry több jelentésében is kitért rá, hogy ez az együttműködés nem mindig volt súrlódásmentes.

²⁸ A főbb témák a következők voltak: A Szentháromság Istenről; A kinyilatkoztatás és a tudomány a teremtésről; Az eredendő bűnről; Krisztus, az Isten-ember; Megigazulás a megváltás útján; Hit és cselekedet; Krisztus az egyházban; 1944-ben: Hogyan látom a magyar protestantizmust?

²⁹ Dezséry László beszámolója az Egyetemi Luther Szövetség 1939–45. években végzett munkájáról, 3. és 4. pont. EOL, Dezséry László levelezései 1. doboz, 1938–1946.

³⁰ Egyetemi lelkész jelentése az 1942–43. tanévi munkáról, 790/1942–43. Budapest, 1943. június 18.

³¹ Dezséry László beszámolója az Egyetemi Luther Szövetség 1939–45. években végzett munkájáról, 3. és 4. pont. EOL, Dezséry László levelezései 1. doboz, 1938–1946.

diákok áldozatkészsége volt az egyetlen forrásunk diákjaink szociális támogatásában, mert sem az egyháztól, sem az államtól vagy más közülettől nem kaptunk segítséget.”³²

Budapest ostroma alatt és az azt követő időszakban az egyetemisták közötti szolgálat lehetetlenné vált. Dezséry otthona is elpusztult az ostrom idején. Az egyetemi lelkész egyik levelében így írt: „Gyülekezetem pl. mint sajátságos missziói gyülekezet egészen szétesett. Az egyetemisták nagy része katona volt, s még most sincs itthon, más részét a németek elhurcolták »külföldi tanulmányútra«, itthon pedig minden ifjú olyan nagy küzdelmet folytat az életkörülmények megjavításáért, hogy alig lehet velük öt percre megállni beszélgetni.”³³ Sok diák a fővárosi nyomor elől vidékre menekült. Az egyetemisták többsége csak 1945 szeptemberében tért vissza a fővárosba.

A háború után Dezséry László először 1945 húsvétján tartott istentiszteletet. Néhány helyen megpróbált bibliarákat is tartani, de kevés diákkal volt módja találkozni.³⁴

A Luther Szövetség Bástya utcai lakását 1945 tavaszán lefoglalta a Kommunista Párt. Hosszas tárgyalások után Dezséryék elérték, hogy egy napközi otthon számára adják át a Nemzeti Segélynek, így tarthattak volna itt esténként alkalmakat. Mire ez a megállapodás megszületett, a karhatalom bejelentés nélkül Karády Katalin színésznőt költöztette be a lakásba. A szövetség lakásában őrzött iratok és értékek nagy része ekkor megsemmisült (mindent kiszórtak az udvarra vagy felvittek a padlásra).³⁵

A háború utáni szemeszterekben Dezséry becslése szerint körülbelül hétszáz lehetett az evangélikus hallgatók száma Budapesten. Ebből heti rendszerességgel háromszázat tudtak elérni a különböző alkalmak során. A háború utáni egyetemi lelkészi szolgálat alapja a „...bibliaköri munka volt, mely elsősorban az evangélikus vezetés alatt álló intézményekben működött. Új vonás ebben a munkában a szigorúbb leegyszerűsödés, az evangélium lényeges üzenetének keresése s nagyobb vágyakozás az összefüggések után. Az előadáson a bibliakörön kívüli problémák megtárgyalása úgyszólván elmaradt. 1948 őszén némi megtorpanás volt a munkában az egyetemi egységszervezettel való viszony tisztázatlansága miatt. Ez a feszültség azonban feloldódott. Új vonás az is, hogy a diákszociális intézmények ifjúsága volt elsősorban

Dezséry László a püspöki kereszttel

³² Beszámoló az Egyetemi Luther Szövetség 1939–45. években végzett munkájáról, 6. febr. 18.

³³ Dezséry László levele barátjához. Budapest, 1946. február 21. EOL, Dezséry László levelezései 1. doboz, 1938–1946.

³⁴ Dezséry László jelentése az 1945–47. években végzett egyetemi és főiskolai lelkigondozás munkájáról, 195/1947. EOL, Dezséry László levelezései 1. doboz, 1938–1946.

³⁵ Dezséry László jelentése az 1945–47. években végzett egyetemi és főiskolai lelkigondozás munkájáról, 195/1947. EOL, Dezséry László levelezései 1. doboz, 1938–1946.

segítő és érdeklődő elem a munkában.”³⁶ A lelkigondozás mellett a háborús évek után még fontosabb szerepet kapott a szövetség és Dezséry László szolgálatában a diakóniai szolgálat. Segítség volt a hallgatók számára a Protestáns Menza megnyitása,³⁷ ahol kétszáznyolcvan kaphattak enni (köztük körülbelül száz evangélikus). Ez a lelki munkában is segítséget jelentett, hiszen remek alkalmat teremtett a találkozásokra. A bibliaórákat is itt tartották.

Az 1945/46-os tanévtől az egyetemi beiratkozáskor már nem volt kötelező nyilatkozni a vallási hovatartozásról, sőt ezt a rovatot ki is hagyták a beiratkozási ívről. Dezséry kérte egyháza vezetőit, hogy az állami szerveknél tegyenek lépéseket, hogy újra hozzáférhetővé válhassanak ezek az adatok. A kari listák hiányában Dezséry László úgy érezte, hogy szolgálata ellehetetlenülhet. Ugyanebben a jelentésében Dezséry figyelmeztette a püspököt arra, hogy erősödik az a tendencia, hogy a diákságot pártkollégiumokban helyezik el, „ahol sokszor heti 12-14 órában tanítják őket világnézetileg, s igyekeznek a fiatalságot sokszor az egyháztól is eltéríteni. [...] felhívom a figyelmet arra is, hogy az egyetemi lelkigondozás mai szükségletei jóval nagyobbak, mint amennyit ez idő szerint egyházunk erre a munkára áldozni tud. Kérem az Egyházegyetem elnökségét, hogy az egyetemi lelkigondozáshoz szükséges anyagiak előteremtése érdekében szíveskedjék megkísérelni külföldi források megnyerését.”

Egyetemi lelkészként Dezséry László 1946-tól újra tarthatott előadásokat a Pázmány Péter Tudományegyetemen.

Az Országos Luther Szövetség keretében jött létre az Egyetemi Leányotthon, ahol az 1947/48-as tanévben huszonnyolc, a következőben már negyvenkét diáklány nyert elhelyezést.³⁸ Az otthon eredetileg a Múzeum körúton működött.³⁹

1947-től kezdve az evangélikus egyetemisták és főiskolások kiemelkedő alkalmi gyenesdiási konferenciák voltak. A Kapernaum központban tartott augusztusi főiskolások konferencián százharmincan vettek részt.⁴⁰ A biblia-körökben Nehémiás könyve alapján beszélgettek a fiatalok annak a lehetőségeiről, hogyan lehet *Országot építeni a romokból*. Az előadások *Az egyház nyomorúsága és dicsősége ma* címmel keresték a háború utáni egyház helyzetének és jövőjének kérdésére a választ.

A következő esztendőben a nagy érdeklődésre való tekintettel már két egyhetes tábort szerveztek. Negyvenhét hallgató jött el a kifejezetten evangélizációs céllal szervezett alkalomra. A másik nemzetközi diáktábor volt, amelyen százharminc magyar és külföldi diák vett részt.⁴¹

Dezséry László 1947 nyarán részt vett az Oslóban tartott keresztyén ifjúsági konferencián, utána tanulmányutat tett Finnországba, Svédországba, Dániába és Svájcba. Kapcsolatot épített ki az Egyházak Világtanácsa Ifjúsági Osztályával és a Keresztyén Ifjúsági Egyesületek Világszövetségével. Ennek az útnak volt az eredménye a már említett 1948-as gyenesdiási konferencia.

Amikor 1948 végén az egyetemi lelkészi szolgálatát befejezte, Dezséry László már közel háromszáz fővárosi és vidéki egyetemista korú fiatallal tartott kapcsolatot.⁴² Az egyetemi szolgálat folytatásával 1949. október elsejétől Benczúr Lászlót, a kelenföldi evangélikus gyülekezet akkori vallástanárát bízták meg. Az Evangélikus Egyházegyetem

³⁶ Dezséry László beszámolója a Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem rendes közgyűlésén: *Munka az egyetemi ifjúság között*, 1949. április 7. 31. o.

³⁷ A református teológia épületében kapott helyet a Ráday utca 28.-ban.

³⁸ Dezséry László beszámolója a Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem rendes közgyűlésén: *Munka az egyetemi ifjúság között*, 1949. április 7. 32. o.

³⁹ Benczúr László közlése 2002. október 26-ai személyes találkozásunkkor.

⁴⁰ Dezséry László beszámolója a Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem rendes közgyűlésén: *Munka az egyetemi ifjúság között*, 1949. április 7. 32. o.

⁴¹ Uo.

⁴² Benczúr László közlése 2002. október 26-ai személyes találkozásunkkor.

az 1950. március 3-án tartott rendkívüli közgyűlésén rendelkezett az egyetemi lelkészi állás megszervezéséről.⁴³ Az egyetemi lelkészt a Luther Márton Intézet⁴⁴ igazgatójával is megválasztották.⁴⁵

Dezséry László püspöki szolgálata idején is kiemelt figyelmet szentelt az egyetemisták közötti misszióknak,⁴⁶ ennek ellenére a politikai változások miatt 1953 szeptemberétől Benczúr László már nem folytathatta egyetemi lelkészi szolgálatát.

Összegzés

Dezséry László életműve és szolgálata valójában még feldolgozásra és értelmezésre vár. Dezséry Lászlónak az egyetemi misszióban eltöltött tizenhárom esztendeje is az evangélikus egyház örökségének része, nem csak az ellentmondásos püspöki munkássága. Ezt villantotta fel írásom Dezséry életéből: azt a közel másfél évtizedet, amelynek teljes feldolgozása még további kutatásokat igényel.

Felhasznált irodalom

DEZSÉRY László 1938. Vegyük elő az ifjúság ügyét! *Keresztyén Igazság*, 345–346. o.

FÜLÖP Dezső 1937. Egyetemi lelkészi állás. *Evangélikus Élet*, V. évf. 47. sz. november 28.

KEMÉNY Péter 1939. Kik vagyunk? *Evangélikus Élet*, április 1. 6. o.

KIRÁLY Sándor 2009. *Az egyetemi hallgatóság társadalmi arculata Magyarországon a két világháború között*. Doktori értekezés. Debrecen.

LADÁNYI Andor 1999. *A magyar felsőoktatás a 20. században*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

MÓZESSY Gergely 1997. *Egyetemi lelkésziségek Magyarországon a XX. század első felében*. Budapest.

Dezséry László hagyatéka, illetve az Egyetemi Luther Szövetség anyagai. Evangélikus Országos Levéltár.

⁴³ Egyetemi lelkészi meghívólevél Benczúr László evangélikus lelkész úrnak, Budapest, dátum nélkül (Benczúr László hagyatéka).

⁴⁴ A Luther Márton Intézet az 1945-ben megszüntetett Luther Otthon üresen maradt Üllői úti helyiségeit használta fel. Az intézet célja, hogy ennek keretében a „laikusokat” felkészítsék a az új politikai helyzetre, amikor az egyezmény miatt az egyház mozgástere erősen beszűkült. Benczúr László közlése 2002. október 26-ai személyes találkozásunkkor.

⁴⁵ Egyetemi lelkészi meghívólevél Benczúr László evangélikus lelkész úrnak, Budapest, dátum nélkül (Benczúr László hagyatéka).

⁴⁶ „...egyházkerületbe tartozó egyetemi hallgatók számára rendszeresen tartson bibliatanulmányokat.” Dezséry László levele Benczúr László püspöki titkárhoz. Budapest, 1953. június 1. (Benczúr László hagyatéka).

Györfly Eszter 1998-ban végzett a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karán, történelem és vallástanár szakon. 2003-ban a KRE Hittudományi Karán lelkész diplomát szerzett. 2004-től a Budapesti Egyetemi és Főiskolai Gyülekezet lelképásztora. 2007–2010 között a KRE Hittudományi Karán magyar egyháztörténelemből doktorandusz hallgató volt, témája a keresztyén ifjúsági mozgalmak története a 20. században, illetve az egyetemisták közötti misszió története.

Az egyszerre szent és szentségtelen egyház

Véghelyi
Antal

Reflexió Pásztori-Kupán István Az egyház ismertetőjeleiről című tanulmányára

Pásztori-Kupán István *Az egyház ismertetőjeleiről* című tanulmánya (Credo, 2011/2. 15–23. o.) mindenekelőtt azért tarthat számot evangélikus olvasók érdeklődésére, mert Luther az 1539-ben megjelent *A zsinatokról és az egyházzal* című könyvében szintén ír az egyház hét ismertetőjeléről. Kár, hogy Pásztori-Kupán terjedelmi okokra hivatkozva erre a fontos kérdésre nem tér ki. A *látható és láthatatlan egyház egymáshoz való viszonyát* vizsgálva Luther felteszi a kérdést: „...miről ismerje meg a szegény gyarló ember, hogy hol található a világban a szent keresztény nép? (...) Mert hisszük ugyan, hogy a mennyországban örök élet fog következni, de azt még nem birtokoljuk. Ezért hát a szent keresztény népnek ezen a földön és ebben az életben kell lennie a világ végezetéig.” (LUTHER 1917, 406. o.)

Luther egyházértelmezése

Ezután tér rá Luther az egyház hét ismertetőjélére, ebben a sorrendben: ige, keresztség, úrvacsora, kulcsok hatalma, ordináció vagy más néven egyházi rend, imádság és tanítás, majd végül, de nem utolsósorban a keresztség: „Hetedszer a szent keresztény nép kívülről a szent keresztről ismerhető fel, arról, hogy el kell szenvednie minden szerencsétlenséget és üldözést, minden megpróbáltatást és bajt... El kell tűrnie sok belső szomorúságot, félelmet és rettegést, külső szegénységet, megvetetést, betegséget, gyengeséget, hogy Urához, Krisztushoz legyen hasonlóvá. Mindezen szenvedések kiváltó oka pedig csak az lehet, hogy erősen ragaszkodik Krisztushoz és Isten igéjéhez, és így Krisztusért szenved. (...) Légy meggyőződve róla, hogy ahol ilyen megpróbáltatást látsz, ott Isten szent népe van. Mert ő mondja: »Boldogok vagytok, amikor szidalmaznak, üldöznek és minden rosszat hazudnak rólatok énértem. Örüljetek és örvendeztetek, mert nagy jutalmatok van a mennyben.« Mert az ilyen üdvözítő kereszttel a Szentlélek nemcsak megszenteli, hanem boldogítja is népét.” (Uo. 415. o.)

Luther szerint tehát az egyház egy transzcendens valóságnak az immanens világban való megjelenési formája, amely éppen ezért nemcsak kettős természettel bír, de minden részletében az őt létrehozó Szentlélektől függ.

Amikor Luther ilyen paradox kijelentést tesz, hogy az *egyház* nevet viselő intézmény valójában sosem volt egyház, sőt annak ellenkezője volt, ugyanakkor a Krisztushoz hú kevesek miatt mégis mindig megmaradt benne az egyház, akkor nem arra gondol, hogy a láthatatlan lelki egyház részben mindig jelen volt az egyház látható, intézményesült valóságában. Luther egyáltalán nem gondolja, hogy a szó valódi értelmében vett egyház – mivel lelki természetű – tulajdonképpen láthatatlan. Luthernek esze ágában sincs azt állítani, hogy maga az egyház láthatatlan, és csak az egyházat

alkotó igazán hívők láthatóak – akik részben az intézményes egyház keretei között élnek, részben azon kívül, mert időről időre számúzik őket onnan. Luther az egyházat Krisztus testének vallja, és mivel Krisztus kettős természettel rendelkezik – istenivel és emberivel –, úgy az ő teste, az egyház is. És ahogy Krisztus kettős természete ellenére egyetlen személy, úgy az egyház is egy, bár egyrészt lelki természetű, másrészt emberi természetű valóság. Lelki természete szerint az egyház – miként maga Krisztus is – a Szentlélektől fogan, és ezért szent, tiszta, szeplőtelen, sőt tévedhetetlen, mivel a Szentlélek irányítja. Ezért valljuk – magyarázza Luther Erasmusnak –, hogy „Credo *sanctam* catholicam ecclesiam”, azaz „Hiszem az egyetemes szent egyházat, a szentek közösségét...” (LUTHER 2006, 71. o.) Emberi oldalról nézve viszont az egyház bűnösök közössége, és mint ilyennek semmi köze sincs a szentséghez és a tisztasághoz. Tehát egyszerre állítható róla, hogy egyház és nem egyház. Lelki természete szerint egyház, és mint ilyen szent és tévedhetetlen. Emberi természete szerint nem egyház, és mint ilyen szentségtelen és tévelygő. Az egyházra is érvényes Pál megállapítása: testiünk megváltása csak reménybeli (vö. Róm 8,23; 2Kor 5,2).

Ifjú lovas szobra a bambergi székesegyházból – a hagyomány szerint István magyar királyt ábrázolja

Mindezek ismeretében meg kell vallanom, hogy Pásztori-Kupán tanulmánya számomra komoly csalódást okozott. Nem azért, mert egyszer sem hivatkozik Luther írására az egyház hét ismertetőjeléről – bár ez szerintem protestáns teológustól elvárható lenne –, hanem mert az egyház ismertetőjeleit kutatva korántsem ás olyan mélyre, mint ahogy ezt Luther immár fél évezreddel ezelőtt tette.

Pásztori-Kupán István tanulmányának részletes elemzésére e keretek között nincs lehetőség. Ezért csak néhány részletéhez kívánok észrevételt fűzni.

Milyen értelemben szent az egyház?

Az egyház szent, mivel Krisztushoz, az Egyetlen Szenthez tartozik alcím alatt a szerző ezt írja: „A *szent* szó bibliai értelme: Isten számára lefoglalt, az ő kizárólagos használatára elkülönített. Az egyház, mivel Isten tulajdona, szent...” A *szent* szónak írásmagyarázati alapon az Isten kizárólagos használatára elkülönítettként, lefoglaltként való értelmezése a református teológia tipikus sajátossága. Kétségtelenül van igazságtartalma, de nem fedi a teljes igazságot. Mert hogyan lenne magyarázható ezen az elven, amit például 4Móz 11,18-ban így olvassunk: „*A népek pedig mondd meg: Szenteljétek meg magatokat holnapra, mert húst esztetek!*”? Vagy Józ 3,5-ben: „*Józsué ezt mondta a népek: Szenteljétek meg magatokat, mert holnap csodákat tesz köztetek az Úr.*”? Nem is szólva Józ 7,13-ról: „*Kelj föl, szenteld meg a népet, és ezt mondd: »Szenteljétek meg magatokat holnapra...«*” De már az is elég, ha 3Móz 11,44-re gondolunk, amit egyébként 1Pt 1,16 is idéz: „*Legyetek szentek, mert én szent vagyok!*” Isten nyilván nem attól szent, hogy önmaga számára van lefoglalva. Isten szentségének súlyos etikai tartalma van. Amikor Isten szentséget követel az embertől, akkor nemcsak azt követeli, hogy legyen számára lefoglalt, hanem hogy kövesse Isten értékrendjét, amit az ószövetségi nép számára a törvény fejezett ki,

és amit az újszövetségi nép, az egyház számára a *Hegyi beszéd* fejez ki, amely Jézus etikai értékrendje, és amelyet követői etikai értékrendjévé akar tenni. Ennek az értékrendnek a gyújtópontjában a személyválogatást nem ismerő szeretet áll, amely az ellenség szeretetét is magában foglalja. Ennek az értékrendnek a megtartásán áll vagy bukik az egyház szentsége is. Az ellenségeit gyűlölő egyház, az ellenségei bűnét akár fegyveres erőszakkal is megtorló egyház (keresztes háborúk, inkvizíció) nemigen nevezhető *szent egyháznak*, noha Isten számára van elkülönítve. Nem feledhetjük, hogy a történelemben az egyház legsúlyosabb bűneit Isten szolgálatára elhívott és fölszentelt és így Isten számára elkülönített emberek követték el, akiket a *szent* jelzővel illetni mégis blaszfémia.

A successio apostolica

A szerző ezután az egyház egyetemességét, majd apostoliságát értelmezi. Ez utóbbival kapcsolatban így ír: „Amúgy az apostolság tanításhoz és misszióhoz kötött – nemcsak újszövetségi, hanem kifejezetten reformációi értelmű – kritériumai megismeréséhez ismét konkrét magyar példa áll rendelkezésünkre. Ehhez Hartvik püspök Szent István királyunkról szóló írását kell felütnünk. A szövegben a magyar királyról maga a pápa is kénytelen volt elismerni a következőket:

»Én [ugyan] apostoli vagyok – mondja [a pápa] –, ő [István] azonban méltán nevezhető Krisztus apostolának, akinek munkálkodása révén Krisztus oly sok népet szerzett magának.«

Ebből a kijelentésből egyrészt nyilvánvaló, hogy maga a pápa elismeri: az apostolság tekintetében István királyunk felülmúlja őt, hiszen míg II. Szilveszter a *successio apostolica öröklött jogán* apostoli (*apostolicus*), addig István maga – a térítés *szerzett jogán* – éppen a pápa szava szerint: apostol (*apostolus*). Továbbá István királyunkról sehol nem jegyezték fel, hogy őt a fenti pápai kijelentés elhangzása előtt (vagy akár utána) annak (római vagy görög) rendje és módja szerint pappá szentelték volna. Ha pedig ez nem történt meg, akkor II. Szilveszter pápai tanítóhivatalánál fogva – amely éppen a római egyház tanítása alapján a hit dolgaiban csalatkozhatatlanságot jelent – furcsamód teljesen bibliai, sőt (az anakronizmus legcsekélyebb szándéka nélkül) reformátori módon értelmezte az apostolságot. Hiszen annak adta meg az *apostol* címet, aki semmilyen módon nem volt részese a *successio apostolica* emberi láncának, viszont cselekedeteivel igazolta apostolságát: pontosan úgy, ahogyan azt Pál apostol is tette. Szent István ily módon nem egyszerűen „apostoli király”, hanem *apostol*.” (18. o.)

Emellett már a „*szent*” biblikus értelmezésével kapcsolatban fentebb kifejtett észrevételem miatt sem mehetek el szó nélkül. István királyunk bibliai értelemben sem apostolnak nem mondható, sem szentnek. Igaz, térített, de nem az apostolok számára megengedett, Krisztus által rendelt eszközökkel és módon, hanem a földi királyokra jellemző erőszakkal. Eredményként a magyar nép nem is lett szívében keresztény, hanem csak névleg. Az István által vasárnaponként templomba kényszerített gyülekezet nem olyan volt, mint az apostoli kor gyülekezetei. Ott nem prófétáltak, nem gyakorolták a lelki ajándékokat, hanem kényszeredetten, mintegy túrve „hallgatták” a misét. Ezért – és nem utolsósorban ellenségeivel szemben tanúsított magatartásáért – Istvánt legfeljebb csak álapostolnak, hamis apostolnak lehet nevezni, és nem az *apostolica successio* felszentelt személy kézzrátétele nélküli példájának, amit még a „csalatkozhatatlan” pápa is elismer.

„...ahogy Krisztus kettős természete ellenére egyetlen személy, úgy az egyház is egy, bár egyrészt lelki természetű, másrészt emberi természetű valóság. Lelki természete szerint az egyház – miként maga Krisztus is – a Szentlélektől fogan, és ezért szent, tiszta, szeplőtelen, sőt tévedhetetlen, mivel a Szentlélek irányítja. (...) Emberi oldalról nézve viszont az egyház bűnösök közössége, és (...) semmi köze sincs a szentséghez. Tehát egyszerre állítható róla, hogy egyház és nem egyház. Lelki természete szerint egyház, és mint ilyen, szent és tévedhetetlen. Emberi természete szerint nem egyház, és mint ilyen, szentségtelen és tévelygő.”

Az *apostolica successio*, ami egyébként apostoli folytonosságot, folyamatosságot jelent, és *nem utódlást*, egyszerre jelenti az apostoli kézrátétel szakadatlan láncolatát és az apostoli tanítás folyamatosságát. Egyik a másik nélkül mit sem ér, és egyiket a másik ellen nem szabad kijátszani. Luther az egyház hét ismertetőjele között nem véletlenül említi az *egyházi rendet*, azaz az *ordinációt*, és a német evangélikusok nem véletlenül emelték be egyházi törvényeik közé még Luther életében a niceai zsinat püspökről szóló dekrétumait. A 16. században nem is volt elképzelhető, hogy evangélikus lelkész nem szabályosan – tehát két másik püspök kézrátételével – installált püspöktől fogadjon el ordinációt. Evangélikus oldalról – a legújabb időkig – soha nem arról szólt a vita, hogy szükséges-e az *apostolica successio*, hanem mindig a római egyház volt az, amely a magyarországi és a közép-európai evangélikus egyházakban az *apostolica successio* meglétét

kétségbe vonta, mivel azt iratokkal (a török hódoltság, majd az ellenreformáció alatt történt iratmegsemmisülések miatt) ma már nem lehet igazolni. De számomra nem kétséges, hogy a magyarországi evangélikus egyházban az *apostolica successio* a legutóbbi időkig megvolt.

A szerzőnek Pál apostolságát István király apostolságával párhuzamba állító érvelése pedig azért is sántít, mert Pál *apostol volt* és nem püspök. Az apostolságnak viszont éppen az volt a kritériuma, hogy apostol csak az lehet, aki a földön járt Krisztustól kapta elhívását. Pál apostolságát egy ideig éppen azért vitatták, mert ő ebben határesetet képvisel: nem a földön járt Krisztustól, hanem a damaszkuszi úton megjelent föltámadt Krisztustól kapta elhívását, amelyet azután cselekedetei és egész további életútja, munkássága, végül mártírhalála a kételkedők számára is igazolt. Apostolnak tehát Pál után senki más nem nevezhető. Még a római pápának sincs joga arra, hogy akár első királyunkat, akár mást apostolnak nevezzen.

Krisztus persze később is hívott el, sőt ma is hív el embereket a szolgálatára, de nem úgy, hogy megjelenik nekik, mint Pálnak, hanem lelki elhívással, amely nem hasonlítható az apostolok elhívásához. Ezért ők nem apostolok. Viszont a lelki elhívást kapott ember csak akkor lesz része az *apostolica*

successio láncolatának, ha a Krisztustól kapott lelki elhívását a püspök kézrátételével nyilvános és hivatalos elhívássá teszi. *Ez az a pont, amelyben az evangélikus egyházfelfogás merőben különbözik a reformátustól.* Evangélikus – és hagyományos keresztény – felfogás szerint az egyház nyilvános és hivatalos igeszolgálatára és a szentségek kiszolgáltatására senki nem kap a keresztségében elhívást (Luther egyetemes papságról szóló szavainak nem ez az értelme), hanem a püspök kézrátételével szenteli föl a lélekben elhívott személyt, aki ez által az *apostolica successio* láncolatának részévé lesz.

Ez nem mond ellene annak, hogy a Szentlélek „ott fúj, ahol akar”, és ha az általa elhívott személyt az *apostolica successio* láncolatába beilleszteni hivatott püspökök – hivatalukkal visszaélve – nem hajlandók szabályos fölszentelésben részesíteni, attól a Szentlélektől elhívottak még képesek lesznek az apostoli tanítás normái szerint tanítani, azaz képesek lesznek az ige tisztán és igazán való hirdetésére. De az ilyen kivétel csak akkor erősítheti a szabályt, ha egyébként van szabály, amit mindenki elismer!

Szent István portréja a koronázási palástról

Másfelől – és ezt tudtommal például a román ortodox pátriárka is nyilvánosan elismerte – az *apostolica successiónak* bár elengedhetetlen, de *mégsem elégséges* feltétele a kézrátétel láncolatának folyamatossága. Mert hiába van meg ez a folyamatosság, ha az illető az apostoli tanítástól eltérő, azzal nem összeegyeztethető új tant hirdet, illetve ilyen új tant akar az egyház tanításába bevezetni. *Az apostoli tanítástól idegen tan ugyanis megtöri az apostolica successio láncolatát.* Nem elegendő, ha a római katolikus egyházban a kézrátétel folyamatosságának meglétét hangsúlyozzák – az apostoli tanítás tisztán való megőrzésére, illetve néhány területen a helyreállítására is törekedni kellene.

„Lelki édesanyánk”

Ily sok bíráló megjegyzés után igazságtalan lennék, ha nem térnék ki Pásztori-Kupán István tanulmányának befejező részére, *Az egyház: édesanya* című fejezetre. A szerző itt kifejtett gondolatait csak a legnagyobb elismeréssel tudom nyugtázni. A probléma, amelyet az alább idézett mondatok felvetnek, evangélikus egyházunk jövője szempontjából is elgondolkodtató.

„Jelen állapotunkban viszont az egyház *anyaszentegyház* ugyan, fegyelme azonban jobbára patriarchális jogi elveken nyugszik. Ennek a megállapításnak semmi köze a feminizmushoz: egyszerűen arról van szó, hogy az édesanya fegyelme egészen más, mint az édesapáé. A hűtlen gyermek engedetlensége – ha az édesanya szemszögéből nézzük – soha nem az életet adó táplálék megvonásával jár. Ezen a ponton kell újragondolnunk a sákramentumok (különösen az úrvacsora) és az egyházfegyelem kapcsolatát. A be- és visszafogadó édesanyai szerep meggyengülésével együtt ugyanis elveszhet az egyház anyaszentegyházi üzenete és jellege: ennek pedig egyenes következménye, hogy tagjai már nem érzik édesanyjuknak, így sokkal könnyebben és lelkiismeret-furdalás nélkül támadják meg, akár tudat alatt is úgy okoskodva, hogy saját törvényei alapján maga az egyház is kirekeszt engem (például eltilt az örök életre tápláló eledeltől), ha elvárásainak nem felelek meg.”

Bár mi szeretjük hangsúlyozni, hogy evangélikus egyházunkban a kegyelmi eszközök – különösen is a szentségek – nem fegyelmi eszközök, mégis el kellene gondolkodnunk azon, hogy azok az evangélikusok, akik a népszámláláskor egyházunk tagjának vallják ugyan magukat, de gyülekezeti nyilvántartásban sehol nem szerepelnek, vagy ha szerepelnek is, csak a „tudunk róluk” rovatban olvasható a nevük, nem a lelki édesanya feljük áradó szeretetét hiányolva maradnak-e távol. Meggyőződésem, hogy az egyházzal való kapcsolatot nem igénylő egyháztagok távolmaradása mögött nagyon sok esetben a Pásztori-Kupán István által felismert probléma húzódik.

Hivatkozott művek

LUTHER Márton 1917. A zsinatokról és az egyházzal. In: *D. Luther Márton művei*. 6. köt. Szerk. Masznyik Endre. Wigand F. K. Kiadó, Pozsony. 362–418. o.

LUTHER Márton 2006. *A szolgálai akarat*. Ford. Jakab-Csizmazia Eszter – Weltler Ödön – Weltler Sándor. 2., jav. kiad. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest. /Magyar Luther Könyvek 11./

Véghelyi Antal 1952-ben Budapesten született. Evangélikus lelkészé 1981-ben avatták. A Magyarországi Evangélikus Egyház teológiai referense, valamint az *Evangélikus Élet* hetilap *A vasárnap igéje* című igei rovatának vezetője.

Korompay
H. János

Liszt Ferenc a magyar költészetben

„Az ember valójában nem több, mint amennyit Isten szemében ér!”¹

A „hírhedett zenész” személyiségét és életművét számos országban és nyelven született vers örökítette meg. Fogadtatását elsősorban zenei szempontból dolgozta fel a szakirodalom, szépirodalmi tekintetben azonban jóval kevesebb történt, pedig ez is szerves része a művész és közönsége közötti nagyarányú és bonyolult kapcsolatnak. A hozzá és róla írt magyar költeményeket abban az *Angyalok zenéje* című gyűjteményben olvashatjuk, amelyet Bényei József 1996-ban adott ki Debrecenben; az ötvennégy verset tartalmazó kötet segítségével jobban láthatjuk azt, hogy Lisztnek milyen hatása volt a hazai irodalomra annak különböző korszakaiban, hiszen az első vers 1839-ben, az utolsó pedig 1996-ban született.

Nyelvtudás nélkül is szülőföldjéhez kötöten

Jellemző és különös találkozásokról van szó nyelv és zene között. Az Akadémia első teendője volt a tudományok és a művészetek magyar nyelvű művelése; az *Athenaeum* egyik, 1843-ból való, Henszlmann Imre német nyelvű folyóiratát álnéven bíráló cikkében az a kívánság jelent meg, hogy a Magyar Tudós Társaság tagjai, ha valóban magyarok, ne írjanak németül; akit érdekel Magyarország, meg kell hogy tanulja nyelvét. „Ha magyarok akarunk lenni, legyünk tisztá magyarok, ne holmi haszontalan polyglottok.” (ZOBOR-ÁROKHÁTI 1843. I. 411. o.)

Számos, nem magyar anyanyelvű és több nyelven író kiválóságot ismerünk történelmünkben, ezen belül is a tudományok és művészetek területén: Liszt Ferenc korántsem állt egyedül. Az ő esete mégis rendkívüli, mert a 19. század leghíresebb magyarja az 1870-es évekbeli erőfeszítései ellenére sem tudott jól megtanulni magyarul, német anyanyelvét pedig sokáig háttérbe szorította a francia. Nem érthette meg eredetiben a hozzá írt magyar verseket, barátai német vagy francia nyelvű szóbeli fordításai pedig nem maradtak fenn: különös olvasatokról és értelmezésekről lehetett tehát szó.

Ennek a kölcsönös kommunikációnak a hiánya, illetve áttételessé válása azonban, amely a magyar irodalomhoz való viszonyát is meghatározta, korántsem zárta ki a hazájához való ragaszkodás számtalan megvallását. Liszt 1839 végén németül írta Festetich Leó grófnak, a Magyar Hangászegyesület elnökének: „Micsoda öröm és boldogság lesz számomra, hogy megint hazámban lehetek. [...] Legyen elégséges Önnek tudnia, hogy hazám, a lovagias és pompás

¹ „L’homme n’est réellement que ce qu’il est aux yeux de Dieu!” Szent Ferenc-idézet Liszt Ferenc Carolyne Sayn-Wittgensteinnek 1865. április 24-én írt levelében. LA MARA 1902, 6: 69. o. Lásd WALKER 2003, 3: 390. o.

szülőföld iránti érzéseim szívemben elevenen maradtak.” Ennek érzése az előző évben Bécsben is megnyilatkozott, amikor a nagy pesti árvíz kárvallottjai javára adott koncerteket.

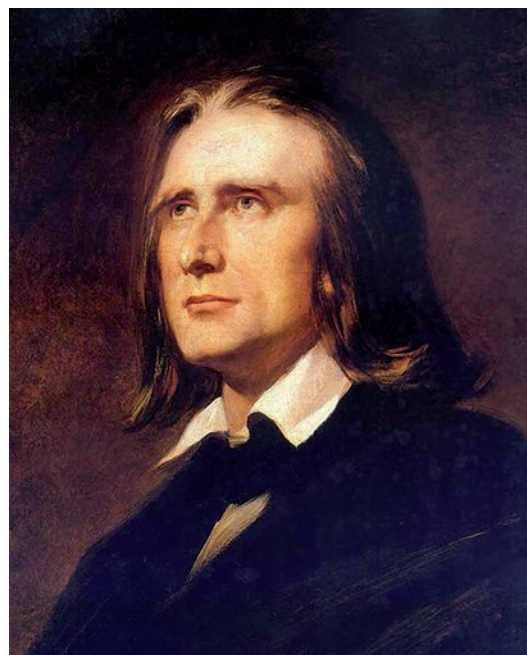
Az „örökéletű” magyar művész a 19. századi magyar lírában

1839 és 1840 telén rendkívül forró, szenvedélyes fogadtatásban volt része: ezt tanúsítják a hozzá írt költemények is. Az első, Kunoss Endre szonettje „a hangszellem mindenható fiát” köszöntötte, az utána következő, ismeretlen szerzőtől származó óda pedig az első „örökéletű” magyar művészt. Isten küldte őt, az első szerint azért, mert megszánta az elfajult, erkölcsi és szellemi válságban szenvedő, „valódi boldogságot” nem találó világot. „Szent a művész, szent az, amit teremt”, mondja a második, orpheuszi ereje példával fog szolgálni minden utána következőnek. Életrajzírója, Alan Walker hangsúlyozza, hogy míg Haydn és Mozart korában a művész alsóbbrendűnek számított a társadalmi hierarchiában, Beethoven pedig az egyenjogúságot harcolta ki, Liszt volt az első, aki az uralkodót is rendreutasíthatta: amikor I. Miklós orosz cár későn érkezett a koncertre, és zene közben beszélgetni kezdett, „Liszt abbahagyta a játékot, és lehajtott fejjel várt. Amikor a cár érdeklődni kezdett a hirtelen támadt csönd okáról, Liszt így válaszolt: »Maga a muzsika is elnémul, mikor Miklós beszél.«” (WALKER 2003, I: 302–303. o.) A művészet isteni eredetének és a művész ebből következő feladatainak felfogása Liszt esztétikai nézeteinek alapja volt; ennek tudatosítása többek között annak a Lamennais-nek volt köszönhető, akivel először 1834-ben találkozott, s aki számára a művészet „Isten megnyilatkozása, az emberi fajt megnevelítő elem: a művész pedig, mint a szépség hordozója, a szertartást végző paphoz hasonló”. (Uo. 177. o.)

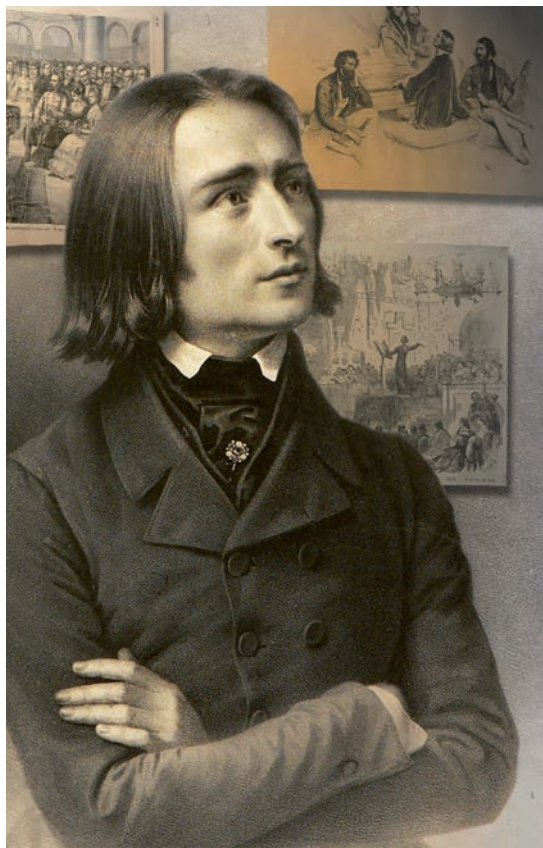
Hazai koncertjeinek többsége a Bécs szempontjából veszélyes, itthon pedig nagyon népszerű *Rákóczi-induló*val ért véget; egyik alkalommal ötezer főből álló fáklyásmenet kísérté haza. A Pestbudai Hangászegyesület, a Pesti Magyar Színház és a Vakok Intézete számára s egy magyar konzervatórium megalapításáért játszott; franciául válaszolt azokra a beszédekre, amelyek a nemzet nevében köszöntötték (VMÖM 3: 221. o.). Ez az atmoszféra jelent meg Vörösmarty 1840 végén írt romantikus ódájában.

„Hírhedett zenésze a világnak”

A „Hírhedett zenésze a világnak” megszólítás számos későbbi, Lisztet köszöntő versben visszhangzik, utat jelölve ki így az utódok és az eljövendő költészet számára. Az azonosító és befogadó, egyszersmind pedig minősítő „Bárhová juss, mindig hű rokon!” sor, ha az 1836-ban írt *Szózat* nyomatékkal ismételt „Itt élned, halnod kell” sorához viszonyítjuk, ismét kivételként tünteti fel. Feljegyezték, hogy ezt a sort Liszt magyartanulása közben egyetértőleg kommentálta franciául; tudjuk, hogy 1873-ban Vörösmarty megzenésített verséről és a *Himnusz*ról fantáziát

Liszt Ferenc 1856-ban (Wilhelm von Kaulbach festménye)

készített (LEGÁNY 1976, 132. o.), s hogy ugyanebben az évben ezt írta egy német nyelvű levelében: „Bár sajnos nem beszélem a magyar nyelvet, bölcsőmtől síromig, szívemben és gondolkodásomban magyar maradok, s a magyar zenekultúra fejlesztésén kívánok dolgozni.”²

A nemzet nevében való fogadtatás hatalmas versbeli kérés kimondásával járt, amely a kor költészetének kulcsszavait összefoglaló ellentétsozatra épült: a sors és a kollektív bűn, a múlt és a jelen, a világ és a haza, a betegség és a gyógyulás, „a tettlen nyugalom” és a „tisztza szenvedélyen” alapuló „tettek”, átok és áldás retorikája abban összegződött, hogy a „nagy tanítvány a vészek honából”, aki a „hangok nagy tanárja” lett, ébresszen föl bennünket történelmünk harcait és veszélyeit, dicsőségét és vigasztalását összegző zenéjével; legyen „lelke Árpád nemzetének”. „A velőket rázó húrokon” kép *A vén cigányt* előlegezi: „Rendüljön meg a velő agyadban”, Vörösmartynak azt a zenei élményét tömörítve, amelyet a költő a reformkorban felemelő energiaként, Világos után pedig kozmikussá emelkedő tragikus vízióként élt át.

Liszt csak 1843 tavaszán ismerte meg a hozzá írt verset barátja, Teleki Sándor fordításában (aki 1878 márciusában is ezzel üdvözölte őt Kolozsvárt, lásd TELEKI 1880, 2: 136–137. o.). Német nyelvű levelében ezt írta Vörösmartynak: „Nem tudom eléggé kifejezni, mennyire jólesett, és engedje meg, hogy a lapos nyelvi túlzások helyett kimondjam, mennyire mélyen érintett, hogy az Ön emlékezetében ennyire frissen éltem.” (VMÖM 18: 141. o.) *Hungaria* című szimfonikus költeményében Liszt megvalósította azt, amit a hozzá írt óda kért: ez volt válasza arra a versre, amelyet Kodály 1936-ban zenésített meg, ötven évvel a „hírhedett zenész” halála után.

Az *Angyalok zenéje* természetszerűleg nem tesz arról említést, hogy Liszt 1846-ban tett következő hangversenykörútjára az a Petőfi is gondolhatott (PSÖM 4: 656. o.), aki katonakorában eltávozási engedély nélkül hallgatta az 1840. február 18-i soproni koncertet (KERÉNYI 2008, 62. o.). *A magyar nemzet* című versében afölött sajnálkozik, hogy a sok hazai szellemi érték, „rejtett gyöngy és gyémánt” közül hány nem érvényesülhetett itthon, és hány kerülhetett külföldre:

„És ha ott ragyogni látjuk,
Szánk-szemünket rájuk tátjuk,
S ál dicsőséggel lakunk jól,
Hogy ez innen van honunkból.”

² SZABOLCSI 1956, 15. o. „Man darf mir wohl gestatten, dass ungeachtet meiner beklagenswerthen Unkenntnis des ungarischen Sprache, ich von Geburt bis zum Grabe im Herzen und Sinne, Magyar verbleibe, und demnach die Cultur der ungarischen Musik ernstlich zu fordern wünsche.” Liszt Ferenc levele Augusz Antalnak, 1873. május 7. PROHÁCS 1955, 155. o.

A „hatalmas hangkirály”

Az 1846-ban született költemények Vörösmartyt követik: a nemzet nevében üdvözlük Lisztet, aki mint a „zenék királya”, a „dal királya”, mint „hatalmas hangkirály” érkezik újra hozzánk. Garay verse olyan művet kér, amelyben „...Rád és önmagára / Ismerjen minden magyar!”

Ez lenne „a nemzet szent zsoldára”, s a művész és közönsége közötti azonosságban a természetfeletti eredetű és oda felemelő zene felsőbbrendű lesz mindennek, ami földi, ide sorolva – anélkül, hogy erre célzást tenne – a királyságokat is. Liszt válaszul, figyelmének megújuló tanúságaként megzenésítette Garay *A patakhoz* című versét.

1856-ban, az *Esztergomi mise* bemutatása előtt Feldinger (Földényi) Frigyes, a zenével is foglalkozó pesti ügyvéd kérte a Nagykőrösön tanító Aranyt, hogy írjon verset Liszt köszöntésére. Arról, hogy ez miért nem történt meg, egy fennmaradt levél tájékoztatta őt és az utókort: „A benyomás, melyet önök oly elevenen érzene, rám nézve ki ama közlekedés színhelyétől elszigetelve élek, ki Lisztet sohase láttam s nem hallottam, sokkal kisebb, mint hogy lyrai emótióba hozhasson, – a nélkül pedig csak valami beccsel bíró darabot is létrehozni lehetetlen.”³ Aranynak, minden eddigi kutatás szerint, szüksége volt a közvetlen élményre ahhoz, hogy teremtő ihlete legyen.

Lisznyai Kálmán viszont, verse szerint, már hallotta Lisztet játszani, s látott ennek hatására „több finom, átlátszó, / Habtetemű hölgyet elomlani”. Az *Esztergomi misét* magyar műként köszöntő, hosszú és változó színvonalú versének legtanulságosabb része a zene költői eszközökkel történő lefestése. Ebben a harmónia a következő, a legapróbbtól a legnagyobbig, a legcsendesebbtől a leghangosabbig, a legkedvesebbtől a legfájdalmasabbig terjedő asszociációkat összegzi: „csillagos éjszaka”, „zengő madár”, „szerelmes csalogány”, „haldokló hattyú”, „saját vérét ivó pelikán”, „tengermoraj, mennydörgés”, „csendes házi prücsök”, „mezei szecskő[=szöcske]zizégés”, „permeteg hullása”, „lágyméhdöngicsélés”, „gyöngyház susogása”, „zengő éghasgatás”, „Babilon omlása”, „zúgó földindulás”, „tündérek játéka”, „szellemek beszéde”, „ördögös zaj”, „Divina comedia”, „Dante vad bűbája”, „angyalok népdala”, „Istenek nótája”.

Ittléte alatt Liszt találkozott Vajda Jánossal is, s megköszönte hozzá írt költeményét, amely a legnagyobb magyarok, a Hunyadiak, Zrínyiek hazája nevében üdvözlük, s arra kéri, hogy maradjon velünk: „Zengd Te nekünk a csodadalt, / Mit nem mondhatnak el szavak, Csak sejtnek milliók...”

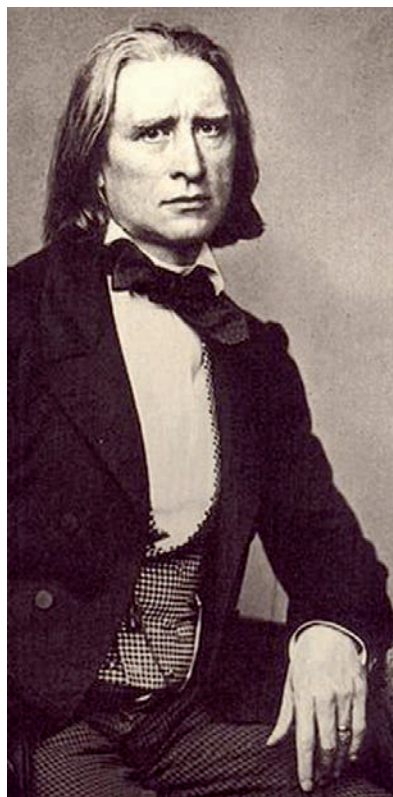
A sajtó szerint a művész egy magyar opera írásának szándékáról beszélt neki, amelynek egyedüli feltétele egy hazánk történelmét festő, költői értékű szöveg lenne. Ez sajnos – az operával együtt – nem valósult meg.

1859-ben a tiltakozó közvélemény nevében Jókai írt verset a *Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie* című írás szemlélete ellen, Vörösmarty versének első sorát mottóként idézve, s a magyar népdalkincs eredetiségét védve a Liszt által elképzelt cigány származásával szemben. A művész magyarul nem tudása itt tévedés folytán lett ellenérv:

Liszt Ferenc 1839-ben, Henri Lehmann festménye

³ Arany János levele Feldinger (Földényi) Frigyesnek, 1856. augusztus 5. AJÖM 16: 732. o.

Liszt Ferenc 1858-ban (Franz Hanfstaengl fényképe)

„Te, ki anyád édes drága nyelvén / Egy ígét ki nem tudsz ejteni!” Jókai nem tudta vagy nem akarta tudni, hogy Liszt egyik szülője sem beszélt magyarul. Ez a kritika nem akadályozta meg Lisztet, hogy 1874-ben recitativót írjon Jókai *Holt költő szerelme* című, Petőfire emlékező költeményére.

Vörösmartyra hivatkozik Hiador (Jámbor Pál) is 1865-ben, amikor, mint mondja, a zenevilágban új utat törő Liszt már mint abbé jött Magyarországra: „Róma elvett, de azért mienk vagy.” Bekerült az irodalmi köztudatba Sárosy Gyula *Egy világhírű művészhez* című verse által Beethoven csókja is, amellyel a fiatal Lisztet avatta föl, s őt követte egy másik, az „égi mesteremtől” kapott felszentelő csók, amelyről a leendő tanítvány, Wohl Janka írt (itt téves időponttal szereplő) verset, vele kapcsolatos emlékeiről pedig három nyelven is megjelent könyvet.⁴

Egy másik tanítvány, Zichy Géza, a Nemzeti Zenede elnöke, aki jobb keze elvesztése ellenére koncerteket adott Liszttel együtt, 1879-ben a barátok nevében tette közzé „Ősbe borult ifjú, / Halhatatlan ember” kezdetű köszöntőversét; egyik, *Der Zaubersee* című balladáját 1884-ben [?] megzenésítette Liszt. Mestere halálakor ugyanő költeményben összegezte a „művészet papja” életrajzának, életművének főbb állomásait. Ábrányi Emil (akinek apja, Ábrányi Kornél Liszt egyik legközelebbi tanítványa, barátja és zeneakadémiai kollégája volt), valamint Kozma Andor és Bartók Lajos búcsúverseinek kettős az üzenete: hazája nem tehetette naggyá őt, viszont ő tette naggyá hazáját; másrészt szükséges, hogy – későbbi nagy politikai emigránsainkhoz hasonlóan – őt is itthon temessék el. Ezt, mint életrajzának írója megállapítja, elsősorban leánya, Cosima akadályozta meg: „az volt a legalkalmasabb, ha Liszt maradványait ott tartották, ahol »Wagner apósaként« élt a köztudatban.” (WALKER 2003, 3: 505. o.)

„...hiszen maga volt a Század” – Liszt a 20. századi magyar költészetben

Az *Angyalok zenéje* olvasóját meglepi a 20. századi versek nagy száma, amely éppen kétszerese az előzőeknek, s az, hogy időbeli megoszlásuk rendkívül aránytalan: Juhász Gyula és egy névtelentől származó vers ünnepli 1911-ben Liszt születésének centenáriumát, s több mint fél évszázados csend után valódi virágzás, folyamatos ihletés következik. Ennek kimerítő és racionális magyarázata lehetetlennek látszik, néhány feltevést azért megkockáztathatunk.

Az irodalmi fogadtatás elválaszthatatlan a zeneitől; a kettő – olykor kölcsönös – összefüggéseinek feltárása a kutatás fontos feladata. Már Szabolcsi Bence szólt a kései Liszt-művek népszerűtlenségéről, az öreg művész végtelen magányosságáról, az ellene szóló kritikákról, jelentőségének fel nem ismeréséről (SZABOLCSI 1956, 33., 47., 60., 62. o.). Jellemző másrészt, hogy a *Nyugat*-ban egyetlen költemény sem gazdagította az előzményeket; neve egyedül Pásztor Árpád *Himnusz Budapesthez* című versében fordul elő (*Nyugat*, 1910, 1706–1707. o.):

⁴ *François Liszt. Souvenirs d'une compatriote.* Párizs, 1887. *François Liszt: Recollection of a Compatriot.* London, 1887. Franz Liszt: *Erinnerungen einer Landsmännin.* Jéna, [1888].

„Beléje zúg Liszt egy rapszódiaja...
Magyar nóta dörgő mennybolttá válva...
Unalomból játszik egy angol lány
A hotelbeli közös zongorán...”

1936-ban a *Nyugat*ban jelent meg Bartók Béla akadémiai székfoglalója, amelynek első kérdése az volt, hogy „vajjon mennyire érti meg a mai nemzedék Liszt szerzeményeit, mit szeret közülök jobban, mit kevésbé”. Huszonöt évvel azelőtt „[a]rra az elszomorító eredményre jutottam, hogy az akkori zenebarátok és átlagzenészek bizony majdnem kizárólag Lisztnek csak aránylag kisebb jelentőségű, inkább csak külső csillogású műveit fogadták el és kedvelték, a legbecsesebbeket, a csodálatosan jövőbe mutatókat visszautasították, nem szerették, nem kellett nekik. Azóta ugyan sokat javult a helyzet, de még mindig nem tartunk ott, ahol lehetne és kellene.” (BARTÓK 1936, 171. o.)

A múltbeli Liszt-költészet folytatása és megújítása ellentmondott az irodalmi korszakváltás tulajdonságainak, amelyeknek nem volt jellemzője az utánzás, a megújítás pedig igen nehéz lehetett a két világháború katasztrófái és következményei között. A róla való beszédben emellett, öhozá hasonlóan, mindig jelen volt egyfajta ellenzékiesség; minden róla szóló beszéd célzatos lehetett a szólásszabadság hiányának időszakaiban. Végül a zenéről való írás mindig is kihívás, lehetetlen kaland, a nyelvi kifejezőkészség próbája, a költészet örök kísértése, amelyre az egyes korok és életművek másképpen vállalkoznak.

Juhász Gyula visszaemlékezése még összegzi a 19. századot: Vörösmartytól nemcsak a megszólítást, hanem a „húrokon – rokon” rímet is megismétli, Aranytól pedig a „Művész hazája széles e világ” sort. Jankovich Ferencsel a költőknek már egészen más csoportja kezdődik: közöttük volt Eötvös-kollégistákkal és prózaírókkal, tanárokkal és szerkesztőkkel, akiknek verseiben újra visszatérnek a korábbi költészet egyes sorai és motívumai (mint a végtelen tenger és a csillag, a vihar és a virág, a szivárvány és az univerzum, a szörny és a tündér, a megsemmisülés és a feltámadás), de mindezek sokkal képzeletibb és elvontabb, személyes vagy történelmi víziók által uralt kontextusban jelennek meg. Ösztönzőjük nemegyszer Liszt műveinek témája, műfaja vagy ritmusa, például a rapszódia, válaszul a *Magyarok rapszodiáira*, máskor maga a cím, mint *Les Préludes*, *Hunok csatája*, *Il Campanile*, a *Halálcsárdás*, *A transzdecens (!) etűd*, a *Dante-szimfónia*, a *Mazeppa*, a *Rákóczi-induló*, a *Mephisto-keringő*, az *Unstern*, *Sinistre*, *Disastro*, a *Nuages gris* és a *Funéraille* vagy a hangszerek: *Hegedűk*, *dobok*, *harsonák*. Az ő személyéről és az ő zenéjéről való tudás a műveltség és a művészet alázatához vezet, ennek költői kifejezése pedig elválaszthatatlan az ő példává emelkedett ars poeticájának továbbadásától.

Jankovich versének tárgya Liszt zenéjének hatása, előbb saját magára, aztán a többiekre vonatkozólag; a világ még ha hajszálnyi jobbítását (amely az első versekre utal vissza) egy Petőfi-párhuzam után mondja ki:

„Ó, barátaim,
hozzuk fel, mi, a lelkek gyöngyeit
a kusza mélyből – hadd ragyogjanak
tömegben, a lelki tündökletek!”⁵

⁵ Petőfi 1847. február 23-án írta Aranynak Szilágyi Istvánról: „Eszköz volt ő a gondviselés kezében, melly ha elrejtí is gyöngyeit, rendel számára halászsokat, kik azt fölhozzák.” PSÖM 7: 49. o.

A szövegek jelentős része az életrajz lényeges mozzanatait villantja fel: Liszt szülőhelyével kezdve olyan fontos városok jelennek meg, mint Párizs és Budapest, Szentpétervár és Velence, Róma és Weimar; olyan művészek, mint Beethoven, Chopin, Paganini vagy Wagner, az akkori császárokkal, cárokkal és királyokkal s az öneki kedves hölgyekkel; ezek a hivatkozások azonban inkább metaforikusak, és újabb asszociációkat indítanak.

A Rónay Györgytől való *Liszt Ferenc életrajza* olyan tervezett, de meg nem valósult biográfiáról szól, amely az egész század története lett volna, „mert hiszen maga volt a Század”. Legfontosabb tulajdonsága volt „...a nagylelkűség kimeríthetetlen / fölénye vagy alázata, / válaszul minden aljasságra, lopkodásra, árulásra.” Ennek elmondása mögött a hozzá való hasonulás vágya állt. Azonban „A nagyszerű, megírhatatlan / életrajzokról végs is lemondunk. / De élünk. S ez a fontosabb.”

Ennek a versnek a költője a Walker-életrajz első kötetének megjelenése előtt halt meg. A háromkötetes mű cáfolni látszik a biográfia megírhatatlanságára vonatkozó következtetést; másrészt viszont hozzá hasonlóan azt állítja, hogy Liszt személyisége központi jelentőségű volt a 19. században.

Pákolitz István *Rapszódiaja* olyan művészt állít elénk, aki egyszerre konkrét és szimbolikus, aki „mindenható” és „mindenütt” ott termett, ahol nincs szabadság, ahol ínség, háború, erőszak, tűzvész, árvíz pusztított, hogy „lány muzsikád balzsamos dallamával enyhítsd / a földi kínok keserves iszonyatát.” A vers mintha Liszt egyik Zichy Gézának írt levelét idézné: „A költészet és zene, amennyiben hatalmukban áll, arra szolgál, hogy földi életünk gyógyíthatatlan fájdalmait enyhítse.”⁶ Keresztury Dezső Vörösmarty és Arany hagyományaira is visszatekintő, *Angyalok zenéje* című összegzése a „hírhedett nagy zenész” életútját úgy foglalta össze, hogy „[a]z éneklőből énektanár lett”,⁷ „teljes életművet hagyott”, „új világokat teremtett, de dült mezőin / jég verte el a szabadsághimnuszokat”.

A *Csárdás macabre* kezdősorának („Ég a kunyhó, ropog a nád”) ritmusára épülő *Halálcsárdás*ban Molnár Imre is hasonló következtetésre jut Liszt halálának centenáriumán:

„Ég a kunyhó?! Már elégett:
rőzse-ország, itt a véged,
por-hamúvá rogyva dőlj be
a kitért sírgödörbe.”

A kötetszerkesztő Bényei József Heinének a függelékben szereplő, *Im Oktober 1849* című versével szemben védi meg Lisztet, aki „azért volt nagy magyar, / mert hitte a megmaradás kegyelmét”.

A *12 transzcendens etűd* címét formálta át *A transzdecens etűddé* Tandori Dezső nyelvi játéka, Weimartól Óbudáig, Rómától a Liszt Ferenc térig, a „dada” szótól a lebombázott saját zongorára mutató „da! da!” felhangzásáig, Liszt Ferenc átalakulásaitól a saját átváltozásaiig „billentyűről billentyűre” skálázó hosszú versében. Az egyik legfiatalabb (az indexben rossz év számmal szereplő) szerző, Baka István öt költeménye közül kettőt emelünk ki: a *Mefisztó-kerिंगőben*, amelyet – táncban és versben egyaránt – a Sátán hegedűje irányít: először leintve a többi hangszert, másodsor

⁶ ZICHY 1913, 2: 80. o. A francia nyelvű eredeti levél elveszett.

⁷ „S mint hangjavesztett opera-dalár, / Lettem éneklőlől... énektanár.” (Arany János: *Vojtina Ars poétikája*)

Liszt Ferenc utolsó fényképe (1886)

rákezdve, majd húzva, később már vonítva, mindannyiszor új strofa kezdetén. A *Gyászmenet* címűben, amely a kötet utolsó és egyik legjobb verseként a levert szabadságharc emlékére komponált *Funérailles* keltette víziókat festi, a gyászmenet előbb „[v]akon vonul”, majd „némán bolyong”, aztán „süketen áll” és „kövé meredt”, amely „málladozik”, végül „szétporladt rég”, pedig „PORUNKRA ÉGI SÍRGÖDÖR / CSONTKORHADÉKA HÓ PEREG”.

Fodor András *Liszt Ferenc arcának* metamorfózisait vizsgálja a fennmaradt fényképek egymásutánjának prózai elemzésében: a „negyvenes éveiben járó, kétsoros zakós férfi tartásából is érezzük az ösztönös eleganciát, a szíjas méltóságot, az arckifejezés fölényes tisztaságát”; 1865 után ősz hajához már a fekete reverenda képez kontrasztot, „a szigorú arc olykor derűsre fényesül, a keserű íbe húzódo ajkakon nemegyszer meleg közvetlenség, készítő kedvesség vibrál”; az utolsó képeken pedig „a megtépettségében is rátarti öreg sas, a beesett arcú pater familias bizakodó vonásain túl mindinkább észrevesszük a fájdalmakkal, csalódásokkal való mélységes egygyelényegülést, a megtört aggastyán végső magánnyal való szembesülését.”

Mindez Camus híres megállapítását juttatja eszünkbe: „[B]izonyos koron túl minden ember felelős az arcáért.”⁸ A Liszt nevét jelképpé teremtő magyar költészet megerősíti ezt. Hűség és hálaadás, elegancia és világosság, fölény és alázat, szigor és kedvesség, bizakodás és fájdalom, csalódás és magány jellemzik ezt a művészt és életművét az *Angyalok zenéje* című gyűjteményben, láttuk, eszményítés által, de tudjuk, hogy mindig szükségünk van eszményekre.

Hivatkozott művek

- AJÖM 16. *Arany János összes művei. Levelezés. 2. köt.* Szerk. Sáfrán Györgyi. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.
- BARTÓK Béla 1936. *Liszt Ferenc.* Nyugat.
- CAMUS, Albert 1956. *La Chute.* Gallimard, Paris.
- CAMUS, Albert 1970. A bukás. Ford. Szávai Nándor. In: *Albert Camus regényei.* Budapest, Európa Könyvkiadó.
- KERÉNYI Ferenc 2008. *Petőfi Sándor élete és költészete.* Osiris, Budapest.
- LA MARA (szerk.) 1902. *Franz Liszt's Briefe an die Fürstin Carolyne Sayn-Wittgenstein.* 1–7. köt. Breitkopf & Härtel, Leipzig.
- LEGÁNY Dezső 1976. *Liszt Ferenc Magyarországon 1869–1873.* Zeneműkiadó, Budapest.
- PROHÁCS Margit 1955. Kiadatlan és ismeretlen Liszt-levelek a Zeneművészeti Főiskola levéltárában. In: *Zenetudományi Tanulmányok Liszt Ferenc és Bartók Béla emlékére.* Szerk. Szabolcsi Bence – Bartha Dénes. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PSÖM 7. *Petőfi Sándor összes művei. Levelezés. 7. köt.* Szerk. Kiss József – V. Nyilassy Vilma. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964.
- PSÖM 4. *Petőfi Sándor összes művei. Költemények. 4. köt.* Szerk. Kerényi Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.
- SZABOLCSI Bence 1956. *Liszt Ferenc estéje.* Zeneműkiadó, Budapest.
- TELEKI Sándor 1880. *Emlékeim.* 1–2. köt. Aigner, Budapest.
- VMÖM 3. *Vörösmarty Mihály összes művei. Kisebb költemények. 3. köt.* Szerk. Tóth Dezső. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.
- VMÖM 18. *Vörösmarty Mihály összes művei. Levelezés. 2. köt.* Szerk. Brisits Frigyes. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965.
- WALKER, Alan 2003. *Liszt Ferenc.* 1–3. köt. Editio Musica, Budapest.
- ZICHY Géza 1913. *Emlékeim.* 1–2. köt. Franklin Társulat, Budapest.
- ZOBOR-ÁROKHÁTI 1843. Vierteljahr[s]chrift aus und für Ungarn 1843. Erstes Vierteljahrsheft. *Athenaeum*, I. 411. o.

⁸ CAMUS 1970, 391. o. „[A]près un certain âge, tout homme est responsable de son visage.” CAMUS 1956, 62. o.

Korompay H. János az ELTE magyar–francia szakán szerzett diplomát. 1991-ig a francia tanárséken tanított, azóta az MTA Irodalomtudományi Intézetének 19. századi osztályán dolgozik. Tudományos tanácsadóként Arany János összes művei kritikai kiadását irányítja és Horváth János hagyatékának gondozója.

Kertész Eszter

A kórus

Nincs maradásuk. Hát, hiszen, értem:
gyűjtöd a kórust. Árvul a kert.
Céltalan ágynál tétova macska.
Van, mikor undok, szörnyű a rend.

Gyűjtöd a kórust. Hogy hívod őket?
Hallani vélnek halleluját?
Itt fura csönd lesz. Hangjuk idézném –
karzatodon szól már odaát.

Esteledik, a nap lehanyatlott.
Lüktet a fájás: nincs maradás.
Földdübögésben halljuk a ritmust,
mint ölelésben szívdobogást.

Az izgalmas teológia

ITTZÉS GÁBOR: *Christum treyben – Luther bibliaértelmezése a Szentírás könyveihez írt előszói alapján*. Nyugati (Dunántúli) Evangélikus Egyházkerület, Győr – Magyarországi Luther Szövetség, Budapest – Luther Kiadó, Budapest, 2009.

Mindig háborgok magamban, amikor teológiai írásokat, előadásokat sommásan azzal az értékítéllettel utasítanak el: a mai embernek ezek túl magas szintűek, neki egyébként sem elvont, élettől eltávolodott gondolatmenetekre van szüksége, hanem életszerű módszerekre, emberközeli megoldásokra.

Háborgok, mert ezek az elutasító szavak mindig ugyanazt jelentik: a teológia nem emberközeli, a teológia csak néhány elefántcsonttoronyba zárt tudósnak való; s amit megállapít, amit megfogalmaz, annak sem köze, sem hatása nincs az emberre, életére, hitére, üdvösségére és az egyház életére.

Ittzés Gábor teológiai tanulmánya, melyet a Nyugati (Dunántúli) Egyházkerület 2008-ban kiírt pályázatára készített Luther bibliaértelmezésének témájában, rácsófol erre a hamis gondolkodásra.

Mintha egy nyomozásba csöppenne az olvasó: a szerző lépésről lépésre vezet be gondolatmenetébe, a figyelmet mindvégig fenntartva, izgalmasan fogalmazza meg mondanivalóját.

Először megállapítja, hogy a megadott téma rendkívül gazdag, s ezért ő Luther bibliaértelmezésének vizsgálatát csupán egy könyvön keresztül, Luthernek a Szentírás könyveihez írt előszói alapján kutatja. De miért éppen ezt a lutheri írást választja? Vallomása szerint azért, mert ezek „a szövegek a bibliaértelmezésnek nem egyszerűen performatív, hanem reflektált megvalósulásai. Luther bennük nemcsak értelmez bibliai szövegeket, hanem arról beszél, hogyan, milyen elvekkkel és módszerekkel közelít a szöveghez, vagyis az előszók

a reformátor bibliaértelmezésének metaszovegei, s ennyiben a kitűzött téma kitüntetett forrásai.” (13. o.) A választás azonban indokolható azzal is, hogy a mindenki által ismert és idézett lutheri írásmagyarázati elv, a *was Christum treyben* (ami Krisztust hirdeti) a Jakab és Júdás leveleihez írt előszóból származik. Bár ez a származás nem is egészen úgy van, ahogyan mindannyian gondoljuk, ahogyan mindannyian tudjuk.

De ennek felfedezése csak az első izgalmas élmény az olvasó számára. Hiszen ezt továbbiak követik. A szerző miközben bemutatja Luther bibliaértelmezésének alapelveit, miközben beszél a törvény és evangélium lutheri megkülönböztetéséről, az Ó- és Újszövetség Krisztus-közpon-tú szemléletéről, az önmagát értelmező Szentírásról, vagyis teológusok számára közismert fogalmakról és elvekről, újabb és újabb felismerésekre juttatja olvasóit.

Az olvasó felfedezheti, hogy Luther írásmagyarázata eredetét tekintve mennyire nem elméleti, elvont, hanem életközeli, hittapasztalatokon alapuló, történeti kontextusban megfogalmazódó, s így rácsodálkozhat arra, hogy a lutheri teológia természete ez – segítségével a keresztény ember a körülötte és vele történő eseményekre biblikusan, Krisztus-központúan képes reflektálni.

Az olvasó felfedezheti, hogy Luthert ugyanaz az ige vezette a kegyelmes Isten felismerésére, mint amelyik megrettentette őt Isten igazságosságát hirdetve. Ezért törvény és evangélium az igében „nem a szöveg, hanem az olvasás jellemzője” (26. o.): a törvény – út Istenhez Krisztus nélkül; az evangélium – út Istenhez Krisztus által. S a kérdés mindenkinek szól: én hogyan olvasom a Szentírást?

Az olvasó felfedezheti – amit egyébként manapság alaposan elfelejtettünk és mindenféle más feltételhez kötünk –, hogy Luther számára az igehirdetés az apostoli szolgálat mércéje. Luther még az apostolokat is ez alapján

értékeli. Hát hogyan kellene ma ez alapján és csak ez alapján értékelni mindenkit, aki apostoli szolgálatra kap elhívást!

Az olvasó felfedezheti – különösen, ha az igehirdetésre rendszeresen készülő lelkész –, milyen mélységesen igaz az, hogy a Szentírás értelmezése nem a mi kezünkben van, hanem az a Szentlélek Isten ajándéka. Luther vallja, hogy a Szentlélek megvilágosítása nélkül képtelenek lennénk megérteni az ígét, ezért minden készülés, törekvés az ige megértésére, valójában tusakodás, imádság a Lélekért, önmagunk kiüresedéséért, hogy ő nyissa meg értelmünket, szívünket, lelkünket az ige számára.

Az olvasó ugyanakkor felfedezheti, hogy Luther mégis milyen nagy hangsúlyt helyez a felkészültségre, a tudományos igényességre és a konkrét készülésre mint az ember megszólítottaságból fakadó felelősségre. Dehogy hivatkozhat hát a készületlen keresztény – a készületlen igehirdető pedig főleg nem – arra, hogy majd a Szentlélek elvégzi, amit ő elmulasztott!

Ittzés Gábor izgalmas tanulmánya arra készíti az olvasót, hogy miután egy szuszra elolvasta az írást, hasonlóan érdekes, olvasmányos, izgalmas teológiai irodalom olvasásába kezdjen. Talán éppen Luther Szentíráshoz írt előszóit vegye kézbe vagy egy másik Luther iratot.

Kinek ajánljuk olvasásra e tanulmányt? Mindazoknak, akik szeretnék mélyebben érteni a Bibliát. Mindazoknak, akik eddig csak unalmas teológiával találkoztak. Mindazoknak, akiknek küldetésük a Biblia értelmezése és igéjén keresztül Krisztus hirdetése. Egyszóval: minden kereszténynek, mert – a szerző szavaival – „minden kereszténynek joga és kötelessége a Biblia értelmezése, ahol persze ez az értelmezés nem pusztán intellektuális-filológiai feladatot, hanem a szöveggel – és a szövegen keresztül az élő Istennel – való egzisztenciális találkozást is jelent”. (55. o.)

Isó Dorottya

Több mint szolidaritás

Kiállítás a magyar–lengyel kapcsolatokról

A Magyar Nemzeti Múzeumban május 31-én lengyel és magyar politikusok jelenlétében nyílt meg a két nemzet történelmi kapcsolatainak végigkalauzoló kiállítás. Jól emlékszem, négy évtizeddel ezelőtt hasonló témájú, nagyszabású eseménynek lehettem tanúja, persze akkor – természetesen akaratlanul – más üzenete is volt a múzeumi vállalkozásnak, hiszen a kádári diktatúra mindvégig némi gyanúval kezelte a magyar–lengyel barátságot. Nálunk még az úgynevezett Hazafias Népfront keretében sem lehetett a két nép barátságát ápoló egyesületet szervezni. Ez a baljós háttér szertefoszlott azóta, ám úgy tetszik, nem ismerjük jobban egymást. Sőt mintha a történelmi eredetű rokonszenv is kissé megcsappant volna a Kárpátok mindkét oldalán. Kinyíltak Nyugat felé az ablakok, az észak–déli kitekintés kevésbé érdekesnek látszik.

Ezért igazán időszerű ez a kiállítás. Napi aktualitását nyilvánvalóan az idejű európai uniós elnökségek adják. Amúgy pedig a lehetetlenséggel határos egy kiállításon bemutatni kapcsolataink ezer évét. Ezért nem lehet a teljességet számon kérni egy ilyen vállalkozáson. Gondoljunk el, ezeréves időkeretről van szó, kapcsolatainknak különböző dimenziói vannak a politikatörténettől kezdve a művelődésig és a mentalitástörténetig. Csak maga a barátság és testvériség (ne feledjük, a lengyel szólásban nem két barátról, hanem unokatestvéréről – *bratanek* – van szó!) hagyománya például. Ahogyan ez kialakult, majd nyelvi formulaként rögzült, ismét időszerű lett és új tartalmakkal gazdagodott a változó történelmi körülmények között. Az európai művelődéstörténet egyedülálló jelensége ez a kölcsönös rokonszenv azért,

mert évszázadokon keresztül közös határunk volt Lengyelországgal – és annak ellenére. Ismeretes persze, hogy voltak konfliktusok is országaink között (láthatjuk a kiállításon a „lengyel kalanddal” szerencsétlenül járt II. Rákóczi György páncélingét), de nem ez lett az emlékezetben a meghatározó, hanem mindig a jószomszédság és barátság hagyománya folytatódott.

Így magától értetődően a tárgyakkal (persze számuk nem egyenletes a történelmi korok szerint) csupán jelzés szerepük lehet. És választani kell, mi a kiállítás fölépítésének a logikája. Ez talán a legnehezebb feladat! Megtalálni azt a szellemiséget, amely összefoglalja a bemutatandó témát, és közvetíti a látogatóknak valamilyen sajátos üzenetet. Tovább nehezíti a munkát, hogy ez a kiállítás magyaroknak és lengyeleknek is készült. Bármi sok múltunkban a párhuzam, más kapcsolatainknak a magyar és a lengyel emlékezete, mai olvasata.

A kiállítás kurátora, Szende László azt a kézenfekvő megoldást választotta, hogy a történelmi időrend szerint mutatja be kapcsolatainkat. Tudjuk, mennyi párhuzam jellemezte magyarok és lengyelek történetében a kereszténység fölvételét és az államalapítást; az Árpád-korból valójában csak a nemrégiben szentté avatott magyar királylánynak, Kingának az ékszereit (az ószandeci klarissza kolostorból) tekinthetjük meg, igazából az Anjou-korszak jelenti a kiállítás kezdő „fejezetét”. A kora újkori egység „főszereplője” méltán a lengyel hagyományban az egyik legnagyobb uralkodóként számon tartott (a Rettenes Iván cárt legyőző) Báthory István. A művelődéstörténeti anyag a Széchenyi-teremben látható, ennek része például a Zsófia királynénak készült 15. századi bibliafordítás címlapjának másolata (ezt őrizték hosszú ideig Sárospatakon a református egyházkerületi gyűjteményben, míg el nem vitték a budapesti bank széfjéből a megszálló szovjet csapatok – erről sajnos nem kapunk tájékoztatást). Kościuszko, Liszt, Chopin – gazdag kulturális kapcsolataink egy-egy fontos mozzanatát jelentik. Természetesen kellő hely és illusztráció érzékelteti szabadságharcainkat Rákóczi Ferencről Bem tábornokig.

Újdonságot jelent a halálos veszélybe került, újjászületett lengyel államnak nyújtott magyar segítségről

szóló tájékoztatás. 1920 nyarán az Európa meghódítására indult bolsevik sereg már Varsó kapujáig jutott, ekkor küldött jelentős lőszerszállítmányt a trianoni kí-

Lengyel fiatalok transzparense az 1989. március 15-i tüntetésen. Fejér Zoltán felvétele, Magyar Nemzeti Múzeum

nokban vergődő Magyarország a lengyeleknek. A Vörös Hadsereg történetének egyik legnagyobb vereségét szenvedte el a Visztulánál, s ehhez a győzelemhez mi is hozzájárultunk. A 20. századról szóló részek sok érdekes tárggyal, dokumentummal, fényképpel idézik meg kapcsolatainkat. 1939 háborús menekültjeit, az évekre nálunk maradt lengyelek életét (Magyarországon működött a kontinens egyetlen lengyel nyelven oktató gimnáziuma). 1956 forradalmi mozgalmainak szintén méltó rész jutott a kiállításon. Jól érzékelhető a lengyel és magyar események kölcsönhatása, a magyar forradalom jelentős lengyel kultusza (a '70-es, '80-as években többet tudtak a lengyel egyetemisták a magyar '56-ról, mint a magyarok). Nem hiányozhatott a Szolidaritás történelmet formáló, hatalmas mozgalma sem, majd a kommunizmus végnapjainak lengyel és magyar kapcsolatai.

Jelentős mennyiségű történelmi emléket, tárgyat, dokumentumot vehet szemügyre ezen a kiállításon a látogató. Néha úgy érezheti, hogy nehéz eligazodni közöttük. Fehér-vörös falak között vonulhatunk el. Persze:

a lengyel nemzeti színek, de a kiállítás a kapcsolatokról szól. Lehetne azon töprengeni, hiányzik-e még valami. Saját ismerete, igénye szerint minden polonista tudna, tudott volna biztosan még ötleteket adni. Protestáns látogatóként megjegyzem, a katolikus egyház kapcsolatairól (a közös szentek kultuszától a pálosokig és II. János Pál) lett volna még mit bemutatni. Ám ez nem jó fölvetés, hiszen a lengyel történelmet, kapcsolatainkat kevésbé ismerő látogatónak (ne csodálkozzunk: történelemkönyveinkben igen kevés és gyakran pontatlan

az információ Lengyelországról) inkább így is sok ez az anyag.

Benyomásom szerint minden együtt van ezen a kiállításon, ami alkalmas a közös ezer év múzeumi összefoglalásához. Értékes és fontos anyagot vehetünk szemügyre, az egész azonban kissé iskolás. Viszont arra föltétlenül alkalmas, hogy a fiatalok, a középiskolás nemzedék találkozzék e nagyszerű örökség emlékeivel.

Kiss Gy. Csaba

Tanulmány a költészet hatalmáról

KISS SZEMÁN RÓBERT: *Szláv pokol Pesten*. Balassi Kiadó, Budapest, 2010.

„Személyességet sem nélkülöző” bevezetővel kezdődik Kiss Szemán Róbertnek Ján Kollár 1819–1849-ig Pesten szolgáló szlovák lelkész írói, költői, nemzetépítői munkásságát bemutató könyve. A bevezető középpontjában a pesti szlovákok 1965-ben eladott, azóta egyre méltatlanabb helyzetbe kerülő egykori temploma áll. Ennek a „»szentséget« semmibe vevő, modernkori Purgatóriumnak” és a Kollár által ábrázolt szláv pokolnak a dinamikus feszültsége teszi izgalmas olvasmánnyá Kiss Szemán Róbert kiváló stílusban megírt könyvét.

Kollár irodalmi hagyatékának feldolgozásához komoly irodalmi, filológiai, nyelvi és történelmi felkészültségre van szükség. Még fontosabb az empátia, amely ellen tud állni a kísértésnek, hogy 21. századi gondolatainkat, történelmi tudásunkat vagy érthető és helyénvaló nemzeti elkötelezettségünket kérje számon Ján Kolláron. Kollár akkor élt, amikor Horváth István többek között azt is tudományosan bizonyította, hogy a klasszikus görög kultúrát a magyarok teremtették meg, vagy hogy Szent Pál is pártus szittya, azaz magyar volt. A Kollár-féle szláv őshaza ehhez képest jóval szerényebb, „mindössze” Indiától Rügen szigetéig, Észak-Itáliától a

Jeges-tengerig terjed. „Mi egyéb ez, ha nem Költészet?” (így, nagybetűvel) – teszi fel a kérdést a szerző.

Ezt a „Költészetet” ismerhetjük meg Kiss Szemán Róbert könyvéből. Néhány oldalban összefoglalja Kollár küzdelmes lelkészi működését, amelynek keretében mindent megtett, hogy a pesti szlovák evangélikus közösséget lelkileg, szellemileg, anyagilag lábra állítsa, megerősítse, nem riadva vissza a legkeményebb konfliktusoktól sem. Kollár konfliktusai ellenére harminc éven át kitartott Pesten – ez tudatos döntés volt a részéről, hiszen így a magyar szellemi élet középpontjában lehetett, a pezsgő pesti szellemi élet részese volt. Kiss Szemán Róbert „a szláv nemzet jó tulajdonságairól” szóló prédikáció elemzésével mutatja ki, hogyan merített a pesti szlovák lelkész közvetlenül kortárs magyar szerzőtől. Pest egyre növekvő kulturális jelentősége tette lehetővé, hogy Kollár „szláv Goethe” lehessen (a kifejezés nem asszociál a „magyar narancsral”). Az életmű nagysága, műfaji gazdagsága, Kollár tudatosan kiépített kapcsolati hálójának sok hasonlóságot mutat a weimari költőfejedelem munkásságával, akit a pesti szlovák lelkész személyesen is ismert.

A könyv majd' kétharmadát teszi ki Kollár főműve, a *Szlávia leánya* keletkezésének, az életműben betöltött szerepének bemutatása. A *Szlávia leánya* először 1824-ben, majd 1832-ben, 1845-ben, végül 1852-ben jelent

meg, a kezdeti 151 szonettből 645 szonettre bővült. Kollár teljes életműve, kiváltképpen pedig a *Szlávia leánya* egy imaginárius – szó szerint elképzelt, mai szóval akár virtuálisnak is nevezhető – közös szláv haza irodalmi megteremtésére irányult. A költői képzeletnek nem szabott határt sem a politikai valóság, sem az egyes szláv népek önálló identitásra való törekvése, sem pedig a szlávok egymás közti ellentétei – mindenekelőtt a már a korban is erőteljesen jelen lévő lengyel–orosz viszály. A képzeletet egyedül a cenzúra korlátozhatta, de Kollár elég óvatos volt ahhoz, hogy ezt az akadályt is legyőzze – a „pánszlávizmus” kifejezést soha nem írta le, helyette szláv kölcsönösségről írt. A „szláv kölcsönösség” Kollárnál kulturális fogalom volt, szemben a politikai töltetű pánszlávizmussal.

Kollár főművében Szlavia leánya a szláv mennyországot, purgatóriumot és poklot is bejárja, a tanulmány az „alvilágot” elemzi részletesen. A szerző nem teszi szóvá, de a recenzensnek meg kell említenie, hogy az evangélikus lelkész Kollár a purgatóriumot is az olvasó elé tárja annak ellenére, hogy a lutheránus teológia a kezdetektől határozottan tagadja annak létezését. A szláv túlvilág megjelenítése kapcsán Kiss Szemán Róbert bemutatja, hogy milyen irodalmi előzményei vannak a Szlavia leánya-toposznak – irodalmi értelemben Szlavia leánya „testvére” az allegorikus Pannóniának. A túlvilág leírása alkalmat ad az „imaginárius földrajz”, azaz a szláv hegyek, folyók említésére és a nemzeti mitológiába való illesztésére. Kollár itt is támaszkodik irodalmi előzményekre, de még jelentősebb, hogy „imaginárius földrajz” milyen nagymértékben hatott – és hat máig – az utókorra.

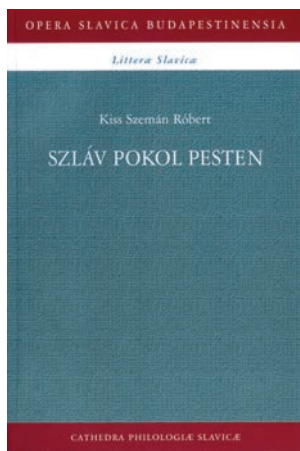
Mielőtt a purgatórium, illetve a pokol kapuján belépünk, Kiss Szemán Róbert statisztikai elemzést nyújt az alvilágban szenvedőkről és az általuk elkövetett bűnökről. Az alvilág 45 szonettjében szerepelnek szláv, 54 szonettjében pedig nem szláv „bűnösök”. A szlávok

nagyobb részben nemzeti, kisebb részben vallási-erkölcsi bűnök miatt szenvednek. A nemzeti bűnök között legnagyobb számban az árulás és elfajzás fordul elő. A nem szlávok közül legtöbben a németek vannak (22 versben), őket a magyarok követik (12 versben), de találunk franciákat, bizánciakat, svédeket, muszlimokat és egy-egy angol, dán, olasz, román és cseh vétkest is. (Hogy a cseh bűnös – egy jezsuita hitszónok és misszionárius – miért került az osztályozásban a nem szlávok közé, nem derül ki az elemzésből.) A nem szlávok legjellemzőbb vétké a szlávok üldözése/elnyomása, illetve megvetése/gyalázása.

A szláv alvilágba imponáló tárgyi tudással felvértezve, alapos filológiai elemzést adva vezeti az olvasót Kollár nyomán Kiss Szemán Róbert. (Bár tartalmát mindegyiknek ismerteti, sajnos csak a versek egy részének közli a magyar fordítását.) A szonettek mellett az elem-

zés tárgya az 1832-ben külön megjelent *Magyarázatok* is, amelyben Kollár mindenekelőtt a szonettekben előforduló történeti személyekről és eseményekről ír bővebben, megjelölve forrásait is. A szláv alvilágban több mint egy évezred történelmi szereplői bűnhődnek, vétkeik és büntetéseik is igen változatosak. Kollár hatalmas, német, latin, francia, magyar, cseh és orosz nyelvű, elsősorban közép-európai forrásanyagra támaszkodik, a középkori krónikáktól kezdve a korabeli újságcikkekig. Kiss Szemán Róbert kitartóan követi Kollárt, forrásai nagy részét ismerteti és kritika alá vonja. Ez a gazdag kulturális horizont a kötet lábjegyzeteiben bomlik ki elsősorban. A széles forrásbázis cáfolja azt az időnként felmerülő vádat, hogy Kollár csupán a rajta esett sérelmeket torolta volna meg irodalmi formában, bár a pokolban helyet biztosít (név nélkül) pesti egyházi kritikuszainak és a szlávellenes (illetve Kollár-ellenes) német tudósoknak is.

Tanulmánya végén Kiss Szemán Róbert a „kivonulás” fenoménját vonatkoztatja Kollár életművére. A kivonulás fogalma alapvetően szentírási gyökerű.

Kollár „kivonulása” inkább irodalmi, mint valóságos – csupán egyetlen hosszabb utazást tett Itáliába, lelkészi állását csak harminc év után, 1849-ben hagyja el, és költözik Bécsbe. Kollár életén végigvonul két másik (Kiss Szemán Róbert értelmezésében nem teljesen kétévალasztott) szentírási szerep: a népét, illetve a nép sanyargatóit ostromozó prófétái, valamint a kivonuláshoz utat mutató, a „szláv kölcsönösséget” kodifikáló törvényhozó Mózesé. „Prófétái” sors jutott Kollárnak abban az értelemben is, hogy „övéi” már életében megtagadták szellemi hagyatékát, a szláv kölcsönösség helyett csehek és szlovákok is az önálló nemzeti fejlődés útját választották.

A zárófejezet Kollár életének utolsó, Bécsben leélt szakaszát, valamint életművének recepcióját mutatja be. Az olvasó pedig még tovább gondolhatja a történetet. Kollár imaginárius Szláviája részben megvalósult, majd összeomlott: a „szláv kölcsönösség” ál(la)mai (Csehszlovákia és Jugoszlávia) a 20. században megalakultak, a 21. századra szétestek. A magyarság vesztese lett ezeknek a folyamatoknak, de még inkább vesztese lett a Kollár egykori egzisztenciális és szellemi bázisát jelentő pesti szlovák közösség. Valóban ilyen jelentős lenne a költészet hatalma? A politikatörténetben talán nem, de egy nemzet identitásának kialakulásában bizonyosan.

Kertész Botond

A Tudor-kor prédikációs gyakorlata

MUDRICZKI Judit (szerk.): *Tudor-kori homíliák*. PPKE BTK, Piliscsaba, 2010.

Az 1547-ben kiadott *Certain Sermones or Homilies* című prédikációkötet magyar nyelvű fordítása (*Prédikációk avagy homíliák könyve*) komoly érdeklődésre tarthat számot egyfelől az angol történelem és művelődéstörténet kutatói, másfelől a prédikáció műfaja iránt érdeklődő teológusok, tanárok és lelkészek részéről. A *Certain Sermones or Homilies* közreadott, magyar nyelvű fordítása ugyanis több szempontból újszerű és hiánypótló kiadvány. Egyfelől azért, mert az angol forrásszöveg egyháztörténeti szempontból kiemelt jelentőségű dokumentum, hiszen még az 1571-ben kiadott, az anglikán hitvallást ismertető cikkelyek egyike is előírta rendszeres felolvasását a közösségi hitgyakorlat során. A kötet az 1547–1553 között trónon ülő VI. Edward uralkodása alatt látott napvilágot; a király nagybátyja és gyámja, Edward Seymour, Somerset grófja ugyanis elrendelte, hogy a papoknak az egyénieskedés vagy tévtanítás elkerülése érdekében nem szabad mást prédikálni, mint ami a király, Somerset grófja és Cranmer érsek által aláírt

beszédgyűjteményben áll. A homíliagyűjtemény tehát az angol reformáció történetének egyik legfontosabb dokumentumaként az anglikán egyház doktrinális alapjainak megszilárdulásába nyújt betekintést a Rómáról való leválás után.

Az 1547-ben kiadott kötet címe – *Prédikációk avagy homíliák könyve* – műfaji szempontból félreértésre adhat okot, ezért Mudriczki Judit, a bevezető tanulmány szerzője Susan Wabuda tanulmányára támaszkodva a terminusok tisztázásával kezdi a Tudor-kori homíliák történelmi háttérének ismertetését. A lefordított kötet esetében ugyanis nem homíliáriumról van szó, hiszen a korabeli *homília* vagy *posztilla* az adott vásár- vagy ünnepnapra kijelölt evangéliumi részletet magyarázó beszédet jelentette. A *Certain Sermones or Homilies* esetében azonban különböző, a korabeli hallgatóság számára aktuálisnak számító kérdésekről íródott *prédikációk* (*sermo*) gyűjteményével van dolgunk – hangsúlyozza a kötet szerkesztője. A beszédgyűjteményben felvetett témák a hittételek és a hitgyakorlás alapvető kérdéseit érintették: olvashatunk a kötetben halálfelelem elleni buzdítást, az igaz és keresztyén hitről szóló beszédet, a

Szentírás olvasására való buzdítást, a keresztény szeretetről, a hitből fakadó jócselekedetekről szóló szövegeket, továbbá vizsály és veszekedés elleni homíliát is.

A bevezető tanulmány még egy fontos különbségre hívja fel a figyelmet *homília* és *prédikáció* között. A *homília* ugyanis olyan előre megírt beszéd volt, amelyet a szószéken álló pap szinte szó szerint olvasott fel, a *prédikációt* ellenben különböző források felhasználásával maga a prédikátor állította össze, tehát önállóan megírt szöveg volt. A címben jelölt két – látszólag szinonimának tűnő – terminus tehát funkcionális alapon jól elkülöníthető. A korabeli prédikációs gyakorlat szempontjából bekövetkező változás is a szövegek egyháztörténeti jelentőségét támasztja alá: a prédikációk a reformáció szellemében ugyanis a szentírási alapú igehirdetést igyekeztek meghonosítani a szentek életéről szóló vagy más allegorikus történetek alkalmazása helyett.

A homíliák tehát tematikusan szerkesztettek, a tizenkét beszédből álló gyűjtemény két nagyobb egységre bontható: az első hat prédikáció a keresztény hit doktrinális kérdéseivel foglalkozik, a második egység beszédei pedig ezek gyakorlati alkalmazásához nyújtanak útmutatást. A bevezető tanulmány szerzője különösképp Edmund Bonner püspöknek a keresztény szeretetről szóló homíliájára hívja fel figyelmünket, amely több szempontból is kiemelkedő darabja a gyűjteménynek: „Ez a homília a témaválasztás szempontjából egy fontos teológiai fogalomra irányítja a figyelmet, ugyanis a »caritas« mint morális erő minden keresztény gyülekezet számára központi kérdés volt, ám ezen elsősorban nem jótékonykodó tetteket vagy a nélkülözők megsegítését értették, hanem azt a közösségformáló erőt, amely egybetartja az egyházat mint Krisztus misztikus testét.” A kötet tehát végső soron a jócselekedetek helyett a *hit általi üdvözülés* tanát igyekezett elfogadtatni a hívőkkel.

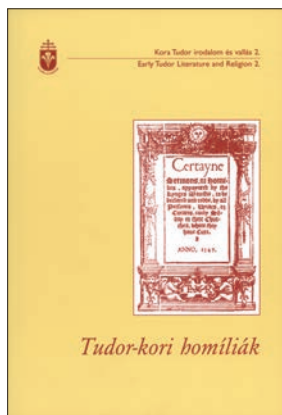
Egyháztörténeti jelentőségén túlmenően a homíliás könyv az egyházi keretek között zajló prédikációs gyako-

korlat dokumentált gyűjteményeként a korábbi *nyilvános beszéd* retorikai sajátosságaiba enged bepillantást. Ezek a kanonizált beszédek ugyanis hosszú évszázadokon át elevenen éltek az angol emberek emlékezetében, így beleivódtak a nyelvhasználó közösség szókészletébe és gondolkodásmódjába. A kötet másik érdekességét tehát az adja, hogy a homíliagyűjtemény magyar nyelven először kínál ízelítőt az angol prózatörténet e rendkívül izgalmas, 16. századi szeletéből, amely ezidáig szinte elérhetetlen volt a magyar olvasóközönség számára. A kötet szövegei általában követik a klasszikus szóközi beszéd felosztását, beszédmódjukat tekintve sajátos átmenetet jelentenek a középkori prédikációk morális buzdításon alapuló szövegszervezése és a protestáns prédikáció bibliai alapokon álló, egyszerű stílusa között. Az egyes beszédek retorikáját gyakran meghatározza egy-egy bibliai idézet, a pretextus tehát gyakran szöveggeneráló erővé válik. A gyakori élőbeszédszerű fordulatok a hallgatóság megnyerését szolgálták, így a fentiek tükrében elmondható, hogy a beszédgyűjtemény a retorika elméletét és történetét kutatók

körében is érdeklődésre tarthat számot.

A kötet harmadik újdonsága az az újszerű fordítási irányelv, amely a szépirodalmi, értelmező fordítás helyett az angol forrás szövegszervezésének eredeti sajátosságait minél hívebben megtartó magyar változatot részesíti előnyben. Lawrence Venuti terminológiájával élve az *elidegenítő* (*foreignization*) eljárást alkalmazza a *honosítóval* (*domestication*) szemben, vagyis szem előtt tartja, hogy a magyar változat *fordított* szöveg, ami néhol az idegenszerűség érzetét keltheti a befogadóban.

A fordítás alapja az 1547-ben, majd 1559-ben megjelent, Thomas Cranmer érsek által összeállított tizenkét beszédes gyűjtemény, amelynek megírásában mai fogalmaink szerint katolikus és protestáns szerzők egyaránt közreműködtek. A fordítás elkészítéséhez a Ronald B. Bond által szerkesztett 1987-es kritikai kiadás szolgált alapul, amely egyrészt a Thomas Cranmer-féle tizenkét

Tudor-kori homíliák

homíliából álló gyűjteményt, másrészt egy 1570-ben készült, az engedetlenség és a szándékos lázadás ellen intő beszédet tartalmazza.

A kötetet a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának hallgatói és fiatal oktatói ültették át magyar nyelvre: a többszerzős forrásszöveghez hasonlóan tehát a magyar változat is több fordító munkája. A fordítások elkészültét féléves műhelymunka előzte meg – szemináriumi keretben – az egyetem an-

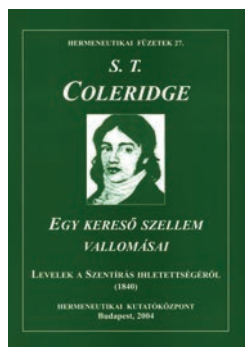
gol tanszékén. Így nem meglepő, hogy mind a fordítás, mind a szerkesztés komoly fordításméleti alapvetések mentén zajlott, ami a kötet szövegeinek egységes nyelvi megjelenését eredményezte.

A kötet a *Kora Tudor irodalom és vallás* című sorozat második köteteként látott napvilágot Mudriczki Judit szerkesztésében (sorozatszerkesztők: Fabiny Tibor és Tóta Péter Benedek).

Érfalvy Livia

Vallomás hét levélben

COLERIDGE, Samuel Taylor: *Egy kereső szellem vallomásai. Levelek a Szentírás ihletettségéről* (1840). Ford., bev. Ruttkay Veronika. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest, 2004. /Hermeneutikai füzetek 27./

Coleridge ezerarcúsága („*myriad-mindedness*”) legendás. Nemcsak költő, hanem filozófus, politikai és vallási gondolkodó, közéleti ember és még sok minden más. Sokoldalúsága azonban nemcsak az általa művelt műfajokban és témákban mutatkozik meg. Egy-egy szövege önmagában is a legkülönfélébb diskurzu-

sokhoz és szimbólumrendszerekhez kapcsolódik, aminek folytán a legkülönfélébb asszociációkat kelti. Éppen ezért recepciója is meglehetősen változatos képet mutat: nem pusztán a különféle Coleridge-arcokat mutatja fel, hanem egy-egy Coleridge-mű egymástól messzemenőig eltérő értelmezéseit is. Ami tökéletesen megfelel az ő szellemének.

A hét „levélből” álló *Egy kereső szellem vallomása*-inak már a műfaja sem egykönnyen meghatározható, de leginkább talán az esszééhez áll közel. A levélforma

a dialogicitás, illetve a dialógus érzetének fenntartását, a megszólalás eleveenségének stimulációját és szimulációját szolgálja. Lehetőséget biztosít a csapongásra, a helyenkénti ismétlésre, bizonyos elejtett fonalak ismételt felvételére, arra tehát, hogy formailag se valamiféle igazság kinyilvánításának tűnjön, hanem a kérdésnek és töprengésnek adjon intellektuális formát. A címbe foglalt „vallomás” – íme, egy másik kváziműfaj a „levél” mellett – is azt a benyomásunkat erősíti, hogy hit és tépelődés dialektikájában mozgunk.

De miről is szól ez a mű? A téma megjelölés pontos: a Szentírás ihletettségéről. Coleridge – minden csapongása mellett – következetesen érvel amellett, hogy az ihletettség nem jelentheti azt, hogy a Szentírás minden egyes szavát az Úr „tévedhetetlen értelme” mondta volna tollba. A Szentlélektől való sugalmazottság nem jelentheti azt, hogy a Biblia minden szava egyforma isteni autoritással rendelkezne. A szent szövegek szentsége nem jelentheti azt, hogy minden megnyilatkozás ugyanazon a módon tarthatna igényt az érvényességre. A szerző – anélkül, hogy erre nyíltan reflektálna – tézise alátámasztására egyszerre használ „filológiai” és „hermeneutikai” nevezhető érveket – és ez tökéletesen megfelel annak a kornak, amelyben alkotott. A modern filológia és a modern hermeneutika születésének kora ez. Lachmann és Schleiermacher kora, egy olyan kor, amely

épp a felvilágosodás és a romantika összjátékának köszönhetően megint intenzíven és érzékenyen viszonyul szöveg és értelmezés összefüggéseinek minden lehetséges dimenziójához.

„Filológiaiainak” nevezhetjük mindazokat az érveket, amelyek a szöveg történetiségére vonatkoznak: például a belső ellentmondásokra, koherenciazavarokra, amelyek egyáltalán nem zavaróak, ha megfelelő olvasói, értelmezői érzékenységgel olvassuk a bibliai szövegeket, ellenben ha minden közlésnek egyforma igazságértéket tulajdonítunk, akkor csak mesterséges eszközökkel kiiktathatók. Vagy úgy, hogy bizonyos szövegeket vagy szövegrészleteket „kirekesztünk” bizonyos objektívnak tűnő megfontolások alapján: ebben az esetben kérdés, hogy melyik szöveg szentségéhez ragaszkodunk? Nem ahhoz-e, ami a mi értelmezői elvárásainknak megfelel? Vagy pedig úgy, hogy olyan allegorikus átértelmezéseket hajtunk végre, amelyeket csak mesterségesen kanonizálhatunk a szövegek „elsődleges” jelentéseként. És ezen a ponton megint mi határoztuk meg, hogy miként szent a szöveg.

„Hermeneutikainak” nevezhetjük a szentírási szövegek modalitására vonatkozó érveket. Kitűnő példa erre Jób könyve: lehetnek-e a barátok rosszindulatú megszólalásai ugyanolyan értelemben „igazak”, mint ahogy a Jób-történet a maga egészében „igaznak” minősíthető? A barátok diskurzusa a történet egészének ismeretében ironizálódik, amiből az következik, hogy fölösleges „elvé” ugyanazzal az igazságértékkel felruházni, mint más, nem ironizálódó bibliai megszólalásokat, ha egyszer úgyis az olvasás dinamikájában nyeri el azt a jellegét, amelynek köszönhetően kijelenthetjük róla: isteni ihletettséggel bír. Persze az olvasatunkat determinálja, hogy egy olyan korpusz részeként olvassuk, amelyet eleve az isteni ihletettség bűvkörében fogadunk be, s ez akarva-akaratlanul meghatározza értelmezésünket.

Filológia és hermeneutika persze épp ezen a ponton találkozik egymással. Ami a Coleridge utáni időszakban – s persze, időnként és helyenként már előtte is – oly változatos terepen zajló s oly változatos regiszterekben

megszólaló teológiai és módszertani vitává szélesedik, itt egyetlen, mégoly csapongó gondolatmenet tárgya, ahol a szerző, ha nem is apodiktikus módon, mégis meg van győződve arról: a Bibliát leginkább úgy érdemes olvasni, mint bármely nagy irodalmi művet. Elsősorban természetesen nagy kedvenc s értelmezéseinek gyakori tárgya, William Shakespeare költői művészete merül fel összehasonlítási alapként. Coleridge, a Ricoeur-féle bibliai hermeneutikát megelőlegező módon, egyrészt a szentírási beszédformák különbségére és sajátosságaira hívja fel a figyelmet – és arra is, hogy a különféle beszédformák különféle olvasásmódokat követelnek –, másrészt a bibliai költészet asszociatív, szimbolikus és dinamikus természetét hangsúlyozza. És természetesen azt, hogy a Szentírás ihletettsége éppen ebben a költőiségben s az általa megkövetelt érzékeny, értelmező olvasásmódban rejlik.

Coleridge szenvedélyes érvei természetesen a Szentírás minden szavát az Úr által diktált, megfelelőbezhetetlen igazságérvénnyel rendelkező szóként értő protestáns dogmatikusok ellen irányulnak. Szenvédélye nemcsak a filozófusé vagy a vallási gondolkodóé, hanem – legalább ennyire – az irodalmaré: mintha frenetikus bibliaolvasási élmények birtokosaként egyszerűen végtelenül sajnálná azokat, akik olvasói/értelmezői beállítódásuk egysíkúsága miatt megfosztatnak a Biblia esztétikai tapasztalatától, s ezáltal pedig a valóban hívő olvasás lehetőségétől. Hiszen a homogén dogmatizmus következménye, mint mondja, a „bibliolátria”: a Biblia e dogmatikusok számára nem a kinyilatkoztatás forrása, hanem bálvány, amely egyaránt eltorlaszolja a hívő megértés és a megértő hit kapuit.

Ruttkey Veronika bevezetése és fordítása is példa. A bevezető tanulmány ismerteti a költő pályáivének legfontosabb állomásait és furcsaságait, az angol romantika bonyolult, költői entuziazmussal, szellemi ezerarcúsággal és némi ópiummal terhelt viszonyait, elhelyezi szerzőnk vallási gondolkodását a kor meglehetősen kusza felekezeti és teológiai térképén – és végül nemcsak kontextualizálja, de értelmező

módon be is mutatja az *Egy kereső szellem vallomásai* című művet, kiemelve az utolsó, a filozófiai következtetéseket is levonó „levél” jelentőségét. A tanulmány végén szó esik a fordítás nehézségeiről is: „Coleridge volt az első azon kritikusok sorában, akik szerint költészet az, ami lefordíthatatlan. S bár ebből még nem következik, hogy ami lefordíthatatlan, az szükségképpen költészet, azt mindenesetre elmondhatjuk,

hogy az *Egy kereső szellem vallomásai* költői szöveg. Eközben pedig egy kivételes szellem hermeneutikai, teológiai, filológiai igazságkeresésének dokumentuma.” Mindezzel csak egyetérteni lehet, hozzátéve: a fordíthatatlanság elméleti igazságának fenntartásával együtt Ruttkay Veronika fordítóként is egészen kiváló munkát végzett.

Verebics Éva Petra

Szemünk a hálón

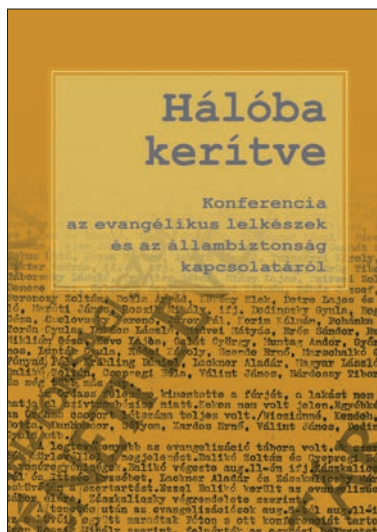
Hálóba kerítve. Konferencia az evangélikus lelkészek és az állambiztonság kapcsolatáról. Szerk. Fabiny Tibor. Luther Kiadó – Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest, 2011.

Gyötrelmes idők át- és túlélőitől gyakran halljuk az illyési sort: „nem értheti, aki nem élte meg”. A (közel)múlt tény- és tárgyyszerű feldolgozását vállaló történeti kutatások viszont éppen azzal a kérdéssel kerülnek szembe, hogy akik megélték, értik, érthetik-e egyáltalán, mi zajlott körülöttük, velük – különösen, ha méltánytalanságok, üldöztetések elszenvedői voltak egy többféleképpen értelmezett, felejtteni igyekezett, elmaszatalódott kontúrokkal rendelkező korban.

Ezt a dilemmát élhették át azok a kutatók, akik a Magyarországi Evangélikus Egyház Zsinata által 2005-ben indított múltfeltárási munka első szakaszát végezték, illetve a résztvevők, akik értékelték azt. A Magyarországi Luther Szövetség által *Az ügynökkérdés feldolgozásának egyházi fogadtatása és teológiai értékelése* címmel 2010. október 30-án rendezett konferencián megszólalt a higgadt

kutató, az üldöztetést méltósággal viselt elszenvedő, az egyházi és morális dilemmákat megfogalmazó püspök – legnagyobb számban pedig az egyházi értelmiség középgenerációjának tagjai, akik a múlt tisztázásában elkötelezettnek, az emberséges és keresztényi feldolgozás mikéntjében – sokunkhoz hasonlóan – bizonytalanok tűntek a kötetbe foglaltan is olvasható felszólalásokból ítélve (168. o.). Az egyenetlenül rendelkezésre álló források, a még egyenetlenebbül feltárulkozó érintettek, a félmúltra néző tekintetünket időnként elhomályosító mai indulatok, a fogódzók hiánya, a sejtethető vagy épp rejtve maradó érdekek eleve óvatosságra intenek, nem csupán az ítékezésben, de a látszólag szenttelen leírásban is. Ezt érezhetjük id. Hafenscher Károly írásos hozzászólásából (amelynek címéül a fentebb idézett verssort választotta) – ebben Ittzés Ádámmal vitázott, ténybeli pontosításokon túl szemléleti alternatívát is felvázolva az evangélikus egyház működtetésének realitásairól.

A közreadott szövegek tanúsága, hogy történetírói és egyházi, leginkább pedig keresztényi értelemben az

ügynökkérdés feldolgozásának inkább csak az elején tartunk. A rendezvény és a dokumentálása sem más, mint ennek a folyamatnak és az egyházi kommunikációnak a kimerevített pontja, s ekként mérendő a hatása is. Ha további kérdésekre és megvallásokra, leginkább pedig értésre ösztönöz, akkor helye volt a rászánt energiának, költségnak. Leginkább pedig azon lesz mérhető eredménye, hogy a *Háló*-sorozat további köteteinek tartalma és fogadtatása konszenzuálisabb, letisztultabb egyházi közegben lesz-e értelmezhető.

Az evangélikus tényfeltárás átvilágítási előzményeit Ittész András ismertette, a sok visszahőköléssel tarkított történet azonban sokkal kedvezőbb fényben tűnik fel Szabó Gyula katolikus és Fazekas Sándor református testvéreink beszámolóit olvasva. Ők időnként meghökkentő reakciókról számolnak be a saját felekezetük köréből, amihez képest az evangélikus közeg nem is tűnik elutasítónak. Persze Mirák Katalin hatástörténeti beszámolójából sem az ellenállás megtapasztalása derül ki, hanem az, hogy az igazi gondnak a visszhangot, pontosabban a visszhangtalanságot érzékelte. Joób Máté a kibeszéletlenséget a teológiai, morális és pszichológiai tartalmakat is hordozó szégyenérzet kategóriájával értelmezi. Ez átvezet a személyes élmények nem csupán megrendítő, de a további kutatások számára is hasznos szempontokat felvető megszólalásaihoz, a megfigyelt id. Zászkaliczky Pál és Zászkaliczky Péter emlékezéséhez, Böröcz Enikő és Pröhle Péter egyházi-szakmai hőseik gyarlóságaival való szembesüléseihez.

A többirányú megközelítések egyvalamiben osztoznak: a hiányérzet mindegyikben tetten érhető. Nem a kellő időben, nem a kellő mélységben, nem a kellő adatbiztonsággal, nem a kellő egzaktussággal zajlik a múlt feltárása – kavarognak a kritikák, önkritikák.

A konferencia és a kötet bizonytalanságai a recenzens számára azt mutatják, hogy a mégoly elkötelezett és alapos elemző munka sem nélkülözheti az ügynökkérdés rétegeinek szétválasztását. Ez kezelhetőbbé tenne talán néhány ellentmondást a megbocsátás és a felelősségvállalás dilemmáiban. Az ügynökkérdésre mint egyházi

közösségi ügyre, egyértelmű morális és életértelmezési választ adhatunk. A krisztusi igazságban és közösségben élő emberek világában egyszerűen „mentetet(öz)hetetlen” a besűgás, az árulás. Az „elintézése” sem lehet más, mint az egyházi közösség morális munkája – ha van ilyen. Ez személyesen mindannyiunknak a legnagyobb feladat! Egyházszerkezeti ügyként tekintve bizonyos, hogy a jelentők működése rombolt, hiszen emberek kerültek hátrányos helyzetbe, életek nyomorodtak meg, szabad döntések helyett hamisságokkal vegyített elhatározások születtek. Ennek tényei, folyamatai tisztázhatók és rekonstruálhatók – különösen arra kellene választ kapnunk, hogy mennyire hatotta át a gyülekezetek, az egyszerű, evangélikusságukat az egyházpolitikától távol megélők világát.

Az igazi gond abban ragadható meg, amire a konferencia Pröhle Gergely vezetete záró kerekasztal-beszélgetésében többen is felhívták a figyelmet: egyházunk társadalmi beágyazódottságában. Az evangélikusság éppen úgy viselkedett, mint a magyarok túlnyomó többsége, vagyis a nemzeti-közösségi pszichológiai meghatározottság erősebb volt, mint a keresztény identitás. Márpedig ennek a négy évtizednek a megértéséhez hiányzik a távlatunk, a kiegyensúlyozott nézőpontunk. Nincsenek érvényes fogalmaink, társadalmi szinten egyre hamisabb a múltértelmezésünk – úgy látszik, „Valóság nevű nagybátyánk” hazatérte egyre inkább kitolódik.

Leginkább ezzel kellene megküzdenuünk, amihez a múlt faggatásának hosszabb folyamata adhat segítséget. A *Hálóba kerítve* című kötet anyaga bizonyonnyal segíthet ebben, és bár könyvészeti szempontból is gondosan szerkesztett, igen hasznos illusztrációkkal ellátott kiadvány, remélhetőleg a könyvforma nem kelti a lezártág illúzióját. Ezt a képzetet valamelyest oldaná, ha publikálása folytatódhatna az internetes, web 2.0-ás alkalmazásokat lehetővé tevő formában. Így erősödhet ösztönző hatása az egyházi és történet-szi gondolkodásra, amely voltaképpen kommunikáció egyházunk múltjával, önmagunk mai szemléletével a jövő evangélikus kereszténysége érdekében.

Fábri György

Családnézegető

SZILÁRDFY Zoltán: *Családtörténeti FÉNYképeskönyv*. Szerzői magánkiadás, Budapest, 2011.

A családtörténet-kutatás reneszánszát éljük napjainkban. Az Amerikából kiinduló mozgalom (*family research*) jelentős internetes adatbázisokat épít és fejleszt, amelyeket számos kutató használ, sőt segítségükkel akár amatőrök is sikerrel indulhatnak őseik nyomába. Mára már nem az arisztokrácia privilégiuma a terebélyes családfa elkészítése; ideje és pénz függvényében szinte mindenki hozzájuthat családjá akár több száz éves történetéhez. Mindennek társadalomtörténeti haszna azonban kétséges. Lehet, hogy nevekhez és évszámokhoz egyre könnyebben hozzájuthatunk, de ettől még nem biztos, hogy megismerhetjük sorsukat, élettörténetüket, szokásaikat, kapcsolataikat, hétköznapjaikat.

Erre a kihívásra ad frappáns választ Szilárdfy Zoltán *Családtörténeti FÉNYképeskönyv* című, legújabb kötete. A szerző – székesfehérvári egyházmegyes római katolikus pap, művészettörténész – úgy adja közre családjá anyai ágának történetét, hogy közben fényképeken, tárgyakon keresztül ősei élete is megelevenedik. Bepillantást nyerhetünk hétköznapjaikba, ünnepeikbe, társadalmi kapcsolataikba, örömeikbe, bánatukba. Eközben megismerkedünk egy hazafias érzelmű középosztálybeli, polgári család történetével a 19. század elejétől a 20. század végéig. Észrevétlenül életmódtörténeti leckét tanulunk, s közelebbi képet kapunk a Kárpát-medence soknemzetiségű és -vallású – elcsépel, ám pontos metaforával – „társadalmi olvasztótégelyéről”.

A két 19. századi fényképalbum kötéstáblájának fotójával borított kötet formába öntése Legeza László önzetlen baráti segítségének köszönhető. A könyv két

részből áll: a rövid bevezető után egy, a szerzővel készült korábbi interjúnak, valamint családjá történetével foglalkozó három, már publikált írásának másodközlése következik, ezt a 251 képet tartalmazó album követi, amely a családfa legutolsó hajtásától a gyökerek felé halad.

A család egyetlen pap sarja a pomázi születésű Szilárdfy Zoltán (szül. 1937. november 6.), a keresztény ikonográfia hazai iskolateremtő tudósa. Az idén fél évszázados papi hivatását, aranymiséjét ünneplő Szilárdfy 1968 óta folyamatosan publikál művészettörténeti, ikonográfiai témájú szakkikket, tanulmányokat, hazai és külföldi szakleixikonok számára szócikket. Bibliográfiája több száz tételből áll. 1984-ben jelent meg első könyve *Barokk szentképek Magyarországon* címmel. Papi és tudományos munkája mellett többezer műtárgyból álló gyűjteményt hozott létre, amelynek szakrális témájú darabjai a Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeumot gazdagítják. Gyűjteményét 1995 és 2008 között három vastag kö-

tetben publikálta, de egyéb tanulmányai is jelentős részben a saját tulajdonát képező műtárgyakról szólnak. A művészettörténeti tárgyú írásaira is jellemző izgalmas, összefüggésekben, adatokban gazdag, tömör, egzakt, lényegre törő stílusban írta meg családjá történetét. Publikációiban, ahogy jelen könyvében is a szöveg és a kép egyenértékű, egymást kiegészítő egységek.

Szilárdfy családjának anyai ága egyrészt evangélikus felvidéki, másrészt katolikus morva felmenőkkel rendelkezik, mindkét ág tagjai főnemesi családok alkalmazásában álltak. Pomázra evangélikus vallású dédnagyapja, Osztroluczky Pál (1851–1926) Gyömrőről követte gróf Teleki Sándort (1829–1875), hogy haláláig gazdatisztként szolgálja, immár új lakóhelyén. Osztroluczky Pál testvére, János (szül. 1822) Petőfi Sándor osztálytársa

volt az aszódi gimnáziumban, s diákkorukban barátokként együtt töltötték szabadságukat János nagynénjének penci otthonában.

A Teleki családot szolgálta mint komorna, majd mint Teleki Sándorné Teleki Jozefin (1835–1915) társalkodónője a morva ősök leszármazottja, Palkovics Karolin (1846–1921). A finomlelkű honleány Osztrólczyk Pál felesége lett. Esküvőjükre 1878. május 18-án a Deák téri evangélikus templomban került sor, eskető lelkészük Győry Vilmos volt. A selmeci Lyceumban végzett Ilona lányuk, akit a selmecbányai születésű, szintén evangélikus Szládek (Szalai) Vilmos (1865–1919) MÁV-főfelügyelő vett feleségül. Az ő lányuk Szilárdfyne Szalai Margit (1902–1989) iparművész, Szilárdfy Zoltán édesanyja.

A könyv megannyi izgalmas kultúrtörténeti adalékkal szolgál, ezek közül még egyet emelek ki, amely a családtörténet műfajának újabb, a jungi pszichológia rendszerébe is jól illeszthető dimenzióját nyitja meg.

A szerző az egykor ausztriai, ma csehországi Valtice (Feldsberg) Liechtenstein hercegi kastélykápolnája kapcsán írja le a következő élményét: „...»én már egyszer voltam itt.« Igen, az őseimben, akik a Karácsonyt familiárisan a hercegi családdal itt ünnepelték.” (93. o.)

A kötet egyetlen hibája, hogy nem tartozik hozzá tartalomjegyzék, illetve hiányoznak a mutatók. Ezeket talán az apai ágat bemutató, a közeljövőben megjelenő második kötetben érdemes lesz pótolni.

Egy ilyen könyv közreadásához nem kis bátorságra van szükség, hiszen sok minden kiderül az ember családjáról és így a szerzőről magáról is. Ez a nyilvánosság számára elérhető számvetés, önvizsgálat méltányolandó és példamutató. Ha könyv formában nem is adjuk közzé, de érdemes követni Szilárdfy Zoltánt családtörténeti feldolgozó munkájában. Hiszen családunk, őseink, végső soron saját identitásunk nyomába szegődve önmagunkhoz kerülhetünk közelebb.

Smohay András

„A morál festője”

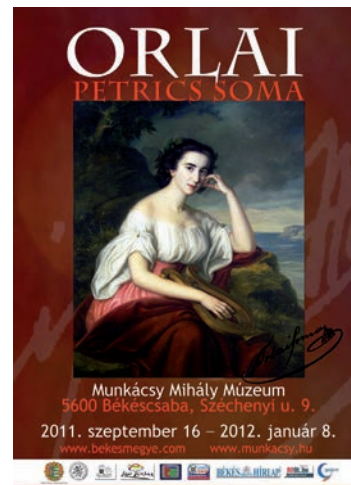
Orlai Petrics Soma művészetéről

Orlai Petrics Soma. Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba, 2011. szeptember 16. – 2012. január 8.

Orlai Petrics Soma olyan alkotó volt, akit legtöbb házánkfia ismer – legalábbis az irodalomtankönyvekből: leginkább Petőfi Sándorról készített erőteljes, feszes portréja kapcsán. Nagy költőnk lelkülete, tekintete Orlai szemén és ecsetjén keresztül ivódott bele tudatunkba és került a nemzeti panoptikumba is. Művészetének irányítói az eszme, a cselekvés, a történelem és a megismerés igénye voltak.

Petricis Soma (Sámuel) a Békés megyei Mezőberényben született 1822. október 22-én, felvidéki eredetű evangélikus családban, anyai ágon Petőfi másod-

unokatestvéreként. Az Orlai előnevet 1851-től használta, de csak 1853-tól tette hivatalossá. Ifjú éveit Petőfivel és Jókaival töltötte, hatásukra az írás művészetével is próbálkozott, sőt kezdetben írónak készült. Apja a legjobb evangélikus iskolákban taníttatta: a mezőberényi elemi után Szarvason és Sopronban, majd jogi tanulmányokra Pápára küldte. Pesti jurátus éveiben nemcsak festőkkel és a művészvilággal

Édesanyja (?) vagy idősebb asszony portréja. 110×83 cm. Olaj, vászon.

kezdett ismerkedni, hanem Marastoni Jakab festőiskolájába is eljárt. Érdeklődő, nyitott jellemének köszönhetően hamar betekintést nyert kora művészeinek munkásságába.

Művészeti tanulmányait tehetséges fiatalemberként kezdte Bécsben, 1846-tól Waldmüllernél, majd Münchenben Kaulbachnál, később Rómában és Párizsban is tanult.

Mesterségét akkoriban tanulta ki, mikor Európa forrongott és unokatestvére, Petőfi lett a haladó európai és magyar eszmék egyik legnagyobb hazai vezérégyénisége. Az egyik legszorgalmasabb magyar művésznek tartjuk őt, még a köztudottan életét végigkísérő fejförgősei sem tartották vissza az alkotástól.

Tanulmányai befejeztével kiváló portréfestőként élt Debrecenben, majd ismét Bécsben, végül Pesten telepedett le, ahol 1854-ben feleségül vette múzsáját, Névery Annát.

1861-től az Országos Magyar Képzőművészeti Társulás igazgatóválasztmányi tagja volt, olyan neves festők társaságában, mint Barabás Miklós, Zichy Jenő és Than Mór.

A történelmi témákon keresztül (II. Lajos holttestének megtalálása, 1851) a vallási tárgyú képeken át (a mezőberényi evangélikus templom oltárképe, 1854) a portréfestészetig terjedt munkássága. Stílusát a biedermeier realizmus, valamint a nazarénus eszmék is befolyásolták.

Barabás „árnyékában” talán sokan nem tudják, hogy Orlai Petrics Soma a 19. századi magyar festészet úttörője volt: „...először ő rendezett egyéni kiállítást Magyarországon, 1852-ben. Elsők között tanult a magyar művészet felívelését meghatározó müncheni akadémián, első volt, aki nagyszabású festményekben gondolkozott, elsőként figyelt fel a művészetek közti lehetséges kapcsolatokra, a nők szerepére a történelemben és a társadalomban, a művészetek és a kultúra jelentőségére a történelemben (a művelődéstörténeti kép műfaja az ő nevéhez köthető). Életműve, képtípusai a vizuális kultúra – a képkultusz és a kultuszkép – magyarországi kibontakozásának alkotó részei. Legszebb példája épp a Munkácsy Mihály Múzeum tulajdona: a Coriolanus” – olvassuk a kiállítás ismertetőjében. A klasszikus alkotók gondolkodásmódja jellemezte, tisztában volt a művészettörténeti előképekkel, és ezeket az ismereteket alkalmazta műveinek megalkotásakor. Kiváló érzékkel nyúlt az egyes stílusokhoz, műfajokhoz, akár egy zenész a különféle hangszerekhez.

Nagyszabású alkotásai mellett festészetének nagy értéke – és népszerűségének bizonyosan egyik oka – portréi finom, idilli, mégis realista lélekábrázolása. Édesanyjának arcképe a korban páratlan realizmussal tűnik ki ezek közül is. Vallásos jellegű képein, illetve történelmi tárgyú tablóin viszont a drámaiság került előtérbe.

„Élete alatt a lehető legmélyebb változásokon esett át az ország. [...] A közösség és az egyes ember, a ráció és az érzelmek, a stabil erkölcsi törvények, ideák és a valóság ellentmondásai, az egyéni szabad akarat és kötelesség

közt kereste az »igazságot«. Művészete erről a keresésről szól, miközben közkedvelt portréfestő is volt, aki a polgárok arcképeiben egy nemzet ambícióit örökítette ránk.” (A múzeum honlapjáról) Orlai Petrics Soma művészete a nemzeti szellemről, a köz építéséről szól, az erkölcsi normák valódiságáról. Adni akart és adott is nemzetének: festészetével, történelmi és a vívódó, hiteles hősök felvonultatásával, Petőfire emlékező írásaival, az első (!) Petőfi-illusztrációkkal (János vitéz), művészeti írásaival, cikkeivel, sokszorosított képeinek üzenetével. Művészetében különleges nő- és asszonyzimbólumokat alkotott. Azért is küzdött, hogy készüljön minél több kiállítás, lássák az emberek a műveket, hogy a művészet be tudja tölteni hivatását, és hatni tudjon.

„Teremtényei” között biztosan a művelődéstörténeti kép futott be jelentős pályát a 19. század magyar festészetében. „...ifjabb kortársai (Than Mór és Lotz Károly) ilyen témákban kaptak megbízásokat középületek falképeire. Orlai Petrics Soma köztük háttérbe szorult,

talán olykor-olykor szembetűnő rajzi hibái miatt, de ő volt az, aki festészetünk nagykorúvá válását elősegítette azáltal, hogy egyes műfajoknak, műformáknak, témáknak és gondolatoknak, ideáknak – egy új művészi világszemléletnek – megalapozója volt.” (Idézet a kiállítás táblaszövegéből)

A kiállítás és a katalógus remekül követhetően témákra bontva tárja a látogatók elé a műveket: a család, a tanulmányok, a történelmi festészet, a női szerepek, a békési portrék, a társzművészetek és a művelődéstörténeti képek. Ösztönöz arra, hogy a kutatás felderítse a lappangó – akár százas nagyságrendű – családi portrékat. És felhívja a szakma és a közönség figyelmét arra is, hogy a festő születésének 190. évfordulójáról illő módon kellene megemlékezni.

(A kiállítást Keserü Katalin egyetemi tanár rendezte az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Művészettörténeti Intézete hallgatóinak közreműködésével.)

Megyeri-Horváth Gábor

„Ideje van az életnek, ideje van a halálnak”

És mit mond a Biblia az eutanáziáról? – szegezte nekem valaki a kérdést nemrégiben egy előadás után, s nyilván nehéz helyzetben voltam, mert a Biblia szó szerint nem említi a halálba segítés kérdését. Hogy a kérdés mégse maradjon teljesen megválaszolatlanul, az Európai Protestáns Egyházak Közössége (GEKE) az élet végén felmerülő etikai kérdésekről fogadott el egy közel százoldalas dokumentumot (<http://www.atimetolive.eu>; remélhetőleg a magyar fordítás is hamarosan elérhető lesz), amelynek jellegét a szerkesztők nem állásfoglalásként, nyilatkozatként vagy irányelv-ként határozták meg. A hivatalos megnevezése: *aid to orientation*, és valóban – kinyilatkoztatás, ítékezés helyett – segítséget kívánnak nyújtani a tagegyházak hívei számára a sokszor bonyolult, élet végi kérdések jobb megértéshez.

Mindnyájan nehéz helyzetben vagyunk, ha olyan kérdésekről kell ítéletet alkotnunk, hogy például a palliatív szedálás, az orvosok által segített öngyilkosság vagy a lélegeztetőgép kikapcsolása elfogadható-e keresztény emberek számára. De az ilyen elméleti kérdések mellett szinte mindennapi dilemmát jelent többek között az is, hogy szabad-e erős fájdalomcsillapítót alkalmazni nagy fájdalom esetén, ha ezzel esetleg megrövidítjük a haldokló életét.

A GEKE dokumentuma – jogi, politikai, orvosi és természetesen teológiai összefüggésekben elemzi e kérdéseket. Kiindulópontja a szenvedő ember és a szenvedő embernek nyújtandó segítség kötelezettsége. Hangsúlyozza, hogy sokszor nem az a legfontosabb, milyen döntést hozunk egy adott nehéz kérdésben, hanem, hogy milyen folyamat vezetett a döntéshez: kikkel, hogyan,

milyen értékeket figyelembe véve történt meg a döntéshez vezető út.

A dokumentum szemléletét jól tükrözi az élet értékről szóló teológiai alapvetés. „Az emberi élet alapvető méltósága nem működésében, hasznában vagy függetlenségében rejlik. Az emberi méltóságot nem befolyásolja a produktivitás hiánya.”

Hosszas diszkussziót találhatunk a páciens akaratának, illetve autonómiájának tiszteletben tartásával kapcsolatos kérdésekről, az életfenntartó és életmentő kezelések megszüntetésének vagy el nem kezdésének nehézségeiről, a palliatív kezelésről, a palliatív szedálásról; a dokumentum legrészletesebben elemzett kérdése mégis az eutanázia és az orvosok öngyilkosságban való közreműködésének megítélése. Köztudomású, hogy a Benelux államokban legális lehetőség az aktív halálba segítés, míg Svájcban több intézet is orvosi segítséget nyújt az öngyilkossághoz. Emellett számos országban is egyre hevesebb vita folyik a halálba segítés tiltásának enyhítéséről, így e kérdések egész Európa-szerte aktuálisak. A dokumentum ugyan egyértelműen állást foglal a fenti gyakorlatok ellen, de nagyon igazságtalanok lennének, ha azt sejtetnénk, hogy ebben a leegyszerűsített állításban összegezhető érvelésének finomsága. Egyrészt érdemes elolvasni, pontosan hogyan jutnak a szerzők a fenti konklúzióra. Érdemes figyelembe venni azt is, hogy nem kategorikus megoldásokat javasolnak. Sőt még annak a lehetősége is felmerül, hogy ritka és szélsőséges esetekben akár az aktív halálba segítés is megengedhető lehet.

A magyar olvasónak némi hiányérzete támad a dokumentum elolvasása után. Úgy érezhetjük, hogy fontos elméleti ismeretekkel gyarapodtunk ugyan, de a fejtegetések és aggályok helyenként akadémikusak, és nem találunk reflexiót kelet-európai valóságunkban jelentkező fontos kérdésekre. Például: hogyan befolyá-

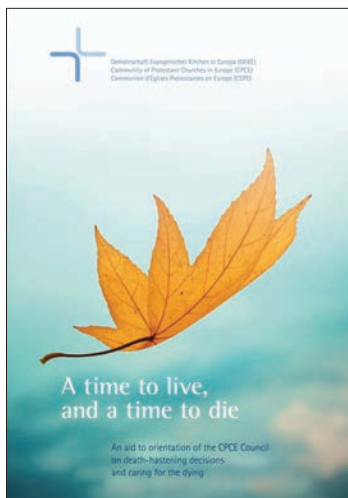
solja a hálapénz, illetve az egészségügyben is megmutatózó korrupció az élet végével kapcsolatos kérdéseinket? Hogyan tájékozódhatunk megfelelően ebben a környezetben? Milyen elfogadható válaszaink lehetnek keresztényként ezekre a kérdésekre?

Ugyanakkor nem tárgyalja a dokumentum azt sem, hogy a Nyugat-Európában is fontos tényezőként felmerülő gazdasági érdekek mennyiben befolyásolják az élet végével kapcsolatos döntéseket.

Néhány hiba kissé zavarhatja az olvasó pontos tájékozódását. Eltekintve néhány értelemzavaró elírásról (például fiziológiai betegség, 57. o.), koncepcionális tévedést is tartalmaz a dokumentum, amikor felveti a kérdést, hogy minden orvosilag lehetséges beavatkozást finanszíroznia kell-e a közösségnek/társadalomnak a jövőben. Közgazdasági alaptétel napjainkban, hogy az orvosilag lehetséges és szükségesnek ítélt beavatkozások mindegyikét ma már a leggazdagabb társadalmak sem tudják mindenki számára finanszírozni, s igaz ez az élet végén történő kezelésekre is. Így a kérdés nyilván arra vonatkozhat, hogy a haldoklás kapcsán alkalmazott költséges és sok esetben megkérdőjelezhető hasznú orvosi beavatkozásoknak nem kellene-e explicit módon előre definiált korlátokat szabni. Ez a kérdés jogos, de megvitatására e dokumentum sem vállalkozik, talán azért, mert ez a vita még az eutanáziával összefüggő érzelmeknél is erősebb indulatokat gerjeszthet.

Mindezekkel együtt a dokumentum hasznos tájékozódásul szolgálhat lelkigondozók és minden keresztény gondolkodó számára. Várjuk, hogy a GEKE további segítséget, támpontokat adjon az élet végéhez hasonlóan összetett témákban, mint például az élet kezdetén jelentkező etikai dilemmák vagy az egészségügyi ellátás során felmerülő társadalmi igazságosság kérdéseiben.

Ifj. Szebik Imre

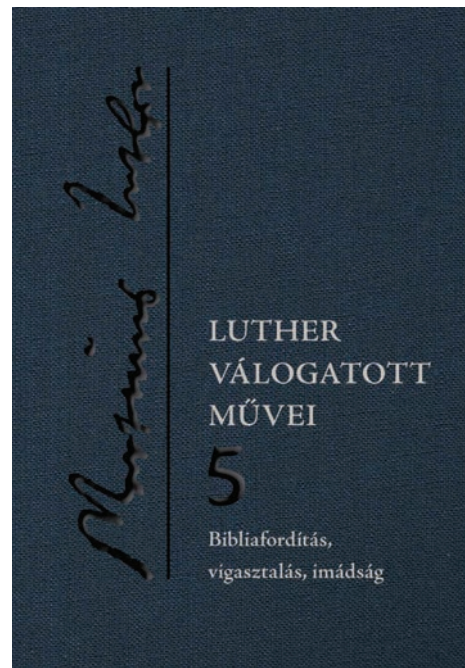
Luther válogatott művei 5.

Bibliafordítás, vigasztalás, imádság

Luther Kiadó, Budapest, 2011. 736 o.

A Magyarországi Evangélikus Egyház 2017-re irányuló legnagyobb vállalkozása Luther Márton válogatott műveinek új, tudományos igényű magyar kritikai kiadása tizenkét tematikus kötetben. (Az olvasó tájékoztatására el kell mondanunk, hogy időrendben először az 5. kötet jelenik meg.) A reformátor művei német nyelvű sorozatával kapcsolatban az úgynevezett *Weimari kiadásra* tekintettel tudnia kell az olvasónak, hogy annak több mint száz kötetéhez képest még mindig csak válogatásról beszélhetünk. Magyarországon Luther műveinek sorozatszerű kiadása először és mindeddig utoljára a 20. század elején jelent meg, a Luther Társaság kiadásában. A Masznyik Endre (1857–1927) egyháztörténész, pozsonyi teológiai tanár által szerkesztett nagy ívű sorozat évtizedeken keresztül alpműnek számított. A 400 éves évfordulóra készült hatkötetes mű jelentőségét megbecsülve az újabb kutatások alapján a válogatás szempontjait meghaladottnak kell tekintenünk. Azokat ugyanis meghatározta a magyarországi protestantizmusnak a katolicizmussal folytatott küzdelme. A rendszerváltást követően – elsősorban a Magyarországi Luther Szövetség munkája nyomán – a reformátor számos irata látott ugyan füzet vagy könyv formájában napvilágot, de átfogó kiadási koncepcióról nem beszélhetünk.

Örömmel tesszük most le egyházunk asztalára az elsőként elkészült válogatáskötetet. Reményeség szerint ez nemcsak az egyházi közvélemény, hanem világi érdeklődők számára is komoly segítséget nyújt a reformátor életművének megismeréséhez, továbbá egyházunk megújulásához és a hazai szellemi élet gazdagításához.

A sorozat tervezett kötetei

1. Vitahelyzet: a disputációk és következményeik (2012)
2. Felelősség az egyházért: szemben Rómával (2014)
3. Felelősség a gyülekezetért: egyházszervező iratok (2016)
4. Felelősség a társadalomért: szemben a radikális irányzatokkal (2018)
5. Bibliafordítás, vigasztalás, imádság (2011)
6. Igehirdetés (2015)
7. Levelek (2013)
8. Asztali beszélgetések (2017)
- 9–11. Bibliai kommentárok (2019–2021)
12. Indices (2022)

CÉGES ÚJSÁG-
ELŐFIZETÉS
EGYSZERŐBBEN,
GYORSABBAN,
KEDVEZŐ
ÁRON!

A Digitalstandon közel 80 újság digitális változatát rendelheti meg.
A lapokat kollégái bárhol, bármilyen eszközzel elérhetik.

»»» www.digitalstand.hu/csoportos

CONTENTS

LECTORI SALUTEM

- Próhle, Gergely: *Our Reformers and Our Money* 1

COMPASS

- Takácsné Kovácsházi, Zelma: *Living with Mercy* 3

QUOTABLES

- Molnár, Krisztina Rita: *Thinks of a Dutch Hanseatic City • Hoarse Throat* 25
Kertész, Eszter: *The Choir* 52

GOD'S WORKSHOP

- Horváth, Orsolya: *Do We Understand the Word of God Properly? Taking Risk as the Primary Condition of Understanding the Word* 5
Kövecses, Zoltán: *The Death of Jesus. A Cognitive Linguistic Approach* 10
Véghelyi, Antal: *The Church Simultaneously Sacred and Profane. Reflection on István Pásztori-Kupán's Essay 'On the Marks of the Church'* 39

WITNESSES AND CONCLUSIONS

- Gyórfy, Eszter: "Students Thirstily Await the Word Proclaimed." *László Dezséry's Ministry as a University Pastor between 1936–1949* 26

REALM OF WORDS

- Korompay H., János: *Franz Liszt in Hungarian Poetry* 44

REVIEW

- Isó, Dorottya: *Gripping Theology* 53
Kiss Gy., Csaba: *More Than Solidarity. Exhibition on the Hungarian–Polish Relations* 54
Kertész, Botond: *Study on the Power of Poetry* 56
Érfalvy, Livia: *The Preaching Practice of the Tudor Age* 58
Verebics, Éva Petra: *Confession in Seven Letters* 60
Fábrí, György: *Keeping Our Eyes on the Net* 62
Smohay, András: *Glancing through a Family Photo Album* 64
Megyeri-Horváth, Gábor: "The Painter of Morality". *On the Art of Soma Orlai Petrics* 65
Szebik, Imre, Jr.: "A Time to Live and a Time to Die" 67

INHALT

LECTORI SALUTEM

- Pröhle, Gergely: *Unsere Reformatoren und unser Geld* 1

KOMPASS

- Takácsné Kovácsházi, Zelma: *Mit Erbarmen leben* 3

ANFÜHRUNGSZEICHEN

- Molnár, Krisztina Rita: *Denkt an eine niederländische Hansestadt • Heisere Kehle* 25
Kertész, Eszter: *Der Chor* 52

GOTTES WERKSTATT

- Horváth, Orsolya: *Verstehen wir das göttliche Wort richtig? Risikoaufwand als Grundbedingung für das Verstehen von Wort Gottes* 5
Kövecses, Zoltán: *Der Tod Jesu. Eine kognitiv-linguistische Annäherung* 10
Véghelyi, Antal: *Die gleichzeitig heilige und unheilige Kirche. Reflexion auf den Aufsatz „Über die Kennzeichen der Kirche“ von István Pásztori-Kupán* 39

ZEUGEN UND LEHREN

- Gyórfy, Eszter: *„Die Studenten warten durstig auf das verkündigte Wort Gottes“. László Dezséry's Amt als Studentenfarrer 1936–1949* 26

WÖRTERREICH

- Korompay H., János: *Franz Liszt in der ungarischen Lyrik* 44

RUNDSCHAU

- Isó, Dorottya: *Die spannende Theologie* 53
Kiss Gy., Csaba: *Mehr als Solidarität. Ausstellung über die polnisch–ungarische Beziehungen* 54
Kertész, Botond: *Eine Studie über die Macht der Poesie* 56
Érfalvy, Lívia: *Predigtpraxis in der Tudor-Zeit* 58
Verebics, Éva Petra: *Bekenntnis in sieben Briefen* 60
Fábri, György: *Auf das Netz fokussieren* 62
Smohay, András: *Familienbilder* 64
Megyeri-Horváth, Gábor: *„Ein Maler der Moral“. Über die Kunst von Soma Orlai Petrics* 65
Szebik, Imre d.J.: *„Eine Zeit zum Leben, eine Zeit zum Sterben“* 67

TARTALOM

LECTORI SALUTEM

Próhla Gergely: *A mi reformátoraink és a mi pénzünk* 1

IRÁNYTÚ

Takácsné Kovácsházi Zelma: *Irgalommal élni* 3

IDÉZŐJEL

Molnár Krisztina Rita: *Egy holland hanzavárosra gondol • Rekedt torok* 25

Kertész Eszter: *A kórus* 52

ISTEN MŰHELYE

Horváth Orsolya: *Jól értjük az isteni szót? A kockázatvállalás mint az ige értésének alapfeltétele* 5

Kövecses Zoltán: *Jézus halála. Egy kognitív nyelvészeti megközelítés* 10

Véghelyi Antal: *Az egyszerre szent és szentségtelen egyház. Reflexió Pásztori-Kupán István Az egyház ismertetőjeleiről című tanulmányára* 39

TANÚK ÉS TANULSÁGOK

Győrffy Eszter: *„A diákság szomjasan várja a hirdetett igét”. Dezséry László egyetemi lelkészi szolgálata 1936–1949 között* 26

SZÓBIRODALOM

Korompay H. János: *Liszt Ferenc a magyar költészetben* 44

SZEMLE

Isó Dorottya: *Az izgalmas teológia* 53

Kiss Gy. Csaba: *Több mint szolidaritás. Kiállítás a magyar–lengyel kapcsolatokról* 54

Kertész Botond: *Tanulmány a költészet hatalmáról* 56

Érfalvy Livia: *A Tudor-kor prédikációs gyakorlata* 58

Verebics Éva Petra: *Vallomás hét levélben* 60

Fabri György: *Szemünk a hálón* 62

Smohay András: *Családnézegető* 64

Megyeri-Horváth Gábor: *„A morál festője”. Orlai Petrics Soma művészetéről* 65

Ifj. Szabik Imre: *„Ideje van az életnek, ideje van a halálnak”* 67

ÉRFALVY LÍVIA • FÁBRI GYÖRGY • GYŐRFFY ESZTER • HORVÁTH ORSOLYA • ISÓ
DOROTTYA • KERTÉSZ BOTOND • KERTÉSZ ESZTER • KISS GY. CSABA • KOROMPAY
H. JÁNOS • KÖVECSES ZOLTÁN • MEGYERI-HORVÁTH GÁBOR • MOLNÁR KRISZTINA
RITA • PRÓHLE GERGELY • SMOHAY ANDRÁS • IFJ. SZEBIK IMRE • TAKÁCSNÉ KO-
VÁCSHÁZI ZELMA • VÉGHELYI ANTAL • VEREBICS ÉVA PETRA

